

AI SCHYLOS

AGAMEMNÓN

Ú V O D

Sebevražedné prokletí Tantalova rodu začalo podle Aischylovy verze manželskou nevěrou. Átreus, syn Pelopův, měl za manželku Aeropé, která se zamilovala do Átreova bratra Thyesta. Ten s ní “pošlapal bratrovo lože”, čímž vzbudil nelibost Erínyjí. Od té doby byl Tantalův rod “přilepen ke zkáze” až do téměř úplného sebezničení. Átreův příšerný zločin na Thyestových dětech, které pod záminkou bratrského smíření povraždil a nabídl Thyestovi k hostině, si vyžádal smrt Átreova potomka Agamemnona, krále Argu, vůdce všech Řeků v Trójské válce. Aigisthos, Thyestův syn, který krvavou hostinu přežil, se v době královny nepřítomnosti vloudil do přízně královny Klytaiméstry a navedl ji k vraždě vlastního manžela.

Klytaiméstra sama měla k vraždě své důvody. Před odplutím řeckého vojska z přístavu v Aulidě nechal Agamemnón na pokyn bohyně Artemidy popravít vlastní dceru Ifigenii, coby “přípravnou oběť” za zdárný průběh výpravy. Teprve po smrti Ifigenie, kterou král vylákal z domu pod falešnou záminkou, umožnila Artemis řeckému vojsku vyplout. Po desetiletém tažení se Řekům konečně podařilo Tróju dobýt a odvézt krásnou Helenu, manželku Meneláa, bratra Agamemnonova, kterou z Meneláova domu před lety unesl Paris. Tak jako Aigisthos v posledku vraždil kvůli “pošlapání bratrova lože”, Klytaiméstrin zločin byl důsledkem “dobrovolné opovážlivosti”, s níž Helena opustila svého manžela.

Příčin Agamemnonovy smrti bylo však ještě více. Král nesl důsledky zločinů, kterých se Řekové dopustili na poražených Trójanech. “Ti, kteří pobili mnoho lidí, přece neunikají pozornosti bohů a tomu, kdo má úspěch a není spravedlivý, černé Erínyje po čase obratem osudu zničí život a nechají ho zmizet ve tmě,” říká Sbor Argejců s narážkou na svého krále. Ve způsobu, jak Sbor o těchto příčinách mluví, jsou již naznačeny jejich nutné následky. Provázanost událostí se zrcadlí v jazyce. Spojujícím článkem jsou stejná slova či fráze v popisu časově vzdálených, ale kauzálně propojených událostí (jejich význam přitom může být i velice různý), společná témata, jejichž různé aspekty se testují v různých kontextech (motiv přesvědčování, vlády, moudrosti, spravedlnosti, bohatství aj.), a konečně slavné metaforý, zejména vsudypřítomná metafora sítě.

Jednotlivé řetězy příčin, které vedly ke smrti krále, se před divákem rozvíjejí v rozsáhlých sborových partiích. Na pozadí prostinkého děje se tak postupně odkrývá komplikovaná spleť souvislostí, zdánlivě nezávislých kauzálních řad, které se společně setkávají v souhře událostí i ve způsobu, jakým se o nich mluví. Metafora sítě nespojuje jen příčiny a následky, ale provazuje kauzální řady napříč. Agamemnonova smrt je výsledkem vzájemné souhry příčin, nikoli důsledkem jedné z nich. Je obrazem utkaným z různých nití, který je však nesen jednotným záměrem. Agamemnonův pád do “sítě Háda”, tohoto “podzemního Dia”, je konečným důsledkem Diovy vůle, neboť, jak nás poučuje Sbor, vše, co se smrtelným bytostem děje, děje se “z vůle Dia, příčiny všeho, konatele všeho”.

Otázka po *příčině* královny smrti se tak ve spleti nesourodých odpovědí, které Sbor postupně odkrývá, stává otázkou po *smyslu*. Proč měl král zemřít? Sbor nedává jasnou odpověď, na rozdíl od královny však ví, že dosud nebyla nalezena: “Jsem v rozpacích, v mých úvahách chybí důmyslné myšlenky. Nevím, kam se obrátit, nyní, kdy palác padá. Bojím se, že domem oťrese prudký lijavec krve. Přestává krápat. A Osud již brousí na novém bruslu spravedlnost pro nový ničivý čin.” Přece je však tato odpověď předznamenána hned na počátku dramatu, ve vzácném okamžiku věšteckého vytržení: “Každý, kdo ochotně vykřikuje vítězné písně na počest Dia, přesně se trefí do rozumnosti. On postavil smrtelníky na cestu k rozumnosti tím, že stanovil pravidlo ,utrpením k poznání’. (...) I u

těch, kdo nechtějí, dochází ke zmoudření. Myslím, že laskavost bohů, posazených na vznešené lavici kormidelníka, se projevuje násilím.” Smysl těchto slov se zdánlivě odkryje v závěru dramatu, kdy Klytaiméstra po svém zločinu varuje argejské starce: “Říkám ti ale – vyhrožuj mi s vědomím, že jsem připravena stejně jako ty, a vládnout mi bude ten, kdo mě silou porazí. Pokud však bůh určí opak, naučíš se, ač pozdě, tou lekcí moudrosti.” A Aigisthos přizvukuje: “Míjíš se s moudrým uvažováním, když hanobíš vládce!” Závěr dramatu pak vyznívá přímo optimisticky, když se Klytaiméstra po smířlivé řeči k argejským starcům obrací k Aigisthovi: “Já a ty budeme v tomto domě vládnout a vše zařídíme k dobrému.” Teprve další části trilogie ukážou, zdali je tento výklad prorockých slov úvodního hymnu na Dia konečný.

Agamemnón

[Prolog (jambický trimetr)]

STRÁŽCE¹

Prosím bohy² o vysvobození z těchto útrap,³
z této stráže, jež trvá dlouhý rok, při níž ležím
na loktech jako pes na paláci⁴ Átreovců⁵
a sleduji sněm nočních hvězd
⁵a ty [hvězdy], které přinášejí smrtelníkům zimu i léto,
jasné vládce, kteří vynikají na obloze,
[sleduji je] vždy, když zapadají,⁶ i při jejich východu.⁷
A tak stále vyhlížím znamení pochodně,⁸
záři ohně, která by přinesla zprávu z Tróje,
¹⁰zvěst o jejím dobytí. Takto mi vládne⁹
srdce ženy,¹⁰ která smýšlí jako muž, [srdce] plné očekávání.¹¹
A pokaždé, když jsem na svém oroseném loži,
které mi nedá klid,¹² loži, které nenavštěvují sny¹³
– místo spánku u něj totiž stává strach,¹⁴
¹⁵který nedovolí, aby se moje víčka ve spánku pevně zavřela –,
a kdykoli mne napadne si zazpívat či zabroukat,
abych nechal [jakoby] vykapat¹⁵ lék písňe, jejíž zvuk mne zbaví spánku,¹⁶
tehdy pláču a běduji nad neštěstím tohoto domu,
který už není spravován¹⁷ tím výtečným způsobem jako dřív.

¹ Všechny české překlady mají “hlídač”. Možná by bylo lepší překládat “hlásný”?

² V orig. je slovosled opačně, celá trilogie tedy začíná slovem “bohové”. Podobně v *Prosebnících*, kde je prvním slovem “Zeus”, a také v Platónových *Zákonech*, které začínají slovem “bůh”.

³ Lopota a trápení: řec. *ponos*: srv. pozn. k 19, 20, 330, 354, 567.

⁴ Tj. na ploché střeše. Psi ležící na střechách jsou patrně dobovou realitou.

⁵ Tj. Átreových potomků Agamemnona a Meneláa. Aischylos jim připisuje totéž sídlo.

⁶ Dosl. hynou, tj. mizí.

⁷ Jedná se o hvězdy, jejich východy a západy určují jednotlivá roční období: Arktúros, Orion, Sirius, Plejády, Hyjády (srv. Hésiodos, *Práce a dny* 566; 609 n.).

⁸ Ve skutečnosti jde o vzdálený signální oheň. Louči je nazýván metaforicky, jako předznamenání Klytaiméstriny řeči (281 n.), v níž bude ohňový telegraf přirovnáván k pochodňovému závodu. Srv. 489, kde se dozvíme, že jde o louče “hranic a ohně”. Snad by také mohlo jít o evokaci atmosféry nočních mysterijních obřadů, v nichž hrály louče důležitou roli a na něž budou možná narážky i později (srv. 21, 36). Mysterijní souvislosti jsou však v tomto i v dalších případech pouze spekulativní.

⁹ Ve smyslu: takové pro mne plynou důsledky z vlády...

¹⁰ Perifráze (viz např. Sofokleova “Iokastina hlava”), kterou je možno obměnit ve smyslu: “takto mi vládne žena..., jejíž srdce...” Jedná se samozřejmě o Klytaiméstru.

¹¹ Může jít o naději, ale spíše o ambivalentní napjaté očekávání (strážce ví, jaká je v domě situace).

¹² Přesněji: které mě nutí k nočním potulkám: srv. 330.

¹³ Jako navštěvují lékaři svého pacienta.

¹⁴ Spánek i strach jsou někdy chápány jako božské bytosti (srv. Hésiodos, *Theogonie* 211, kde jsou Spánek a Sny dětmi Noci, a tamt. 934, kde je Strach synem Area a Afrodíty). U Homéra (*Ilias* 2.8 n.) pak Sen (vyslanec Dia) stojí u hlavy spícího a nabývá podobu snové postavy.

¹⁵ Dosl. vyříznout. Na pozadí je představa kořínků, které se naříznou a vykaše z nich léčivá šťáva.

¹⁶ Píseň je lék proti spánku.

²⁰Kéž však nyní nastane šťastné vysvobození z útrap
a objeví se v temnotě oheň dobré zvěsti.¹⁸

Buď zdráva, pochodni,¹⁹ která v noci zjevuješ
světlo dne²⁰ a dáváš pokyn, aby se kvůli události, jež právě nastala,
začalo v Argu zřizovat mnoho tanečních sborů!²¹

²⁵Sláva! Sláva!²²

Jasně dávám ženě Agamemnona znamení,
aby vystoupila²³ z lože a před zraky paláce
pozvedla hlas v jásavém²⁴ výskotu²⁵
nad touto loučí, jestliže bylo opravdu dobyté město

³⁰Ílion,²⁶ jak to zřetelně zvěstuje ona pochodeň.

Já sám pak budu tančit jako první,²⁷

neboť podle šťastného hodu, který padl vládcům, rozestavím [své kameny],
protože ony tři šestky vrhla tato moje stráž.²⁸

Hlavně ať dojde k tomu, že se pán domu vrátí

³⁵a já touto svou rukou sevřu jeho milovanou ruku.

O všem ostatním mlčím. Na jazyku stojí veliký

¹⁷ Buďto “s námahou” nebo “namáháním” udržován v dobré kondici. Slovo, které nejčastěji označuje tělesné cvičení, rovněž např. obdělávání země. Na pozadí je obraz přísného a pracovitého hospodáře, který dnes v domě chybí. Při srovnání s povzdechem nad “vládou ženy s mužským smýšlením” je zřejmé, s jakými nadějemi je Agamemnón očekáván. Je zajímavé, že sloveso *diaponeó* (namáhám, s námahou procvičuji, obdělávám apod.) které zde Aischylos užívá, evokuje paradoxně “útrapy” (*ponos*), jimiž strážce trpí pod vládou Klytaiméstry a jichž se doufá s příchodem krále zbavit (srv. 1 a zvl. 20).

¹⁸ Snad jde o mysterijní narážku. Eleusinská mystéria (do nichž byl Aischylos pravděpodobně zasvěcen) se odehrávala v noci za svitu loučí a ač se o jejich obřadech mnoho neví, zjevení ohně v temnotě při nich patrně hrálo určitou roli. “Dobré zvěsti” by mohla odpovídat zpráva o návratu panenky Koré (= Persefony) z podsvětí. Mysterijní kontext má ostatně snad i příslib “vysvobození z útrap” (odkazy uvádí Thomson ad 1). Jsme však na velmi nejisté půdě.

¹⁹ Vlastně “osvětlovadlo”: cokoli, co dává světlo. Jde o poetické a zřídka vyjádření.

²⁰ Příznak toho, že se zde s motivem světla a tmy pracuje také metaforicky. Srv. 522.

²¹ Takto se v Řecku slavily radostné události obecního významu.

²² Řec. *ijú, ijú*: možná spíše nějaké “hurá!” apod. Výkřik se vymyká z verše.

²³ Velmi uctivé slovo, které se zpravidla užívá o nebeských tělesech. Úvaha o tom, zdali je Klytaiméstra přirovnávána ke spící luně, která se má znovu zaskvět s příchodem krále, nositele “denního světla” (srv. 522), musí zůstat v rovině dohadů.

²⁴ Dosl. blahorečícím: srv. 596, 636, 1247.

²⁵ Vzrušený, většinou radostný pokřik, jaký spouštějí zpravidla ženy při různých (typicky rituálních) příležitostech: vzývání bohů, děkovných modlitbách, obětech, bakchických slavnostech. “Křik nad loučí” je možná nějaká rituální narážka. Srv. 587 a 1118.

²⁶ Tj. Trója.

²⁷ Dosl. budu tančit přede hrou.

²⁸ Na pozadí je představa stolní hry podobné lurči. Házelo se třemi kostkami a podle počtu hozených bodů se rozstavovaly kameny na hracím plánu o osmnácti polích. S kameny se pak dále hrálo. V antice jde o oblíbenou metaforu vztahu mezi náhodou a individuální zodpovědností. Náhodný vrh kostek udává výchozí podmínky, člověk v nich ale může obstát lépe nebo hůře. Srv. např. Platón, *Ústava* 604c: “...abychom uvažovali o události a abychom jako při hře v kostky podle výsledků vrhů zařizovali své věci, jak rozum uznává za nejlepší, a ne abychom se při úrazu jako děti drželi za uhozené místo a jen křičeli a křičeli...” Metafora Aischylova strážce je ovšem prostší: štěstí je vládce, ale já jsem je zprostředkoval, a proto také sklídím jeho důsledky: tj. budu zbaven svých útrap a dostanu tučnou odměnu.

býk.²⁹ To kdyby sám dům získal schopnost mluvit,
mohl by všechno zcela popravdě říci. Já jsem ale rozhodnut
mluvit před těmi, kdo vědí, a před těmi, kdo nevědí, si nepamatovat.³⁰

SBOR

[*Parodos*]³¹

[*1. část: příchod Sboru (anapest)*]

⁴⁰Nyní je desátý rok od doby, kdy Priamův
mocný protivník ve sporu³²
král Meneláos a Agamemnón,
pevný svazek Átreovců, spojující důstojnost³³
dvou trůnů a dvou žezel danou od Dia,
⁴⁵vypravili armádu Argejců čítající na tisíc lodí³⁴
z této země
jako vojenskou podporu [své věci],³⁵
s mocným pokřikem “Arés!”³⁶,
tak jako supi, kteří se v nadměrném
⁵⁰žalu pro své děti otáčejí ve víru
vysoko nad hnízdy,
veslující vesly svých křídel,
neboť byla zmarněna námaha,
s níž střežili lůžko svých holátek.³⁷
⁵⁵Avšak kdosi nejvyšší, ať je to Apollón, Pán
nebo Zeus, slyší, jak tito návštěvníci³⁸ nebes
s pronikavým křikem ptáků bědují
a posílá na provinilce
pozdní trestatelku Erínyji.³⁹

²⁹ Přísluví, jehož varianta (na jazyku klíč) je doložena v souvislosti s Eleusinskými mystériemi (zasvěcenci měli povinnost mlčet). Býk bylo největší zvíře, které Řekové znali. Dnes by tam zřejmě stál slon.

³⁰ Ve srovnání s rozvlácností dosavadní strážcovy řeči působí poslední čtyři verše velmi úsečně.

³¹ Parodos znamená dosl. “příchod” a sensu stricto by se takto měla nazývat pouze první část prvního Sboru, tj. 40–103, kde Sbor skutečně “přichází” v pochodovém rytmu anapestu (první tři verše: ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ — — ∪ ∪ — —). Běžně se však o celém prvním Sboru mluví jako o Parodu. Jde o nejdelší dochovanou sborovou pasáž v řecké literatuře.

³² Právnícký termín: srv. 451. Právnícký podtext je pro celou trilogii podstatný. Priamos byl král Ília, otec Paridův.

³³ Ctihodnost, autoritu.

³⁴ Tradiční odhad počtu řeckých lodí v Trójské válce. Homér jich v Íliadě vypočítává přesně 1186.

³⁵ Právnícký termín. L.-J.: To aid their cause in the battle. Posílají lodě, aby svou věc, tj. žalobu proti Priamovi, podpořili vojensky.

³⁶ Tj. “válka!”, “do boje!” apod.

³⁷ Homérska aluze: srv. *Odyseia* 16.215 (přel. O. Vaňorný): “*Tehdáž v srdci jich obou se vznítla po nářku touha, // plakali hlasitým pláčem, a zvučnějším, nežli je ptáků, // supův to křivých drápů neb orlů, kterýmžto mladé // vyberou rolníci z hnízd, než ještě jim naroste peří.*” “Střežili lůžko”: asi obraz starostlivých rodičů nad postýlkou nemluvněte (srv. 1449). Metafory z lidské a ptačí oblasti se volně prolínají.

³⁸ Přesněji: přechodní, dočasní obyvatelé (*terminus technicus*). Nebesa jsou sídlem bohů, ptáci zde jen dočasně přebývají. Mají však svá práva, tak jako *metoikové* v Athénách. Stejně budou v závěru trilogie nazvány Erínyje (*Eum.* 1011).

⁶⁰A tak kvůli ženě mnoha mužů⁴⁰ posílá
 ten “mocnější”,⁴¹ Zeus, strážce hostinných práv,⁴²
 na Alexandra⁴³ Átreovy syny,⁴⁴
 aby Danajcům⁴⁵ i Trójanům způsobil
 mnoho zápasů, které těžce dolehnou na jejich údy:⁴⁶
⁶⁵koleno bude natlačeno do prachu
 a hrot kopí roztrženo během
 této přípravné oběti.⁴⁷ Nyní je vše tam,
 kde to je, a skončí to tak, jak je určeno.⁴⁸
 Ani podpalováním,⁴⁹ ani uléváním,
⁷⁰ani obětováním bez ohně⁵⁰
 neusmíří [ten provinilec] neústupný hněv [bohů].⁵¹
 Pouze my, kteří pro stáří svých těl nejsme s to sloužit,⁵²
 jsme nebyli vzati do tehdejší podpůrné výpravy,⁵³
 a tak zůstáváme a vodíme
⁷⁵o holi svou sílu, rovnou [síle] dětské.⁵⁴
 Neboť začerstva⁵⁵ je morek panujících

³⁹ Erínys (gen. Erínyje), tj. “zuřivá”: staří překládají “Lítice”, lat. Furie. Podsvětní přízrak “chodící v temnu a tvrdé mající srdce” (Hom. *Il.* 9.572). Už Homér ale běžně hovoří o Erínyjích v plurálu. Jsou to “strašlivé bohyně kletby a pomsty, jaká stíhá krvavé činy a násilné porušení rodinných práv a svazků” (Saska–Groh, *Mytologie*, s. 131, upraveno). Mají blízko k Moirám (Hom. *Il.* 19.87) a ke Kérám (srv. můj kom. k Oid. *Sof.* 472). Jsou hlavními postavami třetí části trilogie. Přízvisko “Eumenidy”, tj. “příznivě smýšlející”, “blahovolné”, “laskavé”, je eufemismus pro Erínyje, podobně jako se Hádovi eufemisticky říkalo Plútón, tj. boháč. Zmínka o “pozdních trestech” je obdobou přísloví o “pomalých mlýnech bohů”.

⁴⁰ Tj. Heleně.

⁴¹ Tj. bůh.

⁴² Jde o systém práv a povinností hostitele a hosta, který Paris hrubě porušil tím, že unesl manželku svého hostitele Meneláa Helenu. Srv. 362 n.

⁴³ Přízvisko Parida.

⁴⁴ Meneláa a Agamemnona.

⁴⁵ Tj. Řekům.

⁴⁶ Jako doléhá při zápase tělo na tělo.

⁴⁷ Řec. *pro-teleia*, dosl. před završením. Termín, který poukazuje nejčastěji k oběti před uzavřením manželství, případně před jiným obřadem, např. také iniciací v Eleusinských mystériích. Je-li krvavý zápas o Tróju přirovnáván k “přípravné” oběti, stává se v tomto popisu samo dobytí Tróje vrcholem iniciace svého druhu (srv. 21 n.; 336; 530). Je nápadné, že tímže slovem bude označena také oběť Ifigenie (227). Srv. k tomu 137.

⁴⁸ Ve smyslu: Co naděláme? Co se děje, to se děje, a co se má stát, stane se. Jistě jde o ozvuk lidového úsloví. “Skončí se”: řec. *telein*, nárazka na 65 (*pro-teleia*). K pojmu *telos* (konec, završení) srv. pozn. k 974.

⁴⁹ Tj. pálením zápalných obětí.

⁵⁰ “Bez ohně” se obětovaly zejm. zemské plodiny. Text je ale porušený a možná se má spíše číst: “... ani uléváním obětí bez ohně...”, tj. vína. Pro tuto verzi mluví skutečnost, že i ulévání je typem nezápalné oběti. Není však vyloučeno, že “oběť bez ohně” je technický termín pro určitý typ nezápalné oběti, který se od úlitby liší, a sice právě pro oběť zemských plodin. Pro konečný verdikt není dost podkladů.

⁵¹ Srv. 396.

⁵² Dosl. splácet, tj. služební povinnost vlasti.

⁵³ Jako v 47.

⁵⁴ Členové sboru mají hole v rukou.

⁵⁵ Tj. u dětí.

uvnitř hrudi⁵⁶
 roven stařeckému: Arés není na svém místě.⁵⁷
 A pokročilé stáří, kterému už seschlo
⁸⁰listí, chodí o třech
 nohách a toulá se jako za dne viditelný sen,
 není o nic silnější než dítě.
 Avšak co se stalo,
 Tyndareovo dcero,⁵⁸ královno
⁸⁵Klytaiméstro?⁵⁹ Co je za novinu? Co ses dozvěděla,
 jaká zpráva
 tě přesvědčila,⁶⁰ abys rozeslala obětiny a nechala je pálit na oltářích?⁶¹
 Všem bohům, těm, kteří spravují město,
 těm ve výšinách i těm podsvětním, těm přede dveřmi
⁹⁰i těm na náměstí⁶²
 planou na oltářích dary.
 Na všech stranách se rozněcují pochodně,⁶³
 jejichž plameny sahají až do nebe,
 utišované⁶⁴ jemným a neúskočným⁶⁵
⁹⁵přesvědčováním⁶⁶ posvátného oleje,⁶⁷
 královské obětiny⁶⁸ z vnitřních prostor paláce.

⁵⁶ U Platóna je morek úzce provázán s duší. Mozek jako sídlo nejvyšší části duše je sám částí morku. (*Tímaios* 73b–d). Je pravděpodobné, že Aischylos pracuje s obdobnou představou. Většina starších editorů opravuje “panující” na “poskakující”, dnes je spíše tendence hájit rkp. (Lloyd-Jones, Lebeck, Bollack, West).

⁵⁷ Arés sídlí v morku podobně jako u Platóna je s morkem spojena mužská část duše, tj. vznětlivost, ctnost vojáků. Lloyd-Jones vykládá Area jako “válečný instinkt”. U dětí a starců Arés “není na svém místě”, tj. neplní tu roli, která mu náleží, “není ve službě”. Možná bychom také mohli číst “Arés není v zemi”, s tím, že jde o dotažení metafory morku jako panovníka: Arés chybí v onom “království”, kde morek panuje, tj. v lidském těle (takto vykládá West).

⁵⁸ Otcem Klytaiméstry byl spartský král Tyndareos (trůn po něm převzal Menelaos). Její matkou byla Léda (srv. 914), která navíc zplodila s Diem Helenu a Dioskúry.

⁵⁹ Zatímco v 19. stol. převažoval názor, že je královna již na scéně, většina pozdějších badatelů (Fränkel, Taplin, Lloyd-Jones, Bollack aj.) se kloní k opaku. Pokud by nyní královna vystoupila na scénu, musela by po v. 103 opět beze slova odejít, což je spíše nepravděpodobné. Sbor zpívá před jejím palácem. Podrobně Taplin, *Stagecraft*, s. 280–288.

⁶⁰ Motiv přesvědčování se bude opakovat v různých i zdánlivě nepatřičných kontextech: srv. 95; 106; 274; 385; 485 a zejména 943 a 1049. Znovu se motiv vrací v 1212 a 1239.

⁶¹ Pasáž je porušená a čtení nejisté.

⁶² Přede dveřmi stály sochy ochranných božstev domu. Radost nad návratem krále se projevuje v rodinném i obecním kultu. “Přede dveřmi” čteno podle úpravy; v textu je “těm nebeským”.

⁶³ Vlastně obětní hranice. Je to stejná metafora jako ve v. 8 aj.

⁶⁴ Jako se nemoc utišuje lékem (Fränkel: “medicined”; Lloyd-Jones: “charmed”). Paradoxní metafora, neboť tím, že olej “utišuje” oheň, naopak rozněcuje jeho plamen. Většinou se proto sloveso překládá ve smyslu “oživovat”, jako když lék dodává živiny (např. Bollack: “la flamme... qu’avive, comme une drogue...”); čteno by se tedy: “oživované” atd. Skutečnost, že pro tento význam slovesa není v řečtině paralela, by u Aischyla nemusela být rozhodující. Srv. ale paralelu této paradoxní metafory v 597. Jde zřejmě o předobraz královniny řeči od v. 264 a nadějí Argejců, s nimiž je očekávána: Sbor doufá, že v ní nebude žádný úskok a že zhojí přítomné strasti. Srv. Lebeck, s. 20–1.

⁶⁵ Poctivým: nezálužným (o řeči), ale i “nepančovaným” (o oleji). K motivu “úskoku” srv. 273, 886.

⁶⁶ Srv. 87. V lékařském kontextu může znamenat i “zhojování”.

⁶⁷ “Bezelstné” a “jemné” je snad proto, že se nesnaží oheň manipulovat navzdory jeho vlastnímu záměru, ale naopak mu vychází vstříc.

Řekni nám o tom vše, co umíš
a smíš [řici], sděl nám to a staň se tak lékařem
naší úzkosti,
¹⁰⁰jež nás teď střídavě naplňuje zlověstnými myšlenkami,
střídavě zase z obětí, které provádíš,
vzchází naděje, která brání naší mysl
před nenasytnou starostí a duchamorným zármutkem.⁶⁹

[2. část: daktylojamb⁷⁰]

Strofa 1

Jsem zmocněn vypovědět⁷¹ o tom, jak mocní mužové⁷²
¹⁰⁵šťastně⁷³ veleli [válečné] výpravě. Můj vrozený věk⁷⁴ mi totiž dosud
vdechuje od bohů pocházející přesvědčivost⁷⁵ a dává mým písním sílu.⁷⁶
[Budu zpívat] o tom, jak achájskou vládu dvou trůnů, jednomyslné velení
¹¹⁰řeckých mladíků,
poslal s kopím a rukou⁷⁷ mstitelů
do země Teukrů⁷⁸ [věštný] pták⁷⁹ vrhající se do boje,⁸⁰
ptačí král,⁸¹ [který se ukázal] králům lodí,⁸²
¹¹⁵černý [orel], jakož i ten, který je vzadu bílý.
Objevili se poblíž paláce po straně ruky, jež třímá kopí,⁸³
usadili se na všem viditelném místě
a krmili se potomkyní zaječího rodu těhotnou mlád'aty,⁸⁴
¹²⁰které byl překažen poslední běh.⁸⁵

⁶⁸ Jde o termín pro hustou a mazlavou obětní tekutinu. V tomto případě je to olej, jindy krev, typicky směsice medu, oleje a zemských plodů.

⁶⁹ Poslední verš je porušený a čtení jen přibližné.

⁷⁰ Strofa a antistrofa mají tutéž metrickou strukturu. Pro celou druhou část sboru je charakteristická komplikovaná větná stavba, styl vznešený a enigmatický až do neprůhlednosti, časté archaismy, perifráze, zřídka či zcela ojedinělé výrazy, složeniny "obrozeneckého" typu a pravděpodobně i novotvary.

⁷¹ Nahlas, tak, aby to každý slyšel.

⁷² Králové: mínění jsou stále Agamemnón a Meneláos.

⁷³ S boží přízní, odsouzení k úspěchu.

⁷⁴ Věk se s člověkem rodí, roste s ním a umírá. Blíží se individuálnímu osudu. Srv. k tomu Sofoklés, *Oidipús* 1082–3: "Měsíce, mí sourozenci, řídí osud můj..." a můj kom. k tamt.

⁷⁵ Srv. 87.

⁷⁶ Nemám-li už sílu na to, abych bojoval, mohu alespoň přesvědčivě vyprávět. Tělo již nemá sílu, ale slovo ano.

⁷⁷ Frazologické spojení.

⁷⁸ Tj. Trójanů.

⁷⁹ Teprve z dalšího kontextu bude zřejmé, že šlo vlastně o ptáky dva.

⁸⁰ Orlové se budou vrhat na svou kořist, ale jsou zde takto nazýváni hlavně proto, že se na základě jejich znamení vrhnou do boje sami Řekové. "Vrhající se do boje" je časté přízvisko Areovo.

⁸¹ Tj. orel.

⁸² V řečtině je dosl. "ptáků král králům lodí": chiasmus.

⁸³ Tj. po pravici. Skutečnost, že se orlové objevili napravo, je rozhodující pro to, aby se znamení četlo příznivě.

⁸⁴ I na poměry Aischylovy řečtiny jde o vzhledně komplikované a poněkud enigmatické vyjádření, což snad souvisí s tím, že jde o popis věštného znamení. "Mlád'ata": vzácné slovo vzaté snad z rituálního jazyka.

Říkej “žalost! žalost!”,⁸⁶ dobro ale necht’ zvítězí!⁸⁷

Antistrofa 1

Když to spolehlivý věstec vojska⁸⁸ uviděl, pochopil, že ti bojovní
požírači zajíce představují dva Átreovce, kteří se liší svou povahou,
¹²⁵[dva] vládce vedoucí [vojenskou] výpravu, a vyložil znamení těmito slovy:
“Tato výprava časem uchvátí Priamovo město
a všechna početná
obecní stáda před hradbami
¹³⁰Osud⁸⁹ násilím vymytí.
Pouze ať nějaká zášť⁹⁰ [pocházející] od bohů neudeří⁹¹
do této veliké uzdy Trójanů na vojenském tažení⁹²
a nezastře ji temnotou. Neboť panenská⁹³ Artemis hledí v soucitu nevraživě⁹⁴
¹³⁵na okřídlené psy svého otce,⁹⁵
obětující⁹⁶ nebohého choulícího se tvora i s jeho dosud nenarozenými potomky.
Je znechucena touto hostinou orlů.”
Říkej “žalost! žalost!”, dobro ale necht’ zvítězí!⁹⁷

Epóda

¹⁴⁰“Jakkoli laskavá je krásná [bohyně]⁹⁸
k bezmocné⁹⁹ rose¹⁰⁰ lýtých¹⁰¹ lvů¹⁰²
a příjemná mláďatům všech divokých¹⁰³ zvířat
toužících po bradavkách,¹⁰⁴

⁸⁵ Tj. její snaha o úprk.

⁸⁶ Patrně refrén převzatý z tradičního žalozpěvu.

⁸⁷ Zřejmě rituální formule prosebné modlitby. Věta je vystavěna na vyhoceném kontrastu.

⁸⁸ Tj. Kalchás.

⁸⁹ Řec. Moira.

⁹⁰ Závist: ona nelibost, kterou vyvolává každý přílišný úspěch. Srv. 471.

⁹¹ Na pozadí je zřejmě obraz blesku.

⁹² Tj. do řeckého vojska, které svírá Tróju jako uzda. Srv. 529.

⁹³ Dosl. čistá, cudná.

⁹⁴ Postavením kontrastních příslovečných určení vedle sebe vyvstává paradoxnost Artemidiny povahy: na jedné straně laskavá bohyně s něhou pečující o mláďata všeho druhu (včetně lidských), na straně druhé nelitostná lovkyně a paní divé zvěře.

⁹⁵ Tj. na Diovy orly. Ke psům jsou v *Choéforách* přirovnávány Erínyje (924, 1054).

⁹⁶ “Obět” ptácat je předzvěstí “obětní” porážky Trójanů (srv. také 65), jež si sama nejprve vyžádá “druhou obět” od Agamemnona (150). Metafora spojující tři různé situace podtrhuje všudypřítomný princip vzájemné odplaty, který je pro Aischylovo drama tak důležitý. Srv. také pojem “přípravné oběti” v 65 (Trójská válka) a 227 (obět Ifigenie).

⁹⁷ Tento refrén není součástí věstcova projevu.

⁹⁸ Pro Artemidu je hojně doloženo přízvisko Kalisté (nejkrásnější). Označení *kalé* (krásná) je snad narážkou na toto přízvisko, nebo je samo rovněž kultickým přídomek.

⁹⁹ Dosl. zřejmě “neschopné dosud následovat matku”, tj. neschopné chůze, nemohoucí.

¹⁰⁰ Mláďata jsou kapkami rosy.

¹⁰¹ Divokých, zuřivých, strašlivých. Časté označení prudkého žáru ohně.

¹⁰² Kontrast bezmoci rosy a divokosti lvů vyvstává v řečtině ještě výrazněji. Ve verši jsou pouze čtyři slova v tomto pořadí: rose bezmocné lýtých lvů.

¹⁰³ Přesněji “žijících v divočině”: oproti domestikovaným.

¹⁰⁴ Verše 140–143 mají chiastickou strukturu. V řeckém slovosledu vypadá takto: laskavá (1)... rose bezmocné (2) lýtých lvů (3) ~ všech divokých zvířat (3) prsů-milovným mláďatům (2) příjemná (1).

¹²⁰ Tj. “ať mu přísluší jakékoli jméno”, s posunem ve smyslu “ať je [oproti našim představám o něm] jakýkoli” (viz násl. komentář). Hymnus začíná slovem Zeus (dosl. “Zeus kdokoli jen jest”), což by se mělo nějak zachovat (viz počátek celé trilogie).

¹⁶¹mu toto pojmenování milé,
takto jej oslovuji.¹²¹
Když všechno zvažuji,¹²²
nejsem s to [mu] připodobnit [nic],
¹⁶⁵kromě Dia, mám-li ze svých úvah vpravdě
svrhnout pošetilé břemeno.¹²³

Antistrofa 2

Ani ten,¹²⁴ který byl v minulosti mocný
a překypoval smělostí vítěze všech zápasů,
¹⁷⁰nebude započítán, neboť [Diovi] předchází.¹²⁵
A ten, který vzešel posléze,¹²⁶ odešel,
když potkal [v Diovi] vítěze pěstního souboje.¹²⁷
Ale každý, kdo ochotně¹²⁸ vykřikuje
vítězné písně na počest Dia,¹²⁹
¹⁷⁵přesně se trefí do rozumnosti.¹³⁰

¹²¹ Jedna z nejslavnějších pasáží v řecké literatuře. “Ať je Zeus kdokoli”: jde zřejmě o parafrázi tradiční modlitební formule. Podle Platóna (*Kratylos* 400 d–e) je při modlitbách zvykem vzývat bohy takové, “jakíkoli svým pojmenováním rádi jsou”, tj. jmény, která jsou jim samým milá. Platónův Sókratés přitom předesílá, že “o bozích nevíme nic, ani o nich samých, ani o jménech, kterými se asi nazývají; vždyť je jasné, že oni užívají pravých jmen”. Naznačuje tak, že jména, jimiž jsou bohové vzýváni v běžném kultu, nejsou jejich pravá jména, neboť o těch “nic nevíme”. Můj doslovný překlad “jakíkoli svým pojmenováním rádi jsou” chce postihnout archaické pojetí v Sókratově formulaci, podle něž bytost jméno nemá, ale je jím. Srv. Sofoklés, *Oidipús* 1036 a můj komentář k tamt. Z dalších paralel (Fränkel, vol. II, s. 99) lze soudit, že modlitební formulace “kdokoli svým pojmenováním rád/a jsi”, tj. jakékoli jméno se ti líbí, je tradiční. K Aischylovu “ať je Zeus kdokoli” je analogicky možné doplnit “svým pojmenováním”, a překládat: ať mu správně přísluší jakékoli jméno. Tento překlad je v dobrém souladu s následujícím “jestli je mu toto pojmenování milé...”, pro něž lze rovněž najít paralely svědčící o kultickém původu (srv. např. Platón, *Filébos* 12c). Výklad ve smyslu “ať mu správně přísluší jakékoli jméno” poněkud připomíná Sókratovo pojetí “pravých jmen” bohů, která neznáme. Je otázkou, jde-li o originální koncepci Aischylovu, nebo má-li i tato sofistická koncepte (připomínající některé motivy židovské mystiky) svůj tradiční kontext. Každopádně se však zdá zřejmé, že v Aischylově formulaci nejde jen o Diovo jméno, nýbrž i o samotnou povahu nejvyššího boha. Slova “ať je Zeus kdokoli” pravděpodobně relativizují kromě jména Zeus i každou představu o Diovi, kterou nabízí dobová mytologie a theologie. Snaha postihnout Dia způsobem přesahujícím tradiční mytologické obrazy a lidové představy je charakteristická pro nejstarší řecké myslitele a stojí u kolébky filosofického pojmosloví. Viz zejm. Hérakleitos, B 32: “To jedno moudré samo nechce i chce být zváno jménem Zéna (tj. Dia)”, ale také Démokritos, zl. 30 aj. Aischylovu formuli oblibuje Eurípídés (*Héraklés* 1263, *Zlomky* 480).

¹²² Jako na váze: když porovnávám váhu všeho s váhou Dia.

¹²³ Pošetilé břemeno: snaha Dia něčemu přirovnávat, které obtěžuje lidskou mysl tak dlouho, dokud člověk nepochopí, že Dia ničemu přirovnat nelze. Teprve to je “pravdivá” úleva, která je kontrastní vůči “pošetilosti” iluzivního břemene.

¹²⁴ Dosl. “ani kdokoli”: totéž slovo se objevuje na metricky tomže místě jako ve strofě 2 (“Zeus kdokoli”).

¹²⁵ Podle většinové interpretace jde o Úrana, nejstarší božstvo. Jeho dřívější svrchovanost byla nahrazena vládou Diovou, a tedy ani on nebude započítán mezi ty, kdo by se Diovi mohli podobat.

¹²⁶ Tj. (zřejmě) Kronos.

¹²⁷ Tj. Dia. Zápasnická metaforika. Dosl. “toho, který jej třikrát srazil k zemi”.

¹²⁸ Řec. *profrónós*, dosl. se vstřícnou myslí: viz kom. k 175.

¹²⁹ Jaké se hlaholily na počest vítězů v zápasech.

Strofa 3

On postavil smrtelníky na cestu
k rozumnosti¹³¹ tím, že stanovil, aby platilo
“utrpením k poznání”.¹³²
Namísto spánku před srdcem ukapává
¹⁸⁰bolestivá připomínka útrap.¹³³ I u těch,
kdo nechtějí, dochází ke zmoudření.¹³⁴
Myslím, že laskavost bohů, posazených na vznešené
lavici kormidelníka,¹³⁵ se projevuje násilím.¹³⁶

Antistrofa 3¹³⁷

A tehdy starší velitel¹³⁸
¹⁸⁵achájských lodí,
který nehanobí žádného věštce¹³⁹

¹³⁰ Jako do terče. Rozumnost: řec. *frenes* (sg. *frén*), rozumná, střízlivá mysl nebo mysl vůbec, od čehož se odvozují slova, která označují rozumné myšlení nebo uvažování vůbec (*froneó*, *fronésis* aj.). Podle archaické řecké představy je centrem všech duševních pochodů lidská hrud' a v případě *fronésis* snad konkrétně plíce (viz metafora myšlení jako větru = dechu v 187; 219) nebo jiný orgán (někteří badatelé usuzují na bránici, což je od 5. stol. doložený význam slova *frenes*). Pro předběžné zdůraznění motivu rozumnosti, který bude klíčový v závěru trilogie, klade za sebou Aischylos slova různého významu, ale stejného slovního základu: *profronós* (174), *frenes* (175), *fronein* (176), *sófronein* (181).

¹³¹ Řec. *fronein* (viz výklad k 175)

¹³² Řec. *pathei mathos*. Slova *pathos* (utrpení) a *mathos* (poznání, poučení) se liší pouze prvním písmenkem a jejich spojení je příslovecné ve stylu “sliby chyby” apod. V řecké literatuře oběžný motiv (srv. Hom. *Il.* 17.32; Hésiodos, *Práce a dny* 217; Hérodotos 1.207 aj.). U Aischyla je to na jedné straně obecná výpověď o Diově působení, zároveň však již předznamenání závěru celé trilogie (viz pozn. k 181). Srv. 250.

¹³³ Ve vzpomínkách odkapává krev: snad je řeč o Agamemnonovi a vraždě Ifigenie, předběžně ale i o všech dalších vrazích a jejich zločinech, jimž bude učiněna přítrž teprve v závěru. Ukapávání krve probouzí “Zlobu s dobrou pamětí” (155) a “vznešené bohyně pamětlivé zla”, tj. Erínyje (*Eum.* 383). K motivu ukapávání krve srv. 1121–2, 1309. Možná jde o metaforu krvácející rány (srv. 834).

¹³⁴ Řec. *sófronein* (viz výklad k 175). *Sófrasyné* se tradičně překládá “uměřenost”: jde o ústřední pojem řecké náboženské etiky, jehož výklad bude i klíčem k Aischylově trilogii (srv. *Eum.* 1000). Předběžně lze *sófrasyné* vymezit jako schopnost nahlížet vlastní jednání z hlediska celkového řádu (obce či světa) a z toho plynoucí vědomí vlastních možností i mezí. Opakem je *hybris* (zpupnost): srv. 763. Pojem se bude rozmanitě testovat: srv. 351, 1425, 1620, 1664.

¹³⁵ Podobně hovoří Homér o Diovi (*Il.* 4.166 aj.). Kormidelník je v řecké literatuře oblíbeným obrazem božské prozřetelné péče: srv. např. Pindaros, *Pythia* 5.122: “Mocná Diova mysl kormidluje osud lidí, kteří jsou [Diovi] milí.”

¹³⁶ Kontrast laskavosti a násilí je v řečtině výraznější o to, že obě slova stojí vedle sebe, a to vprostřed věty, jejíž poslední člen je participiálním rozvinutím prvního. Oba členy mají navíc tutéž metrickou formu (— ◡ —). Dosl. bohů (řec. *daimonón*)... laskavost násilná, na vznešené... posazených (řec. *hémenón*). “Vznešená lavice”: řec. *selma semnon*.

¹³⁷ Na tomto místě se Sbor vrací zpátky k ději opuštěnému ve v. 159, zůstává však kupodivu v tomže metrickém schématu. Tematická návaznost na hymnus je ovšem bezprostřední. Ihned se dozvíme, jak to vypadá v praxi, když se “laskavost bohů projevuje násilím”.

¹³⁸ Tj. Agamemnón, starší bratr Meneláa (srv. 205; 530).

¹³⁹ Ne tak Agamemnón v *Íliadě* (1.105 n.; přel. O. Vaňorný): *Kalchanta ze všech nejdřív pak oslovil – se zhoubou v očích: / “Proroku zlý! – jak živ jsi mi libé neřekl věštby! / Vždy je ti milé v srdci jen trýzeň člověku věštit! / Šťastného nic však dosud jsi nevyřkl, aniž kdy splnil!”*

a [ve své mysli] vane¹⁴⁰ souladně s náporý osudových událostí,¹⁴¹
v době, kdy se achájský lid
zdržoval na protějším břehu Chalkidy
¹⁹⁰v oblasti Aulidy,¹⁴² kde vody burácejí sem a tam,¹⁴³
a tížila jej nemožnost odplout, jež způsobovala prázdnotu v jeho útrokách¹⁴⁴ –

[4. část: jamb a choriamb]¹⁴⁵

Strofa 4

– větry, jež přišly od Strýmonu,¹⁴⁶
větry ničivé zahálky a hladovění, větry nešťastného zakotvení,¹⁴⁷
jež ženou lidi k potulkám,¹⁴⁸
¹⁹⁵větry, jež nešetří lodě ani lana¹⁴⁹
a způsobují, že se čas znovu a znovu protahuje,¹⁵⁰
svým zdržováním vyčerpávaly¹⁵¹ výkvět
Argejců. A když pak vštec

¹⁴⁰ Rovněž lze přeložit “dýchá”, neboť vanutí dechu a větru řečtina nerozlišuje. Srv. ale 219. Myšlení i jiné duševní pochody jsou u tragiků častěji přirovnávány k vanutí větru.

¹⁴¹ Narážka na v. 148: “protivětrem způsobené uvíznutí” bylo *antipnoos*, dosl. “protivanoucí”, zatímco Agamemnón je nyní líčen jako *sympnoos*, “spoluvanoucí”, tj. (jako správný lodivod) pokorně následující “náporý” osudu. Obrazem osudu je zde vítr, nikoli mořské vlny, jak chybně překládá Král i Stiebitz. “Osudové události”: *tychai*, dosl. co se nahodí. Náhoda a osud jdou však u Aischyla ještě ruku v ruce (srv. můj komentář ke *Králi Oidipovi* 978 a 1081).

¹⁴² Chalkis je město na západním břehu Euboie, poloostrova, který se táhne podél východního pobřeží pevninského Řecka. Aulis je protilehlé přístavní město ve východní Boiótii tradičně zasvěcené Artemidě. Odtud se řecká válečná výprava pokoušela vyplout.

¹⁴³ V důsledku mořského přílivu a odlivu dělají prý vody v Eurípské úžině mezi Aulidou a Chalkidou pravé divy. Podle Strabóna (*Geographica* 9.2.8) se zde mořské proudy obrátí až sedmkrát za dvacet čtyři hodin.

¹⁴⁴ Tj. hladomor. Po vsuvce čítající celou strofu věta dále pokračuje až ve v. 205.

¹⁴⁵ Trochej přechází v jambický dimetr a od vv. 199–200 do konce strofy v choriamb. Podobná struktura zůstává až do konce Sboru.

¹⁴⁶ Strýmón (gen. -onu) je řeka na hranici Makedonie a Thrákie. Z mrazivých thráckých hor od ní přichází “silný strýmonský vítr” (Hérodotos, *Dějiny* 8.118.2), tj. Boreás, o jehož běsnění Hérodotos (tamt. 7.188.2) vypravuje takto: “Za časného rána pod nebem bez mráčku a za bezvětří se začalo moře vlnit a přihnala se velká bouře a prudký východní vítr, kterému tamní obyvatelé říkají helléspontský. Ti z nich, kdo včas zpozorovali, že vítr sílí, a měli k tomu příhodné postavení, unikli bouři tím, že vytáhli lodi na břeh. Tak to přečkali oni i jejich lodi. Ty lodi, které bouře zastihla na moři, odnesla na skaliska Ipnoi u hory Pélia, jiné vyvrhla na břeh. Některé ztroskotaly u samého mysu Sépijského, jiné u města Meliboje, jiné vyvrhlo moře u Kasthanaje. Byla to bouře nesnesitelná.” (přel. J. Šonka). Aischylos jako aktivní účastník řecko-perských válek jistě věděl, o čem mluví.

¹⁴⁷ Tj. větry, kvůli nimž se přístav stává nešťastným místem pro lodě.

¹⁴⁸ Lodě stojí, a tak se lidé musejí potulovat po okolí. Patrně hlavně ve snaze najít nějakou kořist; srv. *Odyseia* 12.327 n.: “Dokud potravu měli a rudé na lodi víno, / potud šetřili krav – vždyť naživu zůstati chtěli. / Ale jak v rychlé lodi už došel veškeren pokrm, / když již, nuceni nouzí, si lovem hleděli chytit / kdejakou rybu a ptáka, již právě jim do rukou přišli, / na hroty křivých udic – vždyť hlad jim žaludek týral.”

¹⁴⁹ Jímž jsou lodě přivázány ke břehu, případně lana kotevní.

¹⁵⁰ Čas: doba čekání. Vždy, když se zdá, že už bude čekání u konce, znovu se protáhne. Podle jiného výkladu: zdvojují délku času, tj. způsobují, že se čas zdá dvojnásob dlouhý. Aischylos zde používá ojedinělá slova, jejichž výklad je poněkud nejistý.

¹⁵¹ Umořovaly (Král), vysilovaly, ubíjely.

křikem¹⁵² vyložil vůdcům,
²⁰⁰že prostředkem proti trpké bouři
je další, ještě těžší břemeno,¹⁵³
a odvolal se
na Artemidu,¹⁵⁴ načež Átreovci
začali bušit holemi o zem
a nebyli schopni zadržet slzy,

Antistrofa 4

²⁰⁵tehdy starší vládce¹⁵⁵ promluvil těmito slovy:
“Strašlivou záhubu¹⁵⁶ by znamenalo neposlechnout,
strašlivá však bude i tehdy, jestliže
zamorduji¹⁵⁷ své dítě, ozdobu paláce,¹⁵⁸
a poskvřním tak u oltáře v proudech krve
²¹⁰při oběti panny své otcovské
ruce. Co z obojího je beze zla?
Jak bych mohl utéci od lodí
a zpronevěřit se tak válečnému spojení?¹⁵⁹
Vždyť mají svaté právo dychtit
²¹⁵s přenáruživou náruživostí po krvi

¹⁵² Srv. 157.

¹⁵³ Pasáž je nesnadná. Podle většinového výkladu by se četlo: “Když pak věstec... vyložil vůdcům další, obtížnější prostředek proti trpké bouři...”. Toto čtení je jazykově hladší, ale dává výrazně horší smysl. Předpokládalo by to, že byly již dříve bezvýsledně zkoušeny jiné prostředky (snad prosebné modlitby a oběti zvířat?), o nichž se však text nezmiňuje. Sleduji výklad Denniston–Page, Bollack.

¹⁵⁴ Tato pasáž se většinou vykládá v tom smyslu, že Kalchás označil Artemidu jako příčinu uvěznutí. Srv. Stiebitz: “vznášeje vinu na Artemidu”; Lloyd-Jones: “putting forward Artemis as cause”. Vojsko však muselo vědět od samého počátku, že se jedná o tuto bohyni (srv. 134 n.), a jde tedy spíše o to, že Artemis nyní ukázala způsob, jak se pohromy zbavit (Denniston-Page, Radt u Bollacka).

¹⁵⁵ Gramaticky sice text navazuje na konec předchozí strofy, zároveň se však vrací k nedokončené větě ve v. 191, což je zvýrazněno tím, že se opakují téměř stejná slova jako ve 184, jež větu uvozovala. Této kompozici se říká “prstencová”. Slova o poddajnosti Agamemnona ve v. 184 n. (“vane souladně s větrem osudu”) bezprostředně navazovaly na závěr Hymnu na Dia. Před očima diváka se nyní objevuje scéna, při níž se slova o “laskavosti bohů projevené násilím” začnou brzy demonstrovat v praxi. Na scénu vstupuje Agamemnón (byť jen v rekapitulaci Sboru) a začíná (již dříve předznamenáný) dramatický konflikt, který (v duchu pravidla “utrpením k poznání”) vyvrcholí až v samém závěru trilogie. Než se ovšem scéna rozvine, je ještě nutné vyložit její dějové pozadí, aby se pak konkrétní demonstrace toho, o čem se zpívalo v Hymnu na Dia, obloukem vrátila do svého výchozího bodu.

¹⁵⁶ První Agamemnonova slova jsou pro další osud této postavy příznačná. “Strašlivá”: dosl. těžká, k neunesení. Objevuje se častěji v souvislosti s osudovými silami. “Záhuba” je zde *kér*, tj. destruktivní aspekt osudové moci (lze též překládat “pohroma, zkáza apod.”; srv. můj komentář k Sof. *Oid.* 472). Srv. např. Homér, *Odyss.* 21.547–8: “*sám se mu po bok / postavil, osud smrti chtě od něho odvrátit těžký*”.

¹⁵⁷ Dosl. rozsápu, roztrhám: velmi expresivní.

¹⁵⁸ “Ozdoba”: *agalma*, dosl. asi potěcha (Fränkel: delight); též pocta, vyznamenání (Kráal: chloub; Lloyd-Jones: pride), a odtud i ozdoba, klenot (Bollack: joyau). Slovo typicky označuje votivní dar vzdávaný k počtě božstva, např. sochu nebo i zvířecí obětinu. Snad narážka na to, že má být Ifigenie právě takto Artemidě odevzdána? Zatímco dosud byla Ifigenie “ozdobou” paláce, nyní se má stát “ozdobou” (či potěchou) bohyně, jejím votivním darem. Srv. též 741.

¹⁵⁹ Dezerce je v případě krále zcela nemyslitelná a rovnala by se těžkému zločinu, nehledě na to, jakou ostudu by to přineslo slavným Mykénám, nejmnocnějšímu z achájských království.

panny, která má být obětována
za zastavení [větru].¹⁶⁰ Tak necht' je dobře!"¹⁶¹

Strofa 5

A jakmile se dostal do jařmového řemene nutnosti¹⁶²
a jeho mysl začala vanout bezbožným opačným větrem,¹⁶³
²²⁰nectným, nesvatým, od té chvíle
změnil své smýšlení a začal uvažovat zcela bezostyšně.¹⁶⁴
Takto smrtelníkům dodává odvahu
zpropadené¹⁶⁵ šílenství, počátek utrpení, se svými hanebnými záměry.
A tak dopustil, aby se stal obětníkem
²²⁵své dcery, aby pomohla v odvetné
válce za [únos] ženy¹⁶⁶
jako přípravná oběť¹⁶⁷ za loď.

Antistrofa 5

Modlitby, výkřiky "otče!",
ani její dívčí věk neznamenal
²³⁰nic pro tyto bojechtivé rozhodčí.¹⁶⁸
Otec po modlitbě¹⁶⁹ přikázal sluhům,
aby s veškerou rozhodností kolem ní hodili roucho,
chytili ji, sklopili dopředu¹⁷⁰

¹⁶⁰ Celá věta zní řecky takto (choriamb): *pau-sa-me-nú gar thý-si-ás par-the-ni-jú thai-ma-tos or-gá pe-ri-or-gó sfe-pi-thý-mein the-mis*.

¹⁶¹ Řeč má pěknou symetrii. První a poslední slova jsou v přímém protikladu, osu tvoří úvaha, v níž jsou obě varianty rovnocenné ("co z obojího..."). První část hovoří ve prospěch jedné možnosti, druhá ve prospěch druhé. Celá řeč je ovšem zarámována tím, co je pro krále koneckonců rozhodující: neuposlechnout bohyni znamená pohromu pro všechny Acháje, a tak je třeba udělat vše pro to, aby bylo zase dobře. Koncentrická symetrie je i v posloupnosti motivů: oběť dítěte na úkor paláce; poskvrna otce X selhání vojevůdce; oběť panny ve prospěch společné věci. Slova "necht' je dobře" evokují tradiční modlitební formuli.

¹⁶² Jedná se o řemen, jímž jsou tažná zvířata za krk přivazována k jařmu. Volněji: do jařma osudové moci. K "nutnosti" srv. můj kom. k Sof. *Oid.* 877. K motivu jařma srv. 132; 529, kde to bude naopak Agamemnón, kdo je navléká.

¹⁶³ Termín pro vítr měnící směr nebo vanoucí v opačném směru. K větru myslí srv. 187.

¹⁶⁴ Toto je jeden z klíčových momentů celé trilogie. Agamemnonova bezbožnost je jistě paradoxní, neboť se děje v souladu s tím, co Kalchantovým prostřednictvím požadovala Artemis. Odmítnout její nárok by jistě bylo přinejmenším stejně bezbožné jako jej neproblematicky následovat. Zodpovědnost za konečné rozhodnutí i postoj, s nímž bude Artemidina žádost provedena, zůstává však na Agamemnonovi. Srv. Dodds, *Morals and Politics*, s. 57, podle něhož je královou osudovou chybou to, že přijal břemeno nutnosti a vzdal se své svobody. Důsledkem je podle Doddse i podivuhodná Agamemnonova pasivita ve scéně s tapisériemi (956 n.).

¹⁶⁵ Dosl. ubožácké, mizerné. Král: neblahé. Srv. 385.

¹⁶⁶ Tj. Heleny.

¹⁶⁷ Totéž slovo jako 65. Srv. také 137.

¹⁶⁸ Arbitři: ti, kdo rozhodují o osudu druhých, o životě a smrti. Aplikuje se i na vládce, původně ale sportovní termín ("rozhodčí" zachovává Král).

¹⁶⁹ Jakou pronáší kněz před vykonáním oběti.

¹⁷⁰ Notoricky nejasná pasáž, jejíž překlad je vždy už výkladem. Přitažlivé je čtení Lloyd-Jonese: aby [dívku], jež padla [k zemi] a ze všech sil objímala [jeho] roucho... (objímání nohou při prosbě o milost je transkulturní gesto doložené i v Řecku). Existují ale i jiné možnosti (srv. Lebeck, s. 80 n.). Ozvěnou

a zvedli nad oltář jako roční kozu¹⁷¹
²³⁵a aby násilím a silou uzdy,
která umlčuje,¹⁷² zajistili,
aby hlas nádherné přídě jejích úst¹⁷³

Strofa 6

nemohl přivolat na palác kletbu.¹⁷⁴
Spustila k zemi šafránovou žlut' [svého šatu]¹⁷⁵
²⁴⁰vystřelujíc z očí na každého z obětníků
dojímavý šíp [pohledu].
[Její postava] vyvstala jako na obraze.¹⁷⁶ Chtěla každého
z nich oslovit [jménem, znala je,] neboť mnohokrát
zpívala v bohatě prostřené hodovní
²⁴⁵síni svého otce a s láskou ctila cudným zpěvem panny¹⁷⁷
paján svého milovaného otce,¹⁷⁸
[paján] šťastného údělu, [zpívaný] při třetí úlitbě.¹⁷⁹

Antistrofa 6

Co následovalo, jsem neviděl a nevyprávím.
Kalchantovo [věštné] umění ale nezůstalo nenaplněno.¹⁸⁰
²⁵⁰Spravedlnost však přiklání¹⁸¹
poznání trpícím.¹⁸² Budoucnost ovšem

této pasáže je líčení Agamemnonovy vraždy v 1121–1128. Ve verši je pěkná aliterace: *pe-ploi-si pe-ri-pe-té pan-ti thý-mó pron-ó-pé*.

¹⁷¹ Koza je Artemidino posvátné zvíře. Roční kozy se obětovaly mj. před bitvou: srv. např. Plútarchos, *Lykúrgos* 22.4: “Když pak byl šik již seřazen a již viděli před sebou nepřítele, král obětoval roční kozu.”

¹⁷² Tj. pásky v ústech svázané na temeni.

¹⁷³ Dosl. “krásnopřídých” úst. Lidská tvář, ale vůbec přední část čehokoli, byla častěji přirovnávána k přídi lodi.

¹⁷⁴ Neznamená to, že by Ifigenie měla palác výslovně proklínat, pouhý její křik by však mohl vyvolat hněv bohů.

¹⁷⁵ Srv. 1121 n. “Spustila” lze též překládat “vylila”: výraz evokuje představu krve, která se vylévá na zem (srv. 1018 n., 1395). Jistě šlo o šat slavnostní, není vyloučeno, že svatební: srv. pozn. k 1524 a pojem “přípravné oběti” ve v. 227 (Verrall).

¹⁷⁶ Patrně ve smyslu: vyvstala jako figura proti pozadí, do něhož se rázem slilo všechno ostatní. Možná ale: krásná jako na obraze. Podle většinového výkladu je Ifigenie nahá, ač je možné, že spustila pouze svrchní plášť. Stojí už snad na oltáři.

¹⁷⁷ Panna: dosl. “ta, která je [dosud] bez býka”, tj. samičí telátko.

¹⁷⁸ Tj. paján, který předzpíval její otec. Zde jde zřejmě o sborově zpívanou prosebnou modlitbu před začátkem hostiny. “Ctila paján” tím, že se podílela na jeho zpěvu, podobně jako v češtině “ctíme” tradici tím, že ji naplňujeme.

¹⁷⁹ Tj. při úlitbě Diovi Zachránci (Zeus Sótér), patronovi mořeplavců. První úlitba se vzdávala nebeským bohům, druhá hérům. Srv. 1386 n.

¹⁸⁰ Stalo se to, co nařídila Kalchantova věštba, tj. byla popravena Ifigenie.

¹⁸¹ Jako váha naklání své rameno. Spravedlnost (bohyně Diké) je váha v ruce Diových (srv. můj komentář k Sof. *Oid.* 961). Volněji: váha Spravedlnosti odvažuje, vyměřuje, srv. ale 1042.

¹⁸² Viz 178. Vrací se leitmotiv Hymnu na Dia, a tím se uzavírá smyčka příběhu, který po něm následoval. Jeho cílem bylo jediné: ukázat jednak příčinu, jednak smysl Agamemnonova utrpení, jediného tématu první části trilogie. Příčina byla již vyložena (způsob, jímž Agamemnón vyřešil krizi v Aulidě), účel teprve předznamenán (poznání, či “rozumnost”: viz 176–8). Slovy o “poznání trpícím”

můžeš zvědět teprve, když nastane. Budiž předem vítána –
je to stejné, jako si předem zoufat:
jasně se totiž ukáže [až] s úsvitem [ranních] paprsků.¹⁸³
²⁵⁵A tak nechť ve všem ostatním¹⁸⁴ nastane dobré pořízení,¹⁸⁵ jak
si to přeje tato nejbližší zástita
apijské země, jež ji osamoceně střeží.¹⁸⁶

Přišel jsem, Klytaiméstro, s úctou ke tvé moci,
neboť je správné ctít ženu člověka, který
²⁶⁰vládne,¹⁸⁷ je-li mužův trůn opuštěn.
Budu ti oddaně naslouchat, pokud ses dozvěděla něco příznivého,
i pokud ne a obětuješ s nadějí
v dobrou zvěst. Nebudu ti však zazlívát ani mlčení.

KLYTAIMÉSTRA

Ať se z matky noci zrodí
²⁶⁵úsvit dobré zvěsti, jak říká přísloví.¹⁸⁸
Dozvíš se však něco, co vyslechněš s radostí překonávající [veškerou] naději.¹⁸⁹
Argejci dobyli¹⁹⁰ Priamovo město.¹⁹¹

SBOR

Co říkáš? Z nevěřícími mi unikla tvá slova!¹⁹²

se pozornost obrací z Ifigenie na Agamemnona: je jasné, že váha Spravedlnosti mu vyměří nějaké utrpení, nevíme ale dosud jaké (ač i to bylo již předznamenáno v 151 n.).

¹⁸³ Patrně ozvuk nějakého přísloví typu “ráno moudřejší večera”. Srv. 1180 n. V této chvíli patrně vstupuje na scénu Klytaiméstra, podle jiného výkladu teprve po 257 (srv. Taplin, *Stagecraft*, s. 287).

¹⁸⁴ Tj. ve všem, co bude následovat po oběti Ifigenie.

¹⁸⁵ Opět jedna z podob tradiční modlitební formule: srv. 122; 139; 159; 217.

¹⁸⁶ Jedná se pravděpodobně o Klytaiméstru (podle jiného výkladu o samotné starce). “Záštitou” země je především panovník, za jeho nepřítomnosti je pak “nejbližší” záštitou královna. “Apijská země” je Peloponésos (podle mytického krále jménem Apis). Lze překládat třeba “záštita Mykén” či “Argu”, ve smyslu “panství Agamemnonova”. Následující verše jsou pronášeny již běžnou dialogickou formou (jambický trimetr).

¹⁸⁷ Aischylos formuluje větu tak, že je možné též číst “světla, které vládne”. Není vyloučeno, že je tento dvojsmysl záměrný (srv. 23 a snad 27; 522).

¹⁸⁸ Uvedené přísloví není odjinud známo. Je založeno na slovní hříčce: “noc” je zde označena běžným eufemismem “dobro-myslná” (*eu-froné*), tj. laskavá, poklidná. Jejím dítětem má být “dobro-zvěstný” (*eu-angelos*) úsvit. Představa, že den je dítětem předchozí noci, je v řecké literatuře běžný (viz 279; další odkazy uvádí Thomson ad loc.).

¹⁸⁹ Totéž slovo jako ve v. 11.

¹⁹⁰ Dosl. mají dobyto.

¹⁹¹ V Klytaiméstrině replice se podivuhodně zrcadlí motivy předchozí otázky Sboru od verše 261. “Budu ti oddaně (*eufrón*, dosl. “dobro-myslný”) naslouchat (*klyoimi*)” rezonuje s “noci” (*eufroné*) ve v. 265 a s “vyslechnout” (*klyein*) ve v. 266. “Pokud ses dozvěděla (*pepysmené*, zákl. tvar. *peuthó*)” rezonuje s “dozvíš se” (*peusé*, zákl. tvar. *peuthó*) ve v. 266. “S nadějí v dobrou zvěst” (*euangeloisin elpisin*) rezonuje s “nadějí” (*elpis*) v 266 a úsvitem “dobré zvěsti” (*euangelos*) ve v. 264.

¹⁹² Řecky: *pós phéis? pepheuge túpos exapistiás!* Aliterace s *p* se častěji objevuje ve vzrušených replikách (Fränkel). *P* se bude nápadně často objevovat i v dalších replikách Sboru (274: *potera doineirón phasmat eupeithé sebeis*; 276: *alé sepiānen tis apteros phátis*; 278: *poiū chronū de kai peporthétai polis*). Významově jde snad o ozvuk nějakého přísloví: srv. Hérakleitos, zl. B 86: “uniká kvůli nevěřícími, a tak není poznáno”.

KLYTAIMÉSTRA

[Říkám,] že Trója patří Achájům. Mluvím jasně?

SBOR

²⁷⁰Zmocňuje se mne radost a vyvolává slzu.

KLYTAIMÉSTRA

Ano, tvé oko svědčí o tvé oddanosti.

SBOR

V čem je ale záruka? Máš pro to nějaký důkaz?

KLYTAIMÉSTRA

Mám, jak by ne? Pokud mě bůh neoklamal.

SBOR

To uznáváš přesvědčivost snových obrazů?¹⁹³

KLYTAIMÉSTRA

²⁷⁵Nepřijala bych zdání dřímající mysli.

SBOR

Snad tě tedy nerozradostnila¹⁹⁴ nějaká nejistá¹⁹⁵ fáma?

KLYTAIMÉSTRA

Tos věru pokáral mladičkový rozum dítěte!

SBOR

A od které doby je tedy město zničeno?

KLYTAIMÉSTRA

Tvrdím, že od noci, jež zrodila toto světlo.¹⁹⁶

SBOR

²⁸⁰A který posel by dokázal dorazit tak rychle?

KLYTAIMÉSTRA

Héfaistos, který z Ídy¹⁹⁷ vyslal jasné světlo.

¹⁹³ Sbor Klytaiméstru podezírá z ukvapenosti. Otázky i odpovědi se ponesou ve stále ostřejším tónu. K “přesvědčivosti” srv. 87.

¹⁹⁴ Dosl. nerozehřála (čtu podle scholia + Verall). Podle jiného čtení: “nenakrmila”, snad ve smyslu “neukolébala”.

¹⁹⁵ Slovo s nejasným významem. Buďto jde o zprávu “bezkrídlou”, nebo “okřídlenou” ve smyslu “rychlou”. “Bezkrídlá” by mohla být taková zpráva, kterou nepřinášejí ptáci coby boží poslové, není to tedy opravdová věštba, ale pouhá fáma. “Okřídlená” zpráva by mohla být unáhlená, tj. unáhleně přijatá. Všechny výklady jsou ale jen hypotetické. Překládám s Králem.

¹⁹⁶ Srv. 265. Implicitě je přítomna myšlenka, že se každý den rodí nové světlo (srv. Hérakleitos, zl. B 6: “Slunce je denně nové”)

¹⁹⁷ Pohoří v severozápadní Malé Asii, na jehož úpatí leželo Ílion.

Jedna hranice sem pak prostřednictvím kurýrního ohně¹⁹⁸ posílala druhou.¹⁹⁹ Ída [vyslala oheň] na Hermovu skálu na Lémnu,²⁰⁰ třetí velikou pochodeň [vyslanou] z ostrova²⁸⁵ přijal Diův vrchol na Athosu.²⁰¹ Silná záře²⁰² putující pochodně vyskočila do výšky, aby se sklouzla po hřbetu²⁰³ moře s radostí²⁰⁴ [...]
louč zlatě zářící jako slunce,
jež zvěstovala světlo hlídce na Mákistu.²⁰⁵
²⁹⁰Ten²⁰⁶ nikterak neotálel, ani se nenechal neobezřetně přemoci spánkem a nezanedbal úlohu posla:
světlo hranice dalo do daleka, přes proudy Eurípu,²⁰⁷
svým příchodem znamená strážcům Messapionu.²⁰⁸
Ti v odpověď rozsvítili a poslali zprávu dál,
²⁹⁵jen co vznítí ohněm kupu suchého²⁰⁹ vřesu.
A silná záře, jež dosud [ani na okamžik] nepotemněla,
se přenesla přes povodí Asópu²¹⁰ jako
jasný měsíc na vrchol Kithairónu,²¹¹
aby probudila dalšího, kdo přebírá [štafetu]²¹² poselského ohně.
³⁰⁰A hranice se nezřekla z dálky vyslaného
světla a rozhořela se více, než bylo přikázáno.
A světlo se vrhlo přes jezero Gorgonina pohledu²¹³
a dopadlo na horu toulavých koz,²¹⁴

¹⁹⁸ “Kurýrní”: *angaros*. Zřídka slovo, které se specificky vztahuje k perským kurýrům. Srv. Hérodotos, *Dějiny* 8.98 (přel. J. Šonka): “Není mezi lidmi nic rychlejšího než tito poslové, tak dobře to Peršané vymysleli. Vypráví se, že kolik dní trvá celá cesta, tolik koní a mužů je po ní rozestavěno, vždy ve vzdálenosti jednodenní cesty kůň a muž. Ani sníh, ani déšť, ani vedro, ani noc jim nezabrání, aby co nejrychleji nepřekonali uloženou vzdálenost. První jezdec odevzdává uložené poselství druhému, druhý třetímu, a tak přechází zpráva od jednoho ke druhému, jako při pochodňovém běhu, který konají Řekové na počest Héfaistovu. Tuto štafetu nazývají Peršané *angaréion*.”

¹⁹⁹ Dosl. hranice hranici... posílala.

²⁰⁰ Ostrov v severní části Egejského moře. Vzdálenost z Ídy je nejméně 80 km vzdušnou čarou.

²⁰¹ Athós (gen. -osu) je hora na poloostrově Akté (Chalkidiké) u Thráckého moře. Vzdálenost z Lémnu je cca 90 km. Nemusí být náhoda, že Diovi je zasvěceno právě třetí stanoviště (srv. “třetí úlitba” v 246).

²⁰² Dosl. jen: síla.

²⁰³ Standardní metafora mořské hladiny.

²⁰⁴ Nebo: pro radost. V textu dále chybí nejméně jeden verš a není tudíž jisté, k čemu se poslední slova vážou.

²⁰⁵ Mákistos (v dórské nářečí, atticky Mékistos) znamená “nejvyšší”. Lokalizace této hory je nejistá, podle scholiasty se nachází někde na Euboi, tj. cca 180 km od Athosu. Většina editorů se domnívá, že v chybějících verších za 287 vypadlo jedno stanoviště (snad ostrov Ikos?)

²⁰⁶ Tj. Mákistos.

²⁰⁷ Nejužší místo mezi poloostrovem Euboia a Boiótií (východní oblast pevninského Řecka). Srv. 190.

²⁰⁸ Messapion je boiótská hora.

²⁰⁹ Dosl. starého.

²¹⁰ Řeka, která se táhne napříč jižní Boiótií.

²¹¹ Pohoří na hranicích jižní Boiótie a severní Attiky.

²¹² Sportovní termín.

²¹³ Lokalizace je zcela nejistá. Není ani jisté, jde-li o název, nebo popis jezera. Přízvisko *gorgópis* (Gorgonina pohledu) je jinak epiteton Athény.

kde přimělo [další strážce poslechnout?] pravidlo ohňového signálu.²¹⁵
³⁰⁵Roznítily plamen velkorysý bujností²¹⁶
a vyslali jeho obrovský chvost,²¹⁷ aby
se s planutím pustil dále vpřed přes mys shlížející na Sarónský
přívaz.²¹⁸ Pak se vrhl dolů a pak dopadl²¹⁹
na vrchol Arachnaionu,²²⁰ ke hlídce poblíž města,
³¹⁰a poté toto světlo, vnuk Ídského ohně,
dopadlo na tento palác Átreovců.
Tak to totiž stanovila pravidla [závodu] mých pochodňových běžců,²²¹
takto se předáváním [štafety] jedno díky druhému [postupně] naplnila.²²²
A vyhrává první i poslední běžec.²²³
³¹⁵Takový ti tedy podávám důkaz: smluvní znamení,
neboť mi manžel poslal z Tróje zprávu.²²⁴

SBOR

Bohům vzdám, ženo, své modlitby později.
Chtěl bych však slyšet znovu
tato slova, jež říkáš, do samého
konce a hluboce nad nimi žasnout.

KLYTAIMÉSTRA

³²⁰V dnešní den mají Achájové Tróju.
Myslím, že městem výrazně zní nejednotný²²⁵ křik.
Když do téže nádoby vliješ olej a ocet,
řekneš o nich, že stojí od sebe odděleny v nepřátelství.
Lze slyšet vzájemně oddělené hlasy podmaněných²²⁶

²¹⁴ Opět není jisto, o jakou horu jde, ani je-li “hora toulavých koz” (*aigiplanktos*) názvem, nebo popisem. Scholiasta ji umisťuje do Megaridy (jižně od Boiótie, západně od Attiky), což je z kontextu vysoce pravděpodobné (snad Geraneia).

²¹⁵ Přesněji: pravidla týkající se ohně. Verš je ale porušený a čtení jen přibližné.

²¹⁶ Prudkosti, živosti, síly.

²¹⁷ Nebo: vous. Patrně obraz komety.

²¹⁸ Tj. (zřejmě) na některé zvláště úzké místo Sarónského zálivu, snad poblíž dnešního ústí Korinthského průplavu. Sarónský záliv je svíráán jižním pobřežím Megaridy a severovýchodním břehem Argolidy na Pelopónésu. Není jisté, o který mys se jedná.

²¹⁹ Text je nejistý.

²²⁰ Dnešní Arna.

²²¹ Tyto závody se pořádaly na počest Héfaiста (srv. pozn. k 282) i jiných božstev. Louč se předávala jako štafeta.

²²² Každý “běžec” má stanoveno pravidlo ohňového signálu (srv. 304), které se vždy může naplnit až tehdy, kdy se naplní pravidlo jeho předchůdce. Pravidla jednotlivých běžců se tak vzájemně naplňují, s tím, jak se postupně rozněcují jejich hranice. Věru komplikovaná metafora. Podle jiného výkladu jsou podmětem “naplňování” sami běžci, ve smyslu: takto se jeden díky druhému naplnili [ve svém úkolu], tj. takto jeden druhému umožnili splnit svou roli.

²²³ Díky vzájemné spolupráci vyhrávají všichni, bez ohledu na pořadí. Věta má ale i jiné výklady. Lze též číst “vyhrává ale první i poslední...” a chápat ve smyslu: vyhrává ten, kdo doběhl jako první, i ten, kdo doběhl jako poslední, neboť běželo pouze jedno mužstvo. Tím se Klytaimétrin “pochodňový běh” liší od běžných závodů. Nebo: “vyhrává ten, kdo je první a zároveň poslední běžec”: vítězem závodu je Héfaiostos, neboť ten jediný je první a poslední zároveň. Atd.

²²⁴ Pointu si Klytaiméstra nechává na samotný závěr své velkolepé řeči.

²²⁵ Dosl. nesmíšený, tj. takový, jehož složky nejsou smíšeny v jednotu.

³²⁵a těch, kdo je ovládli,²²⁷ hlasy dvou různých osudů.
 Jedni se vrhli kolem těl
 manželů či bratrů, nebo, jde-li o potomky,
 starců, kteří [je] zplodili, a z hrdla zbaveného
 svobody zoufale oplakávají smrt svých nejbližších.
³³⁰Druhým zase nedají spát poválečné útrapy²²⁸
 a přidělují jim, hladovým, snídani ze zásob
 města bez jakýchkoli pořadových lístků,
 tak, jak si kdo vytáhl osudový los.²²⁹
 Už přebývají v Trójských domech,
³³⁵které zabrali, zbaveni mrazu a rosy,
 [které by je trápily] pod širým nebem, a jako požehnaní lidé²³⁰
 spí beze stráže po celou noc.²³¹
 A pokud ctí bohy, kteří jsou patrony města,
 a stánky bohů podmaněné země,
³⁴⁰jistě nebudou poté, co ji podmanili, sami zase podmaněni.²³²
 Ať se však dříve na vojsko nevrhne touha
 drancovat to, co se nemá, ať je neovládne²³³ ziskuchtivost.
 Je totiž třeba vrátit se bezpečně domů,
 otočit se zase na druhou etapu dvojběhu.²³⁴
³⁴⁵Avšak i když se vojsko vrátí, aniž by se provinilo vůči bohům,
 může dojít k tomu, že se probudí
 muka mrtvých. Kéž nenastanou nenadálé pohromy!²³⁵
 Takovéto věci ti říkám já, žena.²³⁶
 Ale ať vládne dobro²³⁷ a nevidíme je kolísat.²³⁸
³⁵⁰Neboť oproti mnoha dobrým věcem volím užitek [z toho, co je].²³⁹

SBOR

²²⁶ Srv. 339–40.

²²⁷ Srv. 342.

²²⁸ Přesněji: druhým zase poválečné útrapy, nutící k nočnímu toulání, přidělují... (srv. 12).

²²⁹ Poválečné útrapy, tj. zejm. vyhládkost a snad i celková zvlčilost, způsobují, že se každý pod rouškou noci snaží ve městě urvat, co může. “Osudový los” = náhoda.

²³⁰ Nebo: blažení. Srv. 530 (941) kde se stejně mluví o Agamemnonovi. Mohlo by jít o mysterijní narážku: zasvěcenci byli označováni za “požehnané” či “blažené”, kteří jsou “zbaveni útrap” (Thomson).

²³¹ Od 330 se evokují motivy z prologu: útrapa = *ponos* (1, 20, 330); nedá spát = *nykti planktos* (12, 330); zbavenost = *apallagé* (1, 20, 336); rosa (12, 336).

²³² Klytaiméstra zvažuje různé možnosti, proč by se vítězství mohlo obrátit v porážku. Srv. k tomu 132; 529 a oproti tomu 218.

²³³ Srv. 324.

²³⁴ Druhá etapa tohoto závodu (*diaulos*) vedla zpět ke startu po paralelní dráze.

²³⁵ Čtení je nejisté. “Muka mrtvých”: v druhém plánu možná narážka na Ifigenii.

²³⁶ Klytaiméstra je na svou řeč náležitě pyšná. Srv. 351, 1661.

²³⁷ Tradiční závěrečná modlitba, ozvuk modlitby Sboru (srv. 217 aj.). K motivu “vládnutí” srv. 324, 342.

²³⁸ Nenechejme se viklat pochybnostmi. Dosl. *bez kolísání* na pohled: srv. 815.

²³⁹ Radujme se z dobré zprávy bez ohledu na to, co zlého by ještě mohlo nastat. Snad jde o ozvuk modlitební fráze, která kromě prosby o budoucí dobra žádá o možnost užívat těch, která již nastala (odkazy podává Fränkel, ad loc.). Věta má ale řadu jiných výkladů. Po těchto slovech královna odchází.

Ženo, hovoříš rozumně, jako moudrý muž.²⁴⁰
Slyšel jsem od tebe zaručené důkazy.
Připravuji se náležitě oslovit bohy,
neboť bylo dosaženo radosti, která stojí za útrapy!²⁴¹

[*I. Stasimon*]²⁴²
[*anapest*]²⁴³

³⁵⁵Ó Die, králi, a laskavá Noci,
jež jsi [nám] získala veliké skvosty [slávy],²⁴⁴
ty, jež jsi na hradby Tróje vrhla
těsnou síť,²⁴⁵ aby nikdo velký
ani nikdo z mladých nepřeskočil
³⁶⁰velikou otrockou
[vlečnou] síť vše zachvacující zkázy.²⁴⁶
Mám věru bázeň před velikým Diem,²⁴⁷ strážcem hostinných práv,²⁴⁸
jenž toto způsobil. Dávno již napínal luk
[a mířil jej] na Alexandra,²⁴⁹ aby snad
³⁶⁵šíp z hvězd²⁵⁰ zbytečně nedopadl
před terč nebo za něj.²⁵¹

[*jamb a choriamb*]²⁵²

Strofa 1

O Diově úderu mohou [Trójané] vyprávět,
alespoň toto lze vypátrat.²⁵³
Učinil tak, jak určil. Kdosi pravil,
³⁷⁰že bohové nepovažují za důstojné starat se o smrtelníky,
jimiž byla pošlapána milostivost
nedotknutelného. Ten ale není zbožný.

²⁴⁰ Srv. 11. K pojmu “moudrý” (*sófrón*) srv. 181.

²⁴¹ Totéž slovo jako v 1, 20, 330. Zde končí epeisodion v jambickém trimetru.

²⁴² Takto se nazývá každá sborová pasáž kromě parodu.

²⁴³ Srv. 40 n., kde rovněž lyrickou pasáž uvozuje anapest. Jde o jakousi předeheru, v níž jsou předznamenána hlavní témata Sboru.

²⁴⁴ Tj. vítězství. O vítězství jako “skvostu” (*kosmos*) mluví také Pindar, *Olympia* 8.82. Podle jiného výkladu: Noci, jež vlastníš veliké skvosty, tj. nebeská tělesa jako své šperky.

²⁴⁵ Srv. Homér, *Ílias* 5.487 (přel. O. V.): “*Jenom ať ve smyčkách sítě, jež každou zahrne kořist, // lapení, odpůrcům svým pak za lup a za kořist nejste! // Oni pak zboří záhy to lidnaté Ílion vaše!*”. Motiv sítě se bude vracet: srv. 949; 1115; 1375; 1382 n.; 1492.

²⁴⁶ Metafora rybářské sítě: srv. k tomu Babrios 4 (přel. Kuthanová, Mertlík): “*Byl jeden rybář, rozhodí svou vlečnou síť // a hned ji táhne plnou pestrých pochoutek. // Tu drobné ryby sítí s mnoha otvory // se protlačily, klouzající v hlubinu; // a v lodičce se octly velké v zajetí...*”

²⁴⁷ Od začátku lyrické pasáže se slovo “veliký” objevuje počtvrté.

²⁴⁸ Srv. 61 n. Pro zkrácení lze překládat “hostinný”, ač to není příliš přesné.

²⁴⁹ Tj. Parida.

²⁵⁰ Obraz blesku?

²⁵¹ Podle jiného čtení: ...aby [Diův] šíp zbytečně nedopadl před terč, nebo nad hvězdy.

²⁵² Metrická struktura Sboru je obdobná jako ve čtvrté části Parodu. Poslední čtyři verše každé strofy mají však odlišné metrum: 2× ferekratej a priapeum (metrický výklad ve *Slovníku antické kultury*). Jde o jakýsi rytmičtý refrén.

²⁵³ Dosl. vystopovat, tj. (zřejmě) při hledání příčiny porážky Tróje.

†Potomkům se ukazuje
³⁷⁵postih za opovážlivé činy těch,†²⁵⁴
kteří si myslí více než mají právo,
jejichž paláce nadměrně překypují,
nad míru toho, co je nejlepší. Ať je nám
vzdáleno trápení! S tím se spokojí každý,
³⁸⁰komu bylo dáno uvažovat rozumně.²⁵⁵
Neboť neexistuje ochrana
pro člověka, který se přesytí²⁵⁶ bohatstvím,²⁵⁷
a [tak dlouho] kope do oltáře veliké
Spravedlnosti, až ho zničí.²⁵⁸

Antistrofa I

³⁸⁵Žene²⁵⁹ jej zpropadená²⁶⁰ Přesvědčivost,²⁶¹ nezvládnutelné
dítě Bezhlavé zkázy,²⁶² od níž [Přesvědčivost] přijímá rady.
Každá léčba je marná. Poškození²⁶³ nezůstává skryto,
ale zřetelně vyvstává jako děsivě jasný oheň.
³⁹⁰Podobně jako když se špatný bronz
opotřebuje a otluče,
[i tento provinilec] tváří v tvář spravedlnosti
nesmazatelně zčerná,²⁶⁴ neboť
ten, kdo přivodil městu nesnesitelné²⁶⁵ postižení,
³⁹⁵je jako chlapec, který chce chytit letícího ptáka:²⁶⁶
jeho modlitby žádný bůh nevyslyší,²⁶⁷

²⁵⁴ Celé dvojverší má velmi nejisté čtení. Pokud bychom to chtěli vztahovat k situaci Trójanů, o níž je nyní řeč, snad jde o to, že utrpení, které Paris svou arogancí způsobil, má takové důsledky, že zasahuje i následující generace. Možná se ale ve v. 369–380 vedou jen obecné úvahy, které se přímo k situaci Trójanů nevztahují, nebo (a to je asi nejpravděpodobnější) se ve špatně dochovaném textu říká něco zcela jiného.

²⁵⁵ Přesněji: komu se dostalo *rozumu dobře*, tj. v náležitě míře (srv. 802).

²⁵⁶ K motivu přesycení (*koros*) srv. můj kom. k Sof. *Oid.* 874.

²⁵⁷ Podle jiného výkladu: Neboť bohatství neochrání před přesycením člověka...

²⁵⁸ Dosl. který rozkope oltář... až do zmizení.

²⁵⁹ Násilím nutí.

²⁶⁰ Jako v 223.

²⁶¹ *Peithō*. Častěji pojímána jako božská bytost, typicky v souvislosti s Afrodítou. Řeč je po celou dobu především o Paridovi. “Přesvědčivost” bohatství, krásy apod. žene zaslepeného člověka k tomu, aby jednal nespravedlivě.

²⁶² *Até*: ničivá zaslepenost. Vaňorný překládá “blud”. Srv. Hom. *Il.* 19.92 n.: “*Vznešený Zévův syn jest Blud, jenž obloudí všecky, // zhoubný – chodidla svá má měkkounká, neboť se nikdy // nohou nedotkne půdy, jen lidem nad hlavou chodí, mámi veškery lidi, a jednoho alespoň spoutá*”. Srv. 735–6; 1192.

²⁶³ Tj. buďto poškození (způsobená škoda, zranění, bolest, pohroma) jehož se dopustil Paris vůči Řekům, nebo – lépe – poškození, jímž je nyní on sám stížen. Stiebitz: zhoubný skutek. Stejně slovo v 561; 734 (opak v 1341).

²⁶⁴ “Špatný bronz” je takový, v němž je přimícháno olovo. To způsobuje, že bronz opotřebením zčerná. Provinilec “zčerná” zřejmě tím, že se “v tváři tvář spravedlnosti”, tj. během trestu, který doléhá na celé město, v plném světle ukáže, jak dalekosáhlá je poskvna jeho zločinu. Srv. 462 n.: “černé Erínyje”.

²⁶⁵ Ozvěna v. 385: “nezvládnutelné” i “nesnesitelné” = *afertos*, co nelze unést.

²⁶⁶ Přísluví o těch, kdo se pokoušejí o nemožné.

²⁶⁷ Srv. 69 n.

nespravedlivého člověka, který se uchýlil
k takovému jednání, naopak [bůh] srazí.

To platí i pro Parida, který vstoupil
⁴⁰⁰do paláce Átreovců,
aby zostudil hostinný stůl²⁶⁸
uloupením ženy.

Strofa 2

Ta zanechala obyvatelům [svého] města hlomoz
štítonošů, šikování útvarů
⁴⁰⁵a vyzbrojování lodí,
a zlehka vstoupila branami Ília, aby mu
s opovážlivostí nade všechnu opovážlivost
jako své věno přinesla zkázu. Věštcové²⁶⁹ v paláci
velice bědovali, když pronášeli tato slova:
⁴¹⁰“Běda, běda domu, domu a jeho vládcům!
Běda lůžku a krokům milující ženy!²⁷⁰
Lze vidět znectěné mlčení opuštěného,
[mlčení] beze zloby i doprošování.²⁷¹
A z touhy po té, která je za mořem,
⁴¹⁵se začne zdát, že v domě vládne přízrak.²⁷²
Působ krásných soch
se manželů oškliví.²⁷³
Když chybí oči,
mizí všechna milostná touha.²⁷⁴

Antistrofa 2

⁴²⁰Ve snu se objevují truchlivé²⁷⁵

²⁶⁸ “Hostinný”: *xenios*. Narážka na “hostinného” Dia (Zeus Xenios).

²⁶⁹ Přesněji: vykladači (*profétai*, dosl. přednášeči, mluvčí). Nešlo o věstce samotné, ale o vykladače věsteb (srv. 1099).

²⁷⁰ Dosl. krokům milujícím manžela, tj. krokům ženy přicházející na lůžko ke svému muži.

²⁷¹ Oba verše jsou porušeny a čtení jen pravděpodobné. “Doprošování” je pouhá konjektura.

²⁷² Dva možné výklady: 1. Jde o přízrak Heleny, paní domu (snad je zde ironická náarážka na tradici, podle níž Paris do Tróje unesl pouze Helenin přízrak). 2. Meneláos sám se stává přízrakem, “tělem bez duše”.

²⁷³ Není vyloučeno, že se jedná o sochy (či sochu) Heleny, ba vzhledem k vyhlášené Helenině kráse je to docela pravděpodobné. Srv. Euripidés, *Alkéstis* 348 n. (přel. O. Valešová): “*Těž rukou dovednou tvou věrnou podobu // dám vytvořit a tu si vložím na lůžko. // I budu se k ní sklánět, v náruč svírat ji, // a budu volat tvoje jméno v představách, // že objímám svou choť, ač neobjímám ji.*” Také ovšem může jít o jakékoli jiné sochy krásných dívek.

²⁷⁴ Dosl. všechna Afrodíta. Podle Empedoklea (zl. 86; 87; 95) jsou oči dílem bohyně Afrodíty. V řečtině je příslovečná souvislost mezi očima a láskou, která je podpořena podobností sloves “hledět” (*horán*) a “milovat” (*erán*): krása vstupuje očima do duše, kde rozněcuje lásku. Oči však nejsou jen příjemci krásy, ale i lučištníci touhy, která, opět prostřednictvím zraku, může zasáhnout srdce druhého, a tak je roznítit láskou (odkazy podává Thomson, ad loc.). Meneláovi chybí krása Heleniných očí, ale hlavně touha, která z nich vyzařuje. Podle jiného výkladu (Fränkel aj.) se celá pasáž má číst: při chudobě očí mizí všechna milostná touha, tj. Meneláovým očím schází bohatství Heleniny krásy, kterou nic nemůže nahradit. Srv. k tomu 742–3.

obrazy,²⁷⁶ jež přinášejí
 marnou útěchu.
 Neboť kdykoli se člověku zdá, že vidí něco příjemného,
 proklouzne ten
⁴²⁵pohled rukama a je pryč, aby už nadále
 na svých křídlech neprovázel cesty spánku.”²⁷⁷
 Ale trápení po domech, u krbů,²⁷⁸
 jsou také taková a ještě větší.²⁷⁹
 Po celém městě je slyšet v domě každého z těch,
⁴³⁰kdo společně vypluli z řecké země,
 truchlící ženu s utrápeným srdcem.²⁸⁰
 Ano, je toho mnoho, co se dotýká citů.²⁸¹
 Každý zná toho, jež
 vyslal, namísto mužů
⁴³⁵však do jejich domů
 přichází urna²⁸² a popel.

Strofa 3

Arés, jenž platí za těla zlatem
 a drží své váhy ve válce kopí,
⁴⁴⁰posílá [jejich] blízkým z Ília
 těžký prach²⁸³ prošlý
 ohněm, nad nímž hořce zapláčou.²⁸⁴
 Popelem namísto mužů [Arés] plní
 dobře skladné²⁸⁵ nádoby.²⁸⁶
⁴⁴⁵[A doma] hořekují a velebí [své] muže,
 jednoho jako zdatného válečníka,
 jiného za to, že důstojně padl uprostřed vraždění,
 kvůli cizí ženě.²⁸⁷

²⁷⁵ Podle úpravy: přesvědčivé, sugestivní (srv. 274). Snad jsou ale “truchlivé” v tom smyslu, že rozdražďují bolestnou vzpomínku. Případně by mohlo jít o obrazy, jež typicky provázejí truchlení (Fränkel).

²⁷⁶ Dosl. “zdaje”, co se člověku zdá.

²⁷⁷ Pasáž má nejisté čtení. Výraz “provázet cestu” zní v řečtině stejně podivně jako v češtině, u Aischyla ale není takto odvážná formulace vyloučená. Znamenalo by to zřejmě: doprovázet spánek na jeho cestě. Na tomto místě podle většiny editorů končí truchlozpěv věstců.

²⁷⁸ Tj. doma mezi obyvateli města. Krb je centrum rodinného kultu, asi jako dneska jídelní stůl nebo televize.

²⁷⁹ Dosl. a ještě je překračují.

²⁸⁰ Přesněji: ženu s utrápeným srdcem, jež truchlí nad těmi, kdo společně vyrazili z řecké země, je slyšet po celém městě v domě každého z nich. “S utrápeným srdcem”: která ve svém srdci mnoho vytrpěla, případně “se srdcem, které dokáže mnoho snést”. Čtení pasáže je nejisté, neboť se opírá o výklad (“truchlící žena”) jinde nedoloženého řeckého výrazu. Někteří editoři proto sahají k úpravě textu a čtou ve smyslu: v domech... se nad těmi, kdo společně vyrazili... srdnatě netruchlí. Pak by následující věta musela začínat: Je toho ovšem mnoho...

²⁸¹ Dosl. jater. Játra jsou sídlem emocí.

²⁸² Srv. 815.

²⁸³ Oxymoron. “Těžký” je tím, že tíživě doléhá (srv. 1482).

²⁸⁴ Na pozadí je metafora směnárníka, který platí za zboží zlatým prachem.

²⁸⁵ A tak snadno přepravitelné. Dobře skladné musejí být proto, že jich do Řecka putuje mnoho.

²⁸⁶ Tj. urny. Srv. 1129.

Takto kdekdo mlčky reptá.²⁸⁸

⁴⁵⁰Zvolna je ovládá zoufalství spojené
se záští vůči vůdcům v tomto sporu,²⁸⁹ Átreovcům.

A [řeční muži] tam podél hradeb
ve vsi své kráse zaujímají hroby
íliadské země. Nepřítelkyně
⁴⁵⁵přikryla ty, kdo ji dobyli.

Antistrofa 3

Když lidé ve městě zuří, vedou nebezpečné řeči.

Ty splácení dluh kletby, kterou lid vyhlásil.²⁹⁰

A má úzkostná myšlenka čeká,

⁴⁶⁰až uslyší cosi, co je přikryto nocí:

ti, kteří pobili mnoho lidí, přece

neunikají pozornosti²⁹¹ bohů

a černé Erínyje po čase

tomu, kdo má úspěch a není spravedlivý,

⁴⁶⁵obratem osudu zničí život

a nechají ho zmizet ve tmě. A až bude

mezi neviditelnými, nebude mu

pomoci. Je nebezpečné, hovoří-li se

o někom přespříliš kladně. Neboť od Dia

⁴⁷⁰letí blesk vržený [Diovýma] očima.²⁹²

Dávám přednost štěstí, jež nevyvolá zášť.²⁹³

Ať nejsem bořitelem měst,²⁹⁴

a ani ať nespátím takový život,

v němž bych byl sám někým podmaněn.²⁹⁵

Epóda

⁴⁷⁵Hbitá zvěst ohně, jenž nese

dobré zprávy, proniká

městem. Ale kdo ví, zda je pravdivá,

nebo zda je to nějaká božská lež?²⁹⁶

²⁸⁷ Srv. 1453 n.

²⁸⁸ Dosl. štěká. Pěkné oxymoron. Nadávání na Helenu během Trójské války je příslovečné.

²⁸⁹ Srv. 41. Podle jiného výkladu: zastáncům spravedlnosti.

²⁹⁰ Těžko říci, co lid proklel: snad Helenu a válku. Začíná-li nyní reptat proti králům a odváží-li se níže naznačit, že budou králové za svůj podíl na válce pykat, je to jen důsledek ("dluh") plynoucí z této "kletby" na zločinnou válku.

²⁹¹ Dosl. pohledu.

²⁹² Srv. 461 (pohled bohů); 947. Podobně hovoří Hérodotos 7.10 (přel. J. Šonka): "Vždyť víš, že bůh sráží bleskem tvory, kteří vynikají příliš vysoko, a nedovolí jim, aby se mu rovnali, kdežto malí ho ničím nedráždí, vidíš, že své střely vrhá vždy jen na nejvyšší budovy a stromy; bůh totiž ničí všechno, co vyniká."

²⁹³ Srv. 131.

²⁹⁴ Přízvisko Area a některých homérských hrdinů.

²⁹⁵ Sám stal něčím zajatcem: řec. *au-tos ha-lús hyp a-ló*.

²⁹⁶ V řečtině je symetrie obou možností zvýrazněna slovosledem: Ale zda je pravdivá, kdo ví, nebo zda je to nějaká božská lež? "Božská lež" je oxymoron, ač jsou z literatury známy případy, kdy bohové úmyslně klamou (Zeus u Homéra, *Il.* 2.6 n. aj.). Srv. 273.

Kdo by mohl být tak dětinský nebo zbavený rozumu,²⁹⁷
⁴⁸⁰aby nechal své srdce rozhořet
 nečekanými zprávami plamene, a poté
 se trápil, až se tvrzení změní?
 Pro vládu ženy je příznačné,
 že vděčně připouští něco, co se ještě neukázalo.
⁴⁸⁵Ženská nařízení²⁹⁸ jsou až příliš přesvědčivá²⁹⁹ a šíří se³⁰⁰
 rychlým krokem. Avšak rychlým skolem³⁰¹
 hyne fáma vyhlášená ženou.³⁰²

Brzy se dozvíme [pravdu] o postupném předávání
⁴⁹⁰světlonosných loučí hranic a ohně,³⁰³
 [zjistíme,] zda je důvěryhodné, nebo zda toto světlo
 na způsob snů ošálilo svým příjemným příchodem mysl.³⁰⁴
 Táhle vidím posla³⁰⁵ ve stínu olivových ratolestí,³⁰⁶
 který přichází od pobřeží. Bratrský soused bláta,
⁴⁹⁵žízňivý³⁰⁷ prach, mne přesvědčuje o tom,
 že tento muž nebude bez hlasu, ani nebude zapalovat plamen
 horskými dřevinami, aby dal znamení dýmem z ohně,³⁰⁸
 ale buďto nás slovy své zprávy potěší ještě více –
 avšak opačné možnosti nejsem nakloněn.
⁵⁰⁰At' se raději k tomu, co vypadá dobře, připojí dobro!³⁰⁹
 Každý, kdo v této věci přeje naší obci něco jiného,
 ať sám sklídí plody pomýlenosti svého smýšlení!

POSEL

Íjó,³¹⁰ otcovská půdo Argejské země!³¹¹

²⁹⁷ Přesněji “zbavený rozumu jeho odseknutím”: snad narážka na kastraci.

²⁹⁸ Srv. 85 n.

²⁹⁹ K motivu přesvědčivosti srv. odkazy u 87.

³⁰⁰ Sloveso, které evokuje šíření požáru, což je v souladu s metaforikou ohně od začátku epódy.

³⁰¹ Rychlým krokem: *tachyporos*. Rychlým skolem: *tachymoros*.

³⁰² Zde končí lyrická část, následuje opět jambický trimetr (jako v 258 n.). Kodexy připisují vv. 489–500 Klytaiméstře a 501–2 Sboru. Čtu s většinou editorů po vzoru 258 n. Je asi rozumné, aby celou pasáž pronesla jedna osoba, nejspíš vůdce Sboru.

³⁰³ Řec. *lam-pa-dón pha-es-pho-rón phry-któ-ri-ón te kai py-ros par-al-la-gás* (čti: — ∪ — ∪ — atd.). Stále se drží metafora pochodňového závodu, Sbor však nyní upřesňuje, že jde o “louče hranic”. Po drobné úpravě textu vyznívá text logičtěji: ... o signalizaci světlonosných loučí a postupném předávání ohně.

³⁰⁴ Světlo ošálilo mysl: řec. *phós e-phé-ló-sen phre-nas* (— ∪ — — — ∪ —).

³⁰⁵ Stiebitz překládá “hlasatele”, což je doslovnější, ale zavádějící, protože české “hlasatel” (narozdíl např. od angl. “herald” a právě i řeckého *kéryx*) neobsahuje význam slova “posel”. Nejde však o běžného posla řeckých tragédií (*angelos*), který pouze referuje o událostech mimo scénu a sám nemá vlastní charakter. “Posel” překládají kromě Stiebitze všichni čeští překladatelé.

³⁰⁶ Není jisté, ale vcelku pravděpodobné, že má ratolesti na hlavě.

³⁰⁷ Tj. suchý.

³⁰⁸ Velkolepé Klytaiméstřino líčení ohňového řetězce zde Sbor poněkud shazuje.

³⁰⁹ Obdoba 121 aj., která je v jistém napětí k přání Klytaiméstřiny v 350.

³¹⁰ Univerzální citoslovce velkého citového hnutí. Poslovo až patetické dojetí bude v kontrastu se zdrženlivostí Agamemnona.

Přišel jsem v tento den desátého roku,³¹²
⁵⁰⁵když jsem po ztroskotání mnoha nadějí jedné dosáhl.³¹³
 Už jsem se vůbec nenadál, že zemřu v této argejské zemi
 a budu se účastnit takového pohřbu, který je mi nejmilejší.
 Nyní buď pozdravena, země, buď pozdraveno, světlo slunce,
 jakož i Zeus, nejvyšší z místních [bohů],³¹⁴ i pýthický vládce,³¹⁵
⁵¹⁰který už na nás svým lukem nemetá šípy.³¹⁶
 U Skamandru³¹⁷ jsi byl nepřátelský až dost.
 Nyní buď opět naším ochráncem a lékařem,
 vládce Apollóne. A oslovuji celé
 shromáždění bohů³¹⁸ i patrona mého povolání,³¹⁹
⁵¹⁵Herma, milovaného posla, který je všem poslům svatý,
 a také heroje, kteří nás vyslali, aby laskavě přijali
 zpátky tu část vojska, kterou ušetřilo kopí.³²⁰
 Íjó, přístřeší králů, milovaný dome,³²¹
 ctihodný trůne³²² a bohové hledící ke slunci,³²³
⁵²⁰jestli kdy dříve, [i nyní] je čas,³²⁴ abyste těmato rozzářenýma očima
 náležitě přijali krále, který byl dlouho pryč.³²⁵

³¹¹ Podle různých paralel lze soudit, že posel pokleká k zemi a líbá ji. Srv. Hom. *Od.* 4.521 n. (přel. O. V., upraveno): “*Ach jak radosti pln zas vkročil na rodnou půdu! // Dotýkal se své vlasti a líbal ji, s očí mu hojně // kanulo vřelých slz, když, blažený, otčinu spatřil.*”

³¹² Podle rkp.: přišel jsem v tento desátý den roku. Kdyby to chtěl člověk hájit, musel by “den roku” chápat jako metaforu: každý rok je jako nový den (Fränkel), nebo to vykládat jako časové určení: desátý den po příchodu Nového roku (Rose). Oba výklady považuji za pochybné a s většinou editorů text opravuji. I při opraveném čtení lze však výrok chápat metaforicky, ale lépe. “Den” je zde dosl. “světlo”, “jas”. Možná, že desátý rok, kdy skončila Trójská válka, je v druhém plánu chápán jako “den” po letech temnoty. Srv. 20 n.

³¹³ Jako kdyby říkal: když jsem po ztroskotání mnoha lodí dosáhl země. Naděje, že se vojsko vrátí domů, postupně troskotaly s jednotlivými loděmi. Poslovi se ale podařilo jedné naděje dosáhnout, totiž že alespoň jeho loď dorazí. To je jeden možný výklad. Podle jiného by se místo “ztroskotání” četlo “zpretrhání” a šlo by o metaforu kotevních lan. Souvislost naděje a kotvy patří v řecké literatuře k oběžným motivům. Bůh sud, která možnost je lepší.

³¹⁴ “Nejvyšší” (*hypatos*) je ustálené Diovo přízvisko (Hom. *Il.* 8.22 aj.). Dodatek “z místních” je pěknou ukázkou lokálního charakteru řeckého náboženství.

³¹⁵ Tj. Delfský Apollón.

³¹⁶ Apollón byl během války na straně Trójanů.

³¹⁷ Skamandros je řeka v Malé Asii tekoucí poblíž Ília.

³¹⁸ Dosl. asi: bohů ve shromáždění. Jde zřejmě o termín pro určitou skupinu bohů uctívaných společně na náměstích či jinde.

³¹⁹ Dosl. asi: jenž dohlíží na mou společenskou funkci.

³²⁰ Homérská doba kult herojů nezná: jde o anachronismus.

³²¹ Obě oslovení jsou synonymní a znamenají dosl. (pars pro toto): střecho.

³²² Jde zřejmě o královský trůn na vnější straně paláce. Srv. Hom. *Od.* 3.405 n. (přel. O. V.): “*Nestór, gerénský jezdec, se zvednuv ze svého lůžka, // ze své ložnice vyšel a na hladké kameny sedl, // které zřízeny měl blíž vysokých paláce dveří, // bílé, a jasný lesk plál z nátěru. Sedával na nich // Néleus vládyka dřív, jenž věhlasem roven byl bohům. //... // Teď zas gerénský Nestór tam sedával, Achajů strážce, // s žezlem v pravici své...*”

³²³ Terminus pro určitou skupinu božstev, jejichž sochy byly orientovány na východ. Na rozdíl od první části svého projevu se nyní posel obrací k tomu, co vidí před sebou.

³²⁴ Dosl. jestli kdy dříve, [i nyní]... přivítejte...

³²⁵ “Jestli kdy dříve... i nyní” je tradiční modlitební formule: srv. Sof. *Oid.* 165 n. Bohové “hledící ke slunci” mají “rozzářenýma očima” přivítat krále. Není zde opět naznačen příměr Agamemnona a

Neboť přichází ten, který vám³²⁶ i těmto všem³²⁷
přináší společné světlo v temnotě: vládce Agamemnón!
Tak jej pěkně přivítejte, rozhodně si to zaslouží,
³²⁵vždyť motykou Dia zjednávajícího spravedlnost³²⁸
rozkopal³²⁹ Tróju. Tou [motykou] byla zobracena³³⁰ půda,³³¹
aby mohlo být vymýceno sémě celé země.
Takovéto jařmo navlékl Tróji
³³⁰naš vládce, starší³³² Átreovec, a nyní přichází
jako pozeňnaný člověk.³³³ Ze všech lidí naší doby
je nejvíce hoden úcty. Neboť Paris ani město, jež je s ním spojeno,³³⁴
se nebude chvástat, že čin převážil utrpení.³³⁵
Neboť byl odsouzen k trestu³³⁶ za loupež a krádež,³³⁷
³³⁵přišel o svou kořist³³⁸ a pokosil³³⁹

slunce? Srv. 27. Tím by se snad vysvětlovalo jinak velmi podivné tvrzení, že král přináší světlo i bohům.

³²⁶ V rkp. je “nám”, které všichni editoři opravují. Osobně mi formulace připadá i tak poněkud zvláštní, neboť posel se stále obrací k sochám bohů. Rozhodně je to však lepší než rkp. verze.

³²⁷ Poprvé se posel zmiňuje o nějakých lidech, konkrétně o Sboru. Divadelně efektní by ovšem bylo, kdyby přitom ukázal na diváky.

³²⁸ Dosl. nesoucího spravedlnost: srv. 1577.

³²⁹ Použité sloveso dosl. znamená “kopat dolů”. Motiv srovnávání se zemí (běžný význam slovesa) se zde zřejmě spojuje s motivem okopávání zapleveleného pole.

³³⁰ Dosl. zpracována. Sloveso znamená také “podmaňovat” (na což jistě A. naráží), jde ale o běžný zemědělský výraz. Naš zemědělec “obdělává” půdu, ne však, aby do ní zasil semeno, ale naopak, aby je vyplenil.

³³¹ V rkp. následuje verš “oltáře i sochy bohů srovnány se zemí”, který většina editorů vypouští. Jde o téměř doslovnou citaci z Aischylových *Peršanů* 811, kde se týká chování barbarských nepřátel, které je z řeckého hlediska zcela nepřijatelné. V ústech Agamemnonova posla by tato slova zněla skandálně. Věta navíc příliš nezapadá do kontextu zemědělské metaforiky. Zřejmě jde původně o poznámku někoho, kdo chtěl upozornit na paralelní motiv u Aischyla, která se nedopatřením dostala do hlavního textu (proti Lloyd-Jones, Page). Sluší se nicméně poznamenat, že Řekové se v Tróji zločinů proti bohům dopouštěli: Neoptolemos v rozporu se všemi pravidly zavraždil Priama u Diova oltáře, kam se starý král utekl jako prosebník, a Oileův Aiás dokonce u Athénina oltáře znásilnil Kassandru. Řecké zločiny po dobytí Ília vypočítává Eurípides v tragédii *Trójanky*.

³³² Srv. 184; 205.

³³³ Srv. 336; 67.

³³⁴ Dosl. které se připojuje svou platbou. Adjektivum běžně označuje přispěvatele nebo někoho, koho s ostatními spojuje daňový příspěvek. Slovníky sice speciálně pro toto místo uvádějí překlad “associate city”, původní význam je zde ale možná přítomen silněji. Město společně s Paridem platí za jeho zločin: srv. 537.

³³⁵ Tj. že činem získal víc, než utrpením ztratil. Opak je předpokladem spravedlivého trestu.

³³⁶ Dosl. stal se dlužníkem práva, tj. trestu za... Právnícký termín (srv. 41, 812 n.).

³³⁷ První se snad týká Heleny, druhé majetku? Srv. Hom. *Il.* 7.362 n. (přel. O. V.; hovoří Paris o Heleně): “řeknu to do očí všem: já nikterak nevydám ženu! – // Poklady, jež v náš dům jsem tenkrát přivezl z Argu, // všechny jsem ochoten vydat a ze svého přidati ještě!” Výslovně mluví o Paridově zlodějně Hérodotos, *Dějiny* 2.115 (přel. J. Šonka; hovoří Próteus k Paridovi): “Vešel jsi k ženě svého hostitele a to ti nestačilo; omámil jsi ji a tajně s ní uprchl. Avšak ani ona sama ti nestačila, vyloupil jsi dům svého hostitele a teď přicházíš sem.”

³³⁸ Slovo běžně znamená konfiskovaný majetek zločince, tedy to, co se odebírá právem. A. je zde užívá v podivně odlišném významu. Srv. 641.

³³⁹ Tj. zničil, ale též posekal, jako se seká obilí při žnách. V druhém plánu tedy: sklídl. Snad narážka na to, že vlastní Trójskou půdu “zobracel motykou Dia” sám Paris.

prokletý otcovský dům i s celou zemí.
Svá provinění³⁴⁰ splatili Priamovi synové dvojnásobně.³⁴¹

SBOR

Buď zdrav a dobré myslí³⁴² posle Achájů, jenž přicházíš od jejich vojska.

POSEL

To jsem.³⁴³ Ted' už bych bohům neodmítl³⁴⁴ smrt.³⁴⁵

SBOR

⁵⁴⁰Trápila tě touha³⁴⁶ po této zemi?

POSEL

Tak, že se mi radostí plní oči slzami.

SBOR

To vás tedy postihla příjemná nemoc.

POSEL

Jak mám ta slova chápat? Vysvětli mi to.³⁴⁷

SBOR

Byli jste zasaženi touhou po někom, kdo ji opětoval.³⁴⁸

POSEL

⁵⁴⁵Chceš říct, že tato země dychtila po dychtícím vojsku?³⁴⁹

SBOR

Tak, že jsem často sténal ze své potemnělé duše.

POSEL

Odkud ten žal? Taková sklíčenost příslušela vojsku!

SBOR

Už dávno mi slouží mlčení jako lék proti postihu.³⁵⁰

³⁴⁰ A. si hraje se slovy: "provinění" (*hamartia*) je odvozeno od slovesa (*hamartanó*), které zároveň znamená "přijít o" a je užito o dva verše výše (srv. české "pohřešovat").

³⁴¹ Ztratili Helenu i Tróju. Zřejmě narážka na athénskou právní praxi, podle níž se za krádež platila pokuta v dvojnásobné hodnotě ukradeného zboží. Srv. můj kom. k Sof. *Oid.* 519 n.

³⁴² Dosl. měj radost: jde o běžný pozdrav, týž jako v 508. Vzhledem k poslově odpovědi lze překládat např. "buď pozhnán" apod. (Stiebitz: štásten).

³⁴³ Dosl. mám radost.

³⁴⁴ Hra se slovy: srv. 544.

³⁴⁵ Dosáhl jsem svých nadějí, tak už můžu klidně umřít.

³⁴⁶ Touha milujícího, řec. *erós*.

³⁴⁷ Přesněji: jak mi ta slova vysvětlíš, abych je pochopil?

³⁴⁸ Typická Aischylova hra se slovy. Opětovat lásku je řec. *anteró*, což je sice jiné, ale stejně znějící sloveso jako "odmítnout" (*anteró*) v 539.

³⁴⁹ V řečtině přesněji: Říkáš, že *dychtila* [po] *dychtícím* tato země vojsku?

³⁵⁰ Srv. 36.

POSEL

Jakto? Báł jsi se v nepřítomnosti vládců něčeho?

SBOR

⁵⁵⁰Tak, že by nyní, jak říkáš, i smrt byla velikou radostí!³⁵¹

POSEL

Ano, dobře to dopadlo.³⁵² Ze všeho, co se za dlouhou dobu
přihodilo, lze část označit za šťastnou,³⁵³
část za neblahou.³⁵⁴ Kdo kromě bohů však
po celý čas svého života nepozná trýzeň?
⁵⁵⁵Vždyť kdybych měl mluvit o [vší] dřině a nehostinných nocležích,
o úzkých a hrbatých³⁵⁵ bočních uličkách,...³⁵⁶ jak si nenaříkat,
když člověk nedostane svůj denní přiděl?³⁵⁷
Na souši pak ale přibyly ještě hroznější věci.
Naše lůžka byla u hradeb nepřátel,
⁵⁶⁰kapala na nás z nebe a ze země
luční rosa,³⁵⁸ neustálá pohroma
pro naše oblečení, a plnila nám vlasy havětí.³⁵⁹
A kdyby měl člověk mluvit o zimě, vražedkyni ptáků,
jak nesnesitelnou nám ji učinil ídský sníh,
⁵⁶⁵nebo o vedru, vždy, když moře v bezvětrí poledního
odpočinku ulehlo ke spánku a jeho hladina se zklidnila...
proč nad tím máme bédovat? Útrapy³⁶⁰ patří minulosti.
Patří minulosti, a ti, kteří jsou po smrti,

³⁵¹ Sbor parafrázuje 539, ale ve zcela odlišném významu: nyní bych raději zemřel, neboť mám hrůzu z toho, co se teď stane. Zároveň však nechává poslovi dost prostoru na to, aby si této zlověstné parafráze nepovšiml, jak svědčí poslova následující replika.

³⁵² Dosl. bylo dobře učiněno, pořízeno: srv. pozn. k 582.

³⁵³ Dosl. dobře vrženou: srv. 32.

³⁵⁴ Dosl. takovou, na níž si lidé stěžují: podobně 145.

³⁵⁵ Nebo snad: tvrdých, dosl. špatně vyrovnaných, a tak nepohodlně ustlaných. Slovo si Aischylos zřejmě sám utvořil.

³⁵⁶ Uličky, které po stranách spojovaly před a zád lodí. Syntaktická struktura věty je zde narušena, někteří editoři mají pochybnosti o správnosti následujícího textu.

³⁵⁷ Celé závěti má sporné čtení a např. Král i Stiebitz je vynechávají (aniž by na to upozornili v poznámkách). Jak upozorňuje Lloyd-Jones, není snadné určit, do jaké míry přičíst podivnost syntaxe narušenému textu a “do jaké míry inkohereci, která má charakterizovat postavu Posla”.

³⁵⁸ Dosl. “z nebe a ze země luční rosa kapala dolů”. Poslovo sugestivní líčení je poněkud nelogické, což nelze zažehnat ani volnějším překladem. “Kapat” může jen rosa z nebe, nikoli ze země. Fakticky je zde možná dokonce míněn déšť (srv. Stiebitzův překl.), řecké slovo *drosos* (etym. příbuzné s českým “rosa”) však tento význam (ani v plurálu) nemá. Naopak luční rosa spíše prosakuje zdola. Logicky k sobě tedy náleží začátek a konec věty, chybí jim ale podmět, a dva prostřední členy, jimž chybí přísudek. Někteří editoři zde opět chtějí rozmanitě upravovat, je ale pravděpodobné, že chce tímto zhuštěným způsobem Posel vyjádřit všudypřítomnost vlhkosti a Aischylos mluvný a vzrušený styl Poslovy řeči. K rose srv. 336.

³⁵⁹ Podle jiného čtení: neustálá pohroma, jež plnila havětí chlupy na našem oblečení. Gramaticky je druhá verze o něco průchodnější, první ale dává lepší smysl. Poslední verš zní řecky následovně (jambický trimetr): *e-sthé-ma-tón ti-then-tes en-thé-ron tri-cha*.

³⁶⁰ Jako v 1 etc.

už nikdy nebudou mít starost ani o to, jak znovu povstat [k životu].³⁶¹

⁵⁷⁰Proč přesně³⁶² počítat mrtvé?

Proč se má ten, kdo žije, trápit nad nepříznivým osudem?

Myslím, že je správné, popřát neštěstí mnoho zdaru.³⁶³

A pro nás,³⁶⁴ kteří jsme zbyli z argejského vojska,
je nejdůležitější³⁶⁵ to, co bylo dosaženo, a muka to nepřeváží.

⁵⁷⁵A tak se mohou právem chlubit před tímto slunečním svitem,
ti, kteří na křídlech [slávy] překonávají moře i zemi:³⁶⁶

“Vojsko Argejců kdysi uchvátilo Tróju

a bohům po celém Řecku přibilo [na stěny] v chrámech³⁶⁷

tuto válečnou kořist,³⁶⁸ znamení dávné slávy.”³⁶⁹

⁵⁸⁰Každý, kdo taková slova uslyší, musí velebit obec
i vojevůdce. A laskavosti Dia, jež toto způsobila,³⁷⁰
bude vzdávána čest. To je vše, co jsem chtěl říci.³⁷¹

SBOR

Tvá slova si mne podmaňují³⁷² a já se nebráním,

neboť zvědavost starců je vždy mladá.³⁷³

⁵⁸⁵Správně by však tyto věci měly nejvíce zajímat
palác a Klytaiméstru, a s nimi obohacovat také mne.

KLYTAIMÉSTRA

Dávno jsem již zavýskla³⁷⁴ radostí,

když přišel první noční ohnivý posel

a oznamoval dobytí a zničení³⁷⁵ Ília.

⁵⁹⁰A kdosi mne káral slovy: “Necháváš se přesvědčit
hranicemi a domníváš se, že byla Trója právě zničena?
Nu ovšem, ženské srdce se snadno nechává unést.”³⁷⁶

³⁶¹ Hra se slovy: srv. 589.

³⁶² Dosl. na počítadle.

³⁶³ Tj. rozloučit se s ním, zapomenout na něj. Běžný eufemismus, který na tomto místě působí poněkud ironicky.

³⁶⁴ Věta syntakticky navazuje na 569, což vede některé editory k tomu, že tento a následující verš předsazují před 570.

³⁶⁵ Dosl. vítězí: srv. 121 atd.

³⁶⁶ Čtení tohoto verše není jednoznačné. Jinou verzi má Král: “A proto dnes se slovem, které rozlétně se přes moře i země, chlubit můžeme.” Opět jinak, ale nejméně pravděpodobně čte Stiebitz: “I můžeme se takto chlubit zde před tou jasnou září sluneční, jež létá nad mořem i nad zemí.”

³⁶⁷ Tj. na jejich vnitřní stěny.

³⁶⁸ Srv. např. Hom. *Íl.* 7.81 n. (přel. O. V.; hovoří Hektór o svém protivníkovi): “*pakliže já jej skolím, a dá-li mi Apollón slávu, // také svléknu mu výzbroj a do svaté odnesu Tróje, // do chrámu Apollónova ji pověším...*”

³⁶⁹ Tradiční forma dedikačního nápisu. Nápis je formulován z hlediska budoucích generací.

³⁷⁰ Dosl. učinila, pořídila (jako v 551), přičemž sloveso je v originále až na konci věty. Poslova řeč tedy končí týmž slovesem, kterým začala.

³⁷¹ Dosl. máš celou řeč.

³⁷² Vítězí nade mnou: od téhož slovesa jako v 574.

³⁷³ V tomto okamžiku snad vstupuje Klytaiméstra, podle Taplina, *Stagecraft*, s. 299–300, až po 586.

³⁷⁴ Srv. 28.

³⁷⁵ Dosl. vyzvednutí, a tak odstranění. Totéž sloveso jako v 569, kde znamená naopak “pozvednutí [k životu]”, tj. vzkříšení mrtvých.

Kvůli takovýmto řečem jsem vypadala jako pošetilec.³⁷⁷
 Přesto jsem obětovala³⁷⁸ a po městě začali [lidé] ze všech stran³⁷⁹
⁵⁹⁵spouštět po ženském způsobu³⁸⁰
 jásavý³⁸¹ výskot a konejšit³⁸² voňavý³⁸³
 plamen, požírač obětín, ve stáncích bohů.
 A proč bys mi to další měl teď říkat ty?
 Všechno se dozvím od samotného vládce.³⁸⁴
⁶⁰⁰A samozřejmě se budu snažit, abych svého ctihodného
 manžela při jeho návratu co nejlépe přivítala. Vždyť jaký
 den³⁸⁵ je pro ženu příjemnější na pohled, než ten,
 kdy jejího manžela bůh zachrání z vojenské výpravy,
 a ona mu otevře bránu? To vyřídí mému muži.
⁶⁰⁵Ať přijde ten miláček³⁸⁶ města co nejdříve.
 A ať se vrátí domů, a přesvědčí se, že je jeho žena přesně tak věrná,
 jakou ji zanechal, že je hlídacím psem paláce,
 že je mu oddaná a nepřátelská vůči těm, kdo to s ním myslí špatně,
 že i ve všem ostatním je stále stejná a po celý
⁶¹⁰dlouhý čas nezlomila jedinou pečeť.³⁸⁷
 Potěšení ani pomlouvačnou fámu, způsobené
 jiným mužem,³⁸⁸ neznám o nic více než noření bronzů.³⁸⁹
 Taková je [má] chloubu³⁹⁰ překypující pravdou.
 Pro urozenou ženu není hanbou ji pronést.³⁹¹

SBOR

³⁷⁶ Dosl. je typické pro ženu vzrušit se ve svém srdci. Srv. 481.

³⁷⁷ Pomýlená, bloud.

³⁷⁸ Srv. 87.

³⁷⁹ Jako v 92.

³⁸⁰ Ti všichni si podle vás také počínali jako pošetilci.

³⁸¹ Dosl. blahorečící: srv. 28, 636 aj.

³⁸² Jako se konejšit nebo uspává dítě. Srv. 95.

³⁸³ Protože se do něj nalévají vonné oleje.

³⁸⁴ Poslední dva verše nesou podle komentátorů výrazné stopy hovorové syntaxe.

³⁸⁵ Dosl. světlo, tak jako v 504, 1577.

³⁸⁶ Přesládle afektovaný výraz. Slova Klytaiméstry adresovaná Agamemnonovi budou i nadále vlezle nadsazená.

³⁸⁷ Mužové před delší cestou schovávali část majetku do pokladnic a zajišťovali ho pečeti. Není ale vyloučeno, že je zde v druhém plánu míněna pečeť věrnosti.

³⁸⁸ Nejen, že jsem nebyla nevěrná, ale ani jsem nezavdala příčinu k pomluvám.

³⁸⁹ Dva možné výklady. Buďto jde o ponor do vody, a je tudíž míněno chlazení. Bronz se ale (narozdíl od železa) nechladil, takže by muselo jít o zobecnění speciálního termínu “bronz” na kov obecně (což má paralely, pokud se to týká zbraní), případně o výraz Klytaiméstriny technické ignorance. Podle jiného výkladu by mohlo jít o ponor do barvy, tj. barvení bronzů, které však v této době není v Řecku doloženo. V každém případě je to však narážka na budoucí Klytaiméstrinu vraždu. Vzhledem ke slovní rezonanci v *Cho.* 1010 n. (Aigisthův meč v rukou královny zbarvil Agamemnonův plášť krví) bych se přimlouval spíše za barvení (této možnosti dávají přednost i čeští překladatelé). Následující dvojverší je v rukopisech připsáno Poslovi, většina editorů (a já s nimi) je však považuje za slova Klytaiméstrina.

³⁹⁰ Jako v 575.

³⁹¹ Snad ve smyslu: její urozenost je zárukou, že mluví pravdu. “Pronést”: totéž sloveso se objevuje v 596 (“spouštět”). Královna zřejmě ihned odchází.

⁶¹⁵Tak pravila. Chápeš-li tu řeč s pomocí
jasných vykladačů,³⁹² vypadá pěkně.³⁹³
Mluv ale ty, posle. Ptám se na Meneláa.
Zachránil se milovaný vládce této země
a vrací se s vámi zpátky domů?

POSEL

⁶²⁰Nevím, jak bych lež podal hezkým způsobem,
aby byla mým přátelům k užitku na dlouhou dobu.

SBOR³⁹⁴

Proč nepostihneš pěknými slovy pravdu?
Je-li toto dvojí odděleno, není snadné to skrýt.

POSEL

Onen muž zmizel z achájského vojska
⁶²⁵i se svou lodí. Co říkám, není lež.

SBOR

[Zmizel poté, co] odplul před vašimi zraky z Ília,³⁹⁵
nebo jej od vojska unesla bouře, společné trápení?

POSEL

Trefil jsi do terče jako prvotřídní lučištník,³⁹⁶
a zároveň jsi v krátkosti vyslovil dalekosáhlé hoře.

SBOR

⁶³⁰A co říkaly zprávy od jiných námořníků?
Že je živ, nebo mrtev?

POSEL

Nikdo neví, a nemůže dát proto jasnou zprávu,
kromě Hélia, jenž živí vše, co roste na zemi.

SBOR

Pověz tedy, jak na námořní vojsko ze zuřivosti
⁶³⁵bohů přišla bouře a jak skončila.

POSEL

³⁹² Tj. takových, kteří by její slova objasnili. Jde o ustálené spojení, které není nutno překládat celé. Srv. 1062.

³⁹³ Dvojznačný a opatrně formulovaný výrok. “Vypadá pěkně” může znamenat “dobře se poslouchá”, ale také “klame na pohled”. Králův výklad, který následuje i Stiebitz, ani Šrámkův (stejně Renč) není z jazykových důvodů přijatelný. Někteří editoři označují pasáž za poškozenou, ke správnému čtení však stačí drobná úprava textu. Ve Šrámkově překladu chybí následující verše 617–680.

³⁹⁴ Tuto i další repliky Sboru před Poslovým monologem připisují kodexy Klytaiméstře. Opravují se všemi mně známými editory.

³⁹⁵ Podle Homéra (*Od.* 3.141 n.) se Agamemnón s Meneláem před návratem z Tróje pohádali a Meneláos odplul s částí vojska v předstihu.

³⁹⁶ Řec. *e-kyr-sás hós-te to-kso-tés a-kros sko-pú*.

Nesluší se poskvřňovat blahořečený³⁹⁷ den
slovy špatné zprávy. Taková pocta je oddělena od bohů.³⁹⁸
To když posel se sklíčenou tváří nese obci
strašlivá³⁹⁹ muka padlého vojska,
⁶⁴⁰[zprávu o tom,] že město postihla jedna všem společná rána,
že bylo mnoho lidí vyhnáno⁴⁰⁰ z mnoha domovů
dvojitým bičem, jaký oblibuje Arés,
zkázou s dvěma hroty, vražedným dvojspřežím –⁴⁰¹
je-li tedy naložen takovýmito mukami,
⁶⁴⁵sluší se, aby pronesl takový paján na počest Erínyjí.
Avšak přicházím-li s dobrou zprávou záchranu⁴⁰²
do města, které se spokojeně raduje,
proč bych pěkné věci mísil s těmi ošklivými, a mluvil
o bouři, jež nebyla prosta božího hněvu vůči Achájům?
⁶⁵⁰Neboť oheň a voda, které dříve byly největšími nepřáteli,
si přísahaly věrnost a své spojenectví prokázaly
zničením nešťastného vojska Argejců.
V noci propukly hrůzy rozbouřených vln:
thrácké vichry tříštily jednu loď
⁶⁵⁵o druhou, ty do sebe v bouři tajfunu
a v náporech bubnujícího lijavce vši silou narážely,⁴⁰³
aby zmizely ve víru [svého] špatného pastýře.⁴⁰⁴
A když znovu vyšlo jasné světlo slunce,
viděli jsme Egejské moře kvetoucí mrtvolami
⁶⁶⁰achájských mužů a troskami lodí.
Nás i naši loď, jejíž trup zůstal nedotčen, ovšem
někdo buďto ukradl nebo vyprosil,
nějaký bůh, člověk ne, který se chopil kormidla.
A spásná Štěstěna⁴⁰⁵ se milostivě posadila na naši loď,

³⁹⁷ Srv. 28, 596 aj.

³⁹⁸ A přísluší spíše Erínyjím: srv. 645, kde jsou špatné zprávy “pajánem na počest Erínyjí”. Erínyje je podle Aischyla (*Septem* 720 n.) “bohyní nepodobnou bohům”. Protiklad bohů a Erínyjí vyvstává zřetelně v *Eumenidách*: srv. 69 n., 386, 721 n. Srv. také Platón, *Zákony* 828c: “Dále také se nesmí směřovat uctívání bohů podzemních a těch, které je třeba jmenovat bohy nebeskými, i jejich družin, nýbrž se musí rozlišovat...” Čeští překladatelé chápou větu gramaticky jinak (čtou: úcta k bohům je oddělená), a vykládají dvojím způsobem. Král (Victorius, Wecklein, Platt aj.) ve smyslu: úcta k [nebeským] bohům je oddělená [od úcty k bohům podsvětním], a tudíž i od smutných řečí. Stiebitz a Renč (Stanley, Verall, Wilamowitz aj.) čtou ve smyslu: úcta k [různým] bohům je [vzájemně] oddělená, tj. jiná úcta přináší bohům nebeským a jiná podsvětním. Oba tyto výklady dávají dobrý smysl, jsou ale obtížně průchodné z důvodů jazykových (Hermann, Headlam, Fränkel aj.).

³⁹⁹ Dosl. takových, proti nimž směřují modlitby, je to ovšem vyjádřeno jedním slovem.

⁴⁰⁰ Zřejmě tak, jako se vyhání poskvřna z posvátného místa: vymítání. Jde o paradoxní obraz, neboť sám akt vyhánění z domovů hraničí s bezbožností (srv. 461 n.), a také řeč o něm je nyní chápána jako poskvřna “blahořečeného” dne. Podobný paradox je možná na pozadí 535.

⁴⁰¹ Podle většinového (ale nejistého) výkladu jsou “dvojitý bič” (tj. důtky) a “dvojspřeží” metaforou dvojích muk: soukromých (vyhnání z domovů) a obecních (všem společná rána).

⁴⁰² Buďto zpráva o záchraně vojska, nebo zpráva, jež přináší všem Řekům záchranu z mnohaletých útrap války.

⁴⁰³ Trkaly: jako berani nebo býci.

⁴⁰⁴ Tj. tajfunu, který místo aby své stádo držel pohromadě, rozprášil je po moři.

⁶⁶⁵ která tak při kotvení⁴⁰⁶ nemusela snášet nápory vln,
ani nenajela na skalnaté pobřeží.
A poté, když nastal bílý den, my unikli
mořskému Hádovi a nevěřili svému štěstí,⁴⁰⁷
začalo naše úvahy zaměstnávat toto nečekané utrpení,
⁶⁷⁰ které ztýralo a těžce potlouklo celé vojsko.
Jestli je nyní někdo z nich naživu,
hovoří o nás jako o nebožtících. Jak jinak.
My si zase myslíme, že je to tak s nimi.
Tak ať to dopadne co nejlépe! A především
⁶⁷⁵ a nejvíce musíš očekávat, že se vrátí právě Meneláos!
Pokud jej ale přece jen⁴⁰⁸ některý z paprsků slunce vypátrá
svěžího a vidoucího,⁴⁰⁹ je snad naděje,
že Zeus, který ještě nechce vymýtit celý rod,
najde způsob, jak zajistit,⁴¹⁰ aby přišel zpátky domů.
⁶⁸⁰ Tolik jsi tedy vyslechl a věz, že jsi slyšel pravdu.⁴¹¹

SBOR

*Strofa I*⁴¹²

Kdopak dal jméno takto
naprosto pravdivé
– snad někdo, koho nevidíme, kdo
trefně⁴¹³ řídil svůj jazyk
⁶⁸⁵ a znal předem to, co je určeno –
oné nevěstě kopí,⁴¹⁴ předmětu boje,
Heleně?⁴¹⁵ Neboť příznačně⁴¹⁶

⁴⁰⁵ Tyché: rovněž lze překládat “Náhoda” nebo “Osud”. Spasitel (zachránce) je časté epiteton božstev, která zachraňují námořníky před bouří, zvláště Dioskúrů, ale i Dia nebo Tyché (Pind. *Ol.* 12.2–4). V Korintu měla Tyché oltář hned vedle Dioskúrů (Paus. 2.7.5)

⁴⁰⁶ O potížích při kotvení hovoří Aischylos v *Prosebnících* 765 n.

⁴⁰⁷ Nebo: osudu.

⁴⁰⁸ Tato věta již předpokládá úvahu, že by se Meneláos nevrátil. Někteří editoři se domnívají, že v textu něco chybí, pravděpodobnější však je, že se takovou možnost Posel neodvažuje vyslovit, ač je jaksi nasnadě. Před slovy “jestliže ale přece jen” proto zřejmě předchází kratší odmlka.

⁴⁰⁹ Tj. živého. Čtu podle úpravy, podle rkp. by se četlo: živého a vidoucího. Svěžest (dosl. že se zelená, jako tráva apod.) i vidění, jež jsou zde vybrány jako atributy života, souvisejí právě bezprostředně se slunečními paprsky. Srv. 1646.

⁴¹⁰ Způsob, jak zajistit: *méchané*, nástroj: srv. pozn. k 1530.

⁴¹¹ Posel odchází.

⁴¹² 681–7: trochej jako ve 160 n. přechází od v. 686 v jambicko-choriambický dimetr. 688–95 většinou anaklastický iónik (UU — U — U — x). 696–8: glykonej (ve formě: — — — UU — U —), choriambický dimetr (— UU — U — —) a ferekratej (UUU — UU — U). Poslední trojverší představuje jakýsi “rytmický refrén” (srv. 381 n.).

⁴¹³ V souladu s osudem, správně, šťastně, na pozadí je ale zároveň metafora šťastné trefy do terče. Král: vhodné.

⁴¹⁴ Tj. války. Nejde o genitiv posesivní, ale charakterizační. Aischylem vymyšlené slovo (cosi jako “oštěposnubná”) nejspíše znamená: nevěsta, která s sebou přináší válku: sňatek s ní je válkou. I následující přídomek je Aischylův neologismus.

⁴¹⁵ Pointa celé hádanky přichází až na samém konci věty, hned první slova přitom vytvářejí očekávání, které se dále stupňuje enigmatickou vsuvkou, po níž následují dva podivné neologismy a teprve potom

coby ničitelka⁴¹⁷ lodí, ničitelka mužů, ničitelka
⁶⁹⁰města vyplula od svých
jemně tkaných závěsů
po větru mocného Zefyry,⁴¹⁸
a [za ní] mnoho mužů⁴¹⁹ se štíty jako lovci⁴²⁰
⁶⁹⁵po neviditelné stopě vesel [jejích lodí],
poté, co z dopuštění
krvavého Sváru⁴²¹ dorazily
na listnaté břehy Simoentu.⁴²²

Antistrofa 1

A Zloba⁴²³ uskutečnila své úmysly,
⁷⁰⁰když jejím řízením postihl⁴²⁴ Ílion
“svazek” věrný svému jménu.⁴²⁵ Nechala si tak
po čase⁴²⁶ splatit pokutu
za znectění pohostinnosti⁴²⁷
⁷⁰⁵a Dia společného krbu⁴²⁸ od těch,
kdo halasně ctili⁴²⁹ zpěvem na počest
nevěsty svatební hymnus, jež bylo
tehdy dáno⁴³⁰ zpívat příbuzným ženicha.
Prastaré Priamovo město se pak

samotné řešení. Z českých překladatelů to nejlépe postihuje Král, čeština jej ale nutí, aby už ve druhém verši vyslovil – byť neurčitě – předmět, o který jde: Kdo as velmi pravdivým jménem tím ji označil? Napjaté očekávání pěkně vytváří Renč, když s rostoucí určitostí postupně odkrývá nejprve podmět (kdo to, který asi duch, nezřený a neznámý...) a pak jeho činnost (postih pravdu strašlivou, přidav k jménu Heleny...). Naopak u Stiebitze a Šrámků po nějakém napětí není stopy.

⁴¹⁶ Způsob, který odpovídá jejímu jménu.

⁴¹⁷ Následují tři složeniny se základem **heló* (od *haireó*, uchvacovat, ničit): *hele-naus*, *hel-andros*, *hele-ptolis*. Jde samozřejmě o hravou etymologii, kterou ani Aischylos nemyslí vážně. Jediný z českých překladatelů, který se pokouší o kompenzaci, je Renč.

⁴¹⁸ S velikou snadností se dostala do Tróje: srv. 407 (česky 406). Zefyros je západní vítr.

⁴¹⁹ Srv. 62 (česky 60), kde má Helena přídomek “žena mnoha mužů”.

⁴²⁰ Dosl. psůvů. Král: honců.

⁴²¹ Eris, -idy, bohyně sváru.

⁴²² Simoeis (gen. -entu) je Trójská řeka. Čeští překladatelé počínaje Králem překládají podle úpravy textu, jako by podmětem posledních veršů byli pronásledovatelé Heleny. Ve skutečnosti jde o Helenu a její doprovod a úprava textu není nutná.

⁴²³ Srv. 155.

⁴²⁴ Přesněji: když [Zloba] postihla. V řečtině je ale sloveso, které znamená “udeřit”, a tak “postihnout”, a zároveň “řídit” (např. loď). Zloba tedy nejspíše “řízením postihla”, když nechala do Ília doplout “svazek věrný svému jménu”.

⁴²⁵ *Kédos* znamená “starost” (o co se pečuje, ale i co vyvolává úzkost), a také “manželský závazek”. Na tuto dvojznačnost Aischylos naráží. Snad by se dalo v češtině hrát na to, že svazek svazuje, s odkazem na obrazy jařma (529) a sítě (357). Čeští překladatelé vesměs následují Krále, který překládá: “hněv... v trpkou strast změnil sňatku toho slast.” “Věrný svému jménu”: řec. *orthónymos*, patrně Aischylem vymyšlený opak slova *pseudónymos*, “lživě nazývaný”.

⁴²⁶ Dosl. v pozdějším čase. Srv. 59.

⁴²⁷ Dosl. stolu.

⁴²⁸ Tj. garanta závazků, jež plynou ze sdílení společného krbu. Srv. 61.

⁴²⁹ Srv. 245.

⁴³⁰ Přesněji “přiklonilo se jim zpívat”: obraz ramene osudové váhy (srv. 251). Česky by se dalo říct: připadlo to na ně. Správně by to měli zpívat příbuzní nevěsty, ti však nebyli přítomni.

⁷¹⁰naučilo jiný hymnus
plný žalu,⁴³¹ a jistě teď velice nařiká a volá
Parida s jeho strašlivým sňatkem.⁴³²
Muselo snést život zkázy plný žalu
⁷¹⁵pro smutné krveprolití
svých obyvatel.⁴³³

*Strofa 2*⁴³⁴

Stalo se, že jeden muž ve svém domě
vychoval lvího potomka
bez mléka, toužícího po bradavkách.⁴³⁵
⁷²⁰V počátečním období⁴³⁶ svého života
byl krotký, přítulný k dětem
a potěšení pro starce.
Často byl chován⁴³⁷ v náručí
jako novorozené dítě
⁷²⁵a s veselým pohledem se lísal k [lidské] ruce,
jak jej k tomu nutily potřeby bříska.⁴³⁸

Antistrofa 2

Když ale časem vyzrál, projevil
povahu získanou od rodičů. Laskavost
svým vychovatelům splatil tím,
⁷³⁰že jim bezhlavým⁴³⁹ povražděním stáda
připravil hostinu, o kterou nikdo nežádal.
Dům byl poskvrněn krví –
neovladatelné⁴⁴⁰ zoufalství pro všechny v domě,
veliká pohroma hromadné vraždy.
⁷³⁵Z božího dopuštění byl v domě vychován
kněz⁴⁴¹ Bezhlavé zkázy.⁴⁴²

⁴³¹ Tj. žalozpěv, opak svatebního zpěvu.

⁴³² Tj. volá jeho jméno a proklíná jeho strašlivý sňatek.

⁴³³ Poslední tři verše jsou porušené a čtení nejisté.

⁴³⁴ 2 glykoneje (— — — — —), ferekratej (— — — — —), 3 daktylské hémiepy (— — — — —), 2 trochejské dimetry (— — — — —) a na závěr opět glykonej a ferekratej (tj. priapeum).

⁴³⁵ Srv. 142, kde je tatáž metafora v jiném kontextu. Lví děcko (A. užívá slovo, které se typicky vztahuje k lidským mláďatům) bylo zřejmě odstaveno předčasně. Podobenství se jistě týká Heleny, v druhém plánu ale možná i Klytaiméstry. Objevují se i nenápadné narážky na Ifigenii, která představuje vůči Heleně jakýsi protipól.

⁴³⁶ Přesněji: přípravném. Termín typicky označuje přípravnou oběť před vlastním rituálem: srv. 67 a 227, kde je totéž slovo (*pro-teleia*). Nárazka na tato místa je jistě úmyslná (stejně jako u metafory lvíčete) a je za cenu velmi nezvyklého užití slova. Aischylos si možná hraje s tím, že *teleios*, tj. završený, se může vztahovat k rituálu, ale i k dospělému člověku. *Pro-teleia* jsou tedy úkony předcházející vlastnímu rituálu i dospělosti, obecně vzato, předcházející dosažení toho, o čem jde (to platí i pro oběť Ifigenie nebo válku o Tróju). Možná by se ve všech třech případech mohlo mluvit o “předehře”.

⁴³⁷ Čtu podle drobné úpravy textu. Podle rkp. by se četlo: často jej choval (tj. onen muž).

⁴³⁸ Tj. hlad.

⁴³⁹ Srv. 386.

⁴⁴⁰ Dosl. neporazitelné, nad nímž nelze vyhrát, a tak je ovládnout. Srv. 1467.

Strofa 3⁴⁴³

V první chvíli bych řekl, že
do města Ílion vstoupila povaha
⁷⁴⁰poklidného bezvětří,⁴⁴⁴
jemná ozdoba⁴⁴⁵ přepychu,⁴⁴⁶
něžný šíp očí,⁴⁴⁷
květ lásky šířající srdce.
Pak ale změnila směr⁴⁴⁸ a přivedla
⁷⁴⁵sňatek k trpkému završení,⁴⁴⁹
jen co se jako pohroma pro dům, pohroma pro ty,
s nimiž se stýká, vrhla na Priamovy syny
pod vedením Dia, strážce hostinných práv,
ta, jež přináší nevěstám pláč,⁴⁵⁰ Erínyje.

Antistrofa 3

⁷⁵⁰Dávno se už mezi lidmi objevuje staré
překadlo, že když lidská
blaženost dospěje a vyrostе,
začne plodit, neumírá bezdětek,
⁷⁵⁵a že z příznivého osudu rodině
vyraší nenasytná strast.⁴⁵¹
Jsem sám se svými myšlenkami, oddělen
od ostatních: tvrdím, že bezbožný čin
za sebou nechává sice mnoho plodů,
⁷⁶⁰jejich podoba ale odpovídá jejich původu.
Neboť osud domů, jež krácejí rovnými
cestami Spravedlnosti, je vždy krásným dítětem.⁴⁵²

⁴⁴¹ Dosl. obětník, neboť přinášení oběti je základní funkcí kněze.

⁴⁴² Tj. Até. Srv. 386.

⁴⁴³ Jambický trimetr, tetrametr a opět trimetr (obsahu veršů odpovídá klidnější, pravidelnější rytmus), poté jambicko-choriambický dimetr, trochej. Od v. 744 = 757 čtyři iónické dimetry a minore (zhruba: ∪ ∪ — —), choriambický dimetr a ferekratej.

⁴⁴⁴ Nyní je již řeč o Heleně a její mírné, uklidňující povaze.

⁴⁴⁵ Nebo potěcha: jako 208, kde jde o Ifigenii.

⁴⁴⁶ Tj. bohatého královského paláce.

⁴⁴⁷ Srv. 240 a 418–9 s výkladem.

⁴⁴⁸ Přesněji: odbočila, snad ve smyslu: stočila vůz z cesty. Podle jiného čtení (Lloyd-Jones): poté, co položila vedle sebe [ženicha a nevěstu], přivedla... Toto čtení je lákavé, zarážela by ale absence předmětu. Je možné, že jde o terminus, u něhož se již předmět nevyjadřuje, nemáme však pro to žádné doklady. Zatím to vypadá, jako by podmětem byla Helena, což by si diváci měli až do poslední chvíle myslet. Skutečný podmět se ukáže až na samém konci věty.

⁴⁴⁹ Srv. pozn. k 720 a 974.

⁴⁵⁰ Radost ze sňatku mění v pláč, což je jednak narážka na Helenu, ale snad i obecná výpověď o válce, v níž nevěstám umírají muži.

⁴⁵¹ Teprve posledním slovem se odkrývá zlověstnost zdánlivě idylického líčení. Významový zlom je stejně jako ve strofě provázen změnou metra.

⁴⁵² V druhé části strofy podává A. etický výklad obecně řeckého pojetí, podle nějž každý přílišný úspěch vyvolává nevraživost bohů a vede k pádu: srv. 470–1 + pozn. ad loc. Podobně už Solón, zl. 1.9 (přel. F. Stiebitz): „*Není to Diova sudba ni bohů nesmrtných vůle, // aby kdy naši vlast postihla zkáza a zmar, //...// Nikoli: občané sami chtějí zničit slavné to město, // poslušně kloníce sluch za ziskem*“

Strofa 4⁴⁵³

Stará zpupnost⁴⁵⁴ však ráda
plodí zpupnost mladou
⁷⁶⁵v lidském neštěstí,⁴⁵⁵
[plodí ji] dříve nebo později, když přijde
určený den porodu,
daimona, jehož nelze porazit, s nímž nelze
bojovat, nesvatou⁴⁵⁶ opovážlivost,
⁷⁷⁰černou⁴⁵⁷ zkázu⁴⁵⁸ domu,
podobnou jejím rodičům.⁴⁵⁹

Antistrofa 4

Spravedlnost ale září
v začouzených obydlích
⁷⁷⁵a ctí život, který je spravedlivý.
Příbytky⁴⁶⁰ poseté zlatem, kde jsou
špinavé ruce, však s odvrácenýma očima
opouští a jde k tomu, co je čisté.⁴⁶¹
Nemá v úctě moc bohatství
⁷⁸⁰s falešnou ražbou chvály.⁴⁶²
A vše řídí k příslušnému konci.⁴⁶³

v slepotě své, // s nimi pak vůdcové lidu, práv nedbalí, na které čeká // za jejich velkou zpupnost nejedna bída a strast."

⁴⁵³ Jambický dimetr.

⁴⁵⁴ *Hybris*: opak rozumnosti, uměřenosti (*sóphrosyné*). Jednání člověka, který si není vědom svých mezí, neví, co z hlediska celkového řádu obce a světa přísluší jeho roli. Překládá se tradičně "zpupnost", ale je to i drzost, urážlivost apod. K motivu plození Zpupnosti srv. můj kom. k Sof. *Oid.* 871.

⁴⁵⁵ Podle jiného výkladu: mladou mezi špatnými lidmi. Tento výklad sledují všichni čeští překladatelé (s výjimkou Šrámka, který jen volně parafrázuje), ač jazykově je průchodný o něco hůře. Na interpretaci této pasáže závisí i výklad celé strofy: viz ad 771. "Mladá" je ve smyslu svěží, silná.

⁴⁵⁶ Srv. 220.

⁴⁵⁷ Srv. 393, 463.

⁴⁵⁸ Até: srv. 736.

⁴⁵⁹ Verše 767–71 jsou porušeny a čtení jen přibližné. Výklad celé strofy může být následující: "Starou zpupností" je ta, z níž "rodině vyrašila nenasytná bída" (756). Lidská bída, neštěstí, je prostředím, v němž se daří zpupnosti, je v něm "mladá". Tento "daimón" se stane "zkázou domu". Je-li tento výklad správný, je tu zřejmě v obecné rovině nastíněn osud Agamemnonova domu: králův "bezbožný čin" (778), tj. poprava Ifigenie, způsobila neštěstí ve vlastním domě, z čehož se zrodila zpupnost Klytaiméstrina, jež vyvrcholí "černou zkázou domu" ("černá" je narážka na Erínyje). Pojmem "nesvatý" (769 a 220) se spojuje začátek a konec tohoto řetězce. Úvahy nad utrpením Trójanů se tak nenápadně přesouvají do Átreova domu. Při tomto výkladu nabývají zvláštního vyznění i slova o "určeném dni porodu": tento den nastal s královým příchodem.

⁴⁶⁰ Čtení podle opravy porušeného textu.

⁴⁶¹ V rituálním smyslu: zbožné, svaté.

⁴⁶² Ražba je falešná, protože je vyražena do nečistého stříbra.

⁴⁶³ Na tomto místě vjíždí na scénu vůz, v němž sedí Agamemnón a po jeho boku Cassandra. Cassandra je dcera trójského krále Priama vyhlášená svou krásou (podle Homéra byla "rovna zlaté Kypřance", tj. Afrodítě). Apollón ji svedl a dal jí věsteckou schopnost, poté, co se mu odmítla poddat, však její věštby zbavil přesvědčivosti (1202 n.). Dávno předvíдалa pád Ília, ale nikdo jí nevěřil. Oileův Aiás ji po dobytí Tróje znásilnil u Athénina oltáře, později byla přidělena jako válečná kořist

Pověz mi, králi, bořiteli Tróje,
 potomku Átreův,
⁷⁸⁵jak tě mám oslovit? Jak tě mám uctít,
 abych nepřestřelil, ani nepodcenil
 míru svého vděku?
 Mnozí lidé, kteří přestoupili meze spravedlnosti,
 si cení více zdání skutečnosti.⁴⁶⁴
⁷⁹⁰S tím, komu se nedaří, je každý ochoten
 vzdychat, avšak žihadlo zármutku
 seabeméně nedosáhne k srdci.⁴⁶⁵
 A zatímco znásilňují své zachmuřené obličej,
 aby to vypadalo, že s druhým sdílejí radost,
 [...] ⁴⁶⁶
⁷⁹⁵Avšak je-li kdo dobrým znalcem stáda,⁴⁶⁷
 nemůže se nechat zmýlit lidskýma očima,
 jimiž zdánlivě hledí oddaná mysl,
 a přitom se lísají⁴⁶⁸ s vodnatým⁴⁶⁹ přátelstvím.
 Nebudu skrývat, že když jsi tehdy
⁸⁰⁰vypravil vojsko kvůli Heleně,
 byl jsi v mém pohledu vykreslen věru nepěkně,⁴⁷⁰
 a [že jsi mi připadal] jako někdo, kdo dobře nezvládá kormidlo rozumu,⁴⁷¹
 když ses rozhodl přivést zpět onu dobrovolnou opovázlivost
 na úkor umírajících mužů.⁴⁷²
⁸⁰⁵Nyní však s hlubokou oddaností své mysli⁴⁷³
 a přátelsky [pravím, že] těm, kdo dosáhli cíle, jsou [prožité] útrapy [milé].⁴⁷⁴

Agamemnonovi. Má kolem krku věšebné stuhý a v ruce berlu (srv. 1265) a na sobě věšebné roucho, o němž nelze mnoho říci. Podle pozdních pramenů (2. stol. po Kr.) mívali staří věstcové (Teiresiás a spol.) na sobě jakousi vlněnou síťovinu (*agrénon*): vzhledem k často využívané metafoře sítě by takový oděv na Kassandře nevypadal špatně. Královo “za vozem ozbrojenci” (podobně i ostatní čeští překladatelé) nemá oporu v textu. Král to má nejspíše od Wilamowitze, který tuto scénickou poznámku sám později odvolal. Ozbrojence rovněž odmítá Fränkel, hájí je ale Taplin, *Stagecraft*, s. 304. Následuje sborová pasáž v anapestech.

⁴⁶⁴ Průhledná narážka na Klytaiméstru a její pokryteckou přeládkost (srv. 855 n.).

⁴⁶⁵ Dosl. k játrům: srv. 432.

⁴⁶⁶ V řečtině chybí určité sloveso, a věta je tedy neúplná: zřejmě vypadl jeden verš.

⁴⁶⁷ Tj. svých poddaných.

⁴⁶⁸ Srv. 725. Podobnost obou obrazů je klíčem k oběma.

⁴⁶⁹ Tj. vodou zředěnou, jako příliš řídké víno.

⁴⁷⁰ Dosl. nemúsicky, jako ošklivý obrázek.

⁴⁷¹ Kdo nezvládá kormidlo *rozumu dobře*: formulace připomíná 380.

⁴⁷² Text je pravděpodobně porušen a nemá zcela přesvědčivý výklad. “Dobrovolnou opovázlivostí” je při tomto čtení Helena, která o vlastní vůli uprchla s Paridem. Čtu podle verze, jež vyžaduje nejmenší zásah do textu (Weil, Headlam, West aj.). V tomže smyslu překládá volně i Stiebitz (velmi podobně Verall): “A pro svolný chtíč chce nasadit životy mužů.” Jiní (Ahrens, Wilamowitz, Page, Lloyd-Jones aj.) text upravují a čtou ve smyslu: když jsi hynoucím mužům navracel odvahu prostřednictvím oběti. Pak by šlo o popravu Ifigenie, což by textu dodalo na dramatickosti, neboť by to připomnělo hlavní důvod nadcházejícího Klytaiméstrina zločinu. Opět jiní (Wecklein a spol.) čtou: když jsi mužům jdoucím na smrt dával marné povzbuzení. Tento výklad, který sleduje Král, Šrámek a Renč, je jazykově i obsahově pravděpodobný nejméně.

⁴⁷³ Dosl. nikoli z povrchu myslí oddaně.

A budeš-li zkoumat, časem poznáš,
kdo z občanů, kteří zůstali doma, si počínal
správně,⁴⁷⁵ a kdo nevhodně.⁴⁷⁶

AGAMEMNÓN

⁸¹⁰ Nejprve je správné oslovit Argos
a místní bohy, kteří spolu se mnou umožnili⁴⁷⁷
[můj] návrat a spravedlivé vyrovnání, které jsem vymohl
od Priamova města.⁴⁷⁸ Neboť aniž bylo třeba slov, bohové
vyslechli sporné strany⁴⁷⁹ a bez kolísání⁴⁸⁰ vložili
⁸¹⁵ do krvavé urny⁴⁸¹ oblázký znamenající smrt mužů
a zničení Ília,⁴⁸² zatímco k opačné nádobě
přistoupila [jen] naděje [vkládaná do hlasujících] ruky,⁴⁸³ a [nádobu] nebyla naplněna.
A ještě nyní lze dobyté město snadno poznat podle dýmu.
Vichry zkázy⁴⁸⁴ jsou živé a popel umírající spolu [s městem]
⁸²⁰ vysílá [do okolí spalovaný] přepych v tučných výdeších.⁴⁸⁵
Za to je třeba vzdát bohům pamětlivý
vděk, neboť jsme vymohli pokutu⁴⁸⁶ za neslýchanou⁴⁸⁷
loupež a ono město kvůli té ženě
rozdrtilo na prach argejské kousavé zvíře,⁴⁸⁸

⁴⁷⁴ Text je opět porušen, zřejmě část vypadla. Jde o ozvuk přísloví. Srv. např. Eurípídés, fr. 133: ten, kdo se zachránil, s libostí vzpomíná na své útrapy.

⁴⁷⁵ Spravedlivě, jak jim podle práva přísluší.

⁴⁷⁶ Sbor se vyjadřuje poněkud eufemisticky, neboť jeho narážka směřuje do nejvyšších kruhů. Slova o těch, kdo “zůstali doma”, jistě míří na Aigistha (srv. 1225; 1626). Na rozdíl od něj starci zůstali doma proto, že “pro stáří svých těl nebyli s to sloužit” (72).

⁴⁷⁷ Dosl. kteří jsou se mnou spolupříčinou. Pro řeckou zbožnost je nejpozději v klasické době příznačné, že se člověk v jejím jménu nezříká spoluzodpovědnosti za dobro ani za zlo, které zakouší.

⁴⁷⁸ Právnícká terminologie: Agamemnón jako poškozená strana měl nárok na kompenzaci.

⁴⁷⁹ Přesněji: sporná stanoviska, tj. žalobu a obhajobu. Bohové narozdíl od lidí nepotřebují poslouchat projevy sporných stran, aby je spravedlivě rozsoudili. V Agamemnonově pojetí byla Trojská válka soudním sporem. Srv. 41, 534. V prvních čtyřech verších se třikrát objevuje slovo se základem *dik-* (*diké*, *dikaia*, *dikai*). *Diké* znamená spravedlnost a vše, co přispívá k jejímu dosažení: trest, vyrovnání, ale také soudní spor či stanovisko jedné ze sporných stran. Jde o tato místa: 811 (je správné), 812 (spravedlivé vyrovnání), 813 (zde 814: sporná stanoviska).

⁴⁸⁰ Tatáž slova užívá Klytaiméstra v 349.

⁴⁸¹ Srv. 435.

⁴⁸² Tj. oblázký odsuzující muže ke smrti a Ílion ke zničení. Šlo o kulaté kaménky, které porotci vkládali do jedné ze dvou uren, a tak rozhodovali o vině či nevině obžalovaného.

⁴⁸³ Sporné strany s napětím hledí na hlasující porotu.

⁴⁸⁴ Řec. *até*. Míněno metaforicky i doslovně: vítr po městě roznáší oheň. Srv. Hom. *Il.* 21.522 n. (přel. O. V.): “*Jako se valívá kouř, až k nebesům stoupaje širým, // město když požárem vzplá, jenž božím hněvem byl vznícen...*”

⁴⁸⁵ Nebo: proudech, poryvech vzduchu. Komplikovaná metafora. “Umírající popel” je nejspíše popel hasnoucího spaleniště, z něhož stoupají “tučné” chuchvalce dýmu ze spalovaného “přepychu” města. Přepych se proměnil v “tučné” (bohaté) proudy vzduchu vycházející z popela, tj. dým. “Proud vzduchu” může být též dech, a možná jde o metaforu těžkého oddechování umírajícího popela na spaleništi města. Verš 820: *spo-dos pro-pem-peí pi-o-nás plú-tú pno-ás*.

⁴⁸⁶ Jako v 812.

⁴⁸⁷ Dosl. překračující, tj. všechny meze.

⁴⁸⁸ Přesněji asi: kousavá tlama. Čeští překládají “dravec” nebo “dravá šelma”, podle mne by však měl být popis zvířete konzistentní s násl. obrazem koně.

⁸²⁵potomek koně, štíty vyzbrojený voj,⁴⁸⁹
 který při západu Plejád⁴⁹⁰ vyrazil ke skoku.
 A když přeskočil hradby tento masožravý⁴⁹¹ lev,⁴⁹²
 dosyta se nalízal královské krve.
 Tuto předmluvu jsem rozpředl na počest bohům.
⁸³⁰A pokud jde o tvou starost, vyslechl jsem ji, mám ji na paměti
 a tvrdím to samé. Máš mne na své straně.
 Neboť nemnoha lidem je vrozeno
 vážit si bez závisti bližního, který má úspěch.
 U srdce je posazen nepřejícný jed,⁴⁹³
⁸³⁵který takto nemocnému dvojnásobí muka.
 Nese břemeno své vlastní bídy
 a zároveň sténá s pohledem na štěstí za dveřmi.⁴⁹⁴
 Dovolil bych si říci – a vím, o čem mluvím, neboť dobře znám
 zrcadlo společenského styku –, že ti, kteří to se mnou
⁸⁴⁰zdánlivě myslí upřímně, jsou ve skutečnosti obrazem stínu.⁴⁹⁵
 Jediný Odysseus [nezklamal:] přestože se plavil proti své vůli,⁴⁹⁶
 jakmile se nechal zapřáhnout, stal se z něj pro mne pohotový krajní kuň,⁴⁹⁷
 ať už mluvím o mrtvém, nebo
 o živém. Ke všemu ostatnímu, co se týká obce a bohů,
⁸⁴⁵svoláme všeobecný sněm a společně

⁴⁸⁹ Teprve na konci verše je zřejmé, že jde o Trojského koně. “Voj” překládám proto, aby se v celé větě zachoval týž rod: gramatické podměty se mění, ale sémantický zůstává až do další věty.

⁴⁹⁰ Existují dva výklady. V techničtějším pojetí, jež vykládá scholiasta, by šlo o období, kdy Plejády zapadají těsně před svítáním, tj. někdy v listopadu, před začátkem zimy. To je sice v rozporu s jinou tradicí, podle níž Trója padla uprostřed léta, různé verze těchže událostí však nejsou v Řecku vzácností. Podle jiného výkladu (Wilamowitz, Fränkel aj.), které je podloženo anonymním lyrickým zlomkem, jde o vágní označení pozdní noci (tuto možnost sledují čeští překladatelé). Vzhledem k mnoha literárním dokladům toho, že “západ Plejád” byl od nejstarších dob (Hésiodos) běžně chápán v technickém smyslu (odkazy viz Thomson, ad loc.) považuji první čtení za výrazně pravděpodobnější.

⁴⁹¹ Dosl. syrové maso požírající. Král a ostatní překládají “krvelačný”, což je zvláště v tomto kontextu docela hezké.

⁴⁹² Teprve na konci verše je zřejmé, že se změnil podmět a argejské vojsko je přirovnáváno k dalšímu zvířeti. A. si hraje s podobností slov *león* (lev) a *leós* (voj, mužstvo, lid: 825), která spletla některé překladatele natolik, že se tváří, jako by šlo na obou místech o lva (Konishi nebo náš Renč). Také v řečtině jsou obě slova na konci verše.

⁴⁹³ Srv. 179.

⁴⁹⁴ Tj. venku, u druhých.

⁴⁹⁵ Slova “zrcadlo společenského styku” jsou předmětem různých výkladů, na nichž závisí i formulace celé věty. Možná jde o perifrázi značící prostě “společenský styk” (chování, interakci, komunikaci apod.), a to na základě nějakého úsloví typu “chování je zrcadlem člověka”. Znam zrcadlo spol. styku tedy = znám spol. styk, toto “zrcadlo”, jak se říká. “Obraz stínu” je oběžná metafora něčeho prchavého a nepodstatného, a tedy nedůvěryhodného. Spojením tyto původně disparátní metafory nabývají nového rozměru: společenské styky jsou “zrcadlem” lidské povahy, obrazy některých lidí v nich se však podobají stínům, neboť jsou neautentické, a tudíž nedůvěryhodné. Zatímco zrcadlo je v běžném úzu metaforou věrného postižení reality (na což někteří interpreti této pasáže zapomněli: viz Král), A. ji zasazuje do kontextu, kde zpětně nabývá významu právě opačného. Stejně překládá Stiebitz.

⁴⁹⁶ Odysseovi se do války nechtělo a raději předstíral šílenství.

⁴⁹⁷ Kuň na okraji spřežení (nejméně troj-, typicky čtyřspřeží), který nenese tíhu jařma, plní ale důležitou úlohu v polovině závodní dráhy, kde se vůz prudce otáčí a jede zpátky. Angličané mu říkají trace-horse. Metafora přítele, na něhož se lze spolehnout, když je třeba.

se poradíme. Je třeba přijmout opatření,
aby vše, co je správně, bylo dobře i dál,
a jestli jsou něčemu zapotřebí uzdravující prostředky
pak se pálením nebo řezáním⁴⁹⁸ pokusíme
⁸⁵⁰rozumně odstranit muka nemoci.⁴⁹⁹
Nyní však půjdu do paláce, do domu,
kde je můj krb, a nejprve pozdravím⁵⁰⁰ bohy,
kteří mne vyslali pryč a opět přivedli zpátky.
Přišlo se mnou vítězství, tak nechť trvale zůstává!⁵⁰¹

KLYTAIMÉSTRA

⁸⁵⁵Občané města, ctihodní argejští mužové
nestydím se vypovědět vám, jak miluji
svého manžela. Neboť lidské zábrany⁵⁰²
se časem vytrácejí. Nebudu mluvit o ničem,
co bych se dozvěděla od jiných, ale o vlastním nesnesitelném životě,
⁸⁶⁰po celý dlouhý čas, kdy byl tento muž pod Íliem.⁵⁰³
Pro ženu je především strašné utrpení
sedět doma opuštěná, bez muže,
a poslouchat všechny ty nepříznivé zprávy,
které vyřvávají před domem [poslové], a sotva jeden přijde
⁸⁶⁵s něčím hrozným, už další přináší ještě horší pohromu.
Kdyby množství ran, jež tento muž utřžil,
odpovídalo zvěstem, jež přitékaly
do našeho domu,⁵⁰⁴ byl by proděravělý víc než síť.⁵⁰⁵
A kdyby byl mrtev tolikrát, kolikrát se to tvrdilo,
⁸⁷⁰byl by jako druhý Géryón se třemi těly,⁵⁰⁶
⁸⁷²a mohl by se chlubit, že oblékl trojí plášť země,⁵⁰⁷
když postupně zemřel ve svých jednotlivých podobách.
Pro takovéto nepříznivé zprávy
⁸⁷⁵mne mnohokrát násilím vyprošťovali z oprátky
zavěšené ve výšce, do níž bylo chyceno mé hrdlo.
Proto zde také po mém boku nestojí tvůj syn,
záruka našich vzájemných závazků,
jak by se patřilo, Orestés.⁵⁰⁸ Nediv se tomu ale.

⁴⁹⁸ Tj. standardními lékařskými zákroky: běžný frazém.

⁴⁹⁹ Stejná metafora jako 835–6 se stejnými klíčovými slovy: muka, nemoc.

⁵⁰⁰ Pokynu jim pravicí, tj. na pozdrav nebo vzdání pocty.

⁵⁰¹ Srv. 121 aj. Král se chystá sestoupit z vozu, ale zabrání mu v tom příchod Klytaiméstry se služkami.

⁵⁰² Strach, ostych.

⁵⁰³ Následující Klytaiméstrino líčení je jistě alespoň zčásti upřímné a je pro diváka jednou ze vzácných příležitostí pocítit k této postavě jakousi sympatii.

⁵⁰⁴ Dosl. jež byly přiváděny potrubím, jako voda vodovodem. Vzhledem k mykénské době jde samozřejmě o anachronismus.

⁵⁰⁵ Srv. 358; 1115.

⁵⁰⁶ Géryón (gen. -ona; též Géryonés) byl obr se třemi těly, kterého zabil Héraklés.

⁵⁰⁷ Následuje verš, který by se asi překládal: mnoho země seshora – o té dole nemluvíme! Většina editorů vynechává coby nesmysl.

⁸⁸⁰Stará se o něj náš přítel a spojenec,
 Strofios z Fokie,⁵⁰⁹ který mne varoval před
 dvojnásobnou pohromou, jednak před nebezpečím, které ti hrozí
 pod Íliem, a jednak před možností, že by bezvládní s křikem lidu
 svrhlo vládu soudnosti,⁵¹⁰ neboť lidem
⁸⁸⁵je vrozeno ještě kopat do toho, kdo padl.
 V takovémto zdůvodnění jistě není žádný úskok.⁵¹¹
 A mně už teď zcela vyschly prýštící
 prameny slz, není ani kapka.
 V očích, jež chodily pozdě spát, mám zánět
⁸⁹⁰z pláče nad tím, že světelné hlídky v souvislosti s tebou
 o sobě stále nedávaly vědět.⁵¹² A jemné kmitání
 komářích křídel mne budilo ze sna
 svým pištěním,⁵¹³ neboť jsem v souvislosti s tebou
 viděla více utrpení, než se mohlo udát v čase mého spánku.⁵¹⁴
⁸⁹⁵Nyní, poté, co jsem toto vše vytrpěla, bych si s myslí zbavenou zármutku
 dovolila říci, že je tento muž pes ve svém ovčinci,⁵¹⁵
 přední stěh,⁵¹⁶ na němž závisí loď,⁵¹⁷ sloup vysoké střechy,
 jenž sahá až k nohám,⁵¹⁸ jediné dítě svého otce,⁵¹⁹
 země, jež se ukázala námořníkům, kteří nedoufali,
⁹⁰¹proud pramene pro žiznícího poutníka.⁵²⁰
⁹⁰³Ano, takto si podle mne zaslouží být oslovován,
 avšak závist ať se drží opodál!⁵²¹ Neboť zla, jež jsme v minulosti vytrpěli,

⁵⁰⁸ Orestovo jméno je vysloveno co nejpozději je to možné. Možná má již nyní Klytaiméstra z toho jména strach. Srv. 688. Orestovi je v této době kolem deseti let, otce tedy nikdy neviděl.

⁵⁰⁹ Fócký král.

⁵¹⁰ Tj. kdyby se v případě královy smrti lid začal bouřit. "Soudnost": řec. *búlē*, může též znamenat "správní rada", "vláda". Někteří vykladači (Wilamowitz) se domnívají, že má A. na mysli politický orgán, který spravuje zemi za nepřítomnosti krále, a že tímto orgánem jsou argejští starci (tak též Stiebitz). Tento výklad však není příliš pravděpodobný, neboť se nikde v celé *Oresteii* nic podobného nenaznačuje. Není ale vyloučeno, že je formulace zvolena tak, aby v druhém plánu vyvolala politické konotace (srv. také 1346–71).

⁵¹¹ Klytaiméstra mluví o Strofiovi, v druhém plánu však ironicky o sobě: srv. 155; 1129; 1495.

⁵¹² Dosl. zůstávaly bez povšimnutí.

⁵¹³ Věta je pěkně vygradovaná.

⁵¹⁴ Dosl. v čase, který se mnou spal. Srv. 105. Až potud působí Klytaiméstrina řeč vcelku autenticky, o čemž svědčí mj. neotřelé a působivé metafory. Od následujícího verše se tón zřetelně mění a nastupují bombastická klišé a až provokativní pochlebování.

⁵¹⁵ Chrání ovce před vlky.

⁵¹⁶ Lano, jež spojuje stěžen s přídí lodí.

⁵¹⁷ Přesněji: jenž je záchranou lodí.

⁵¹⁸ A tak je pevně usazen, spolehlivý. Slovo, jež se normálně užívá o oděvu ("sahající k nohám") a A. je, jak je jeho zvykem, uvádí do nezvyklého kontextu. Srv. 1594. V řečtině je chiasmus: dosl. vysoké střechy sloup k nohám.

⁵¹⁹ Na němž závisí rodová posloupnost. Míněno samozřejmě metaforicky: záchrana rodu.

⁵²⁰ Spolu s Fränkelem aj. vynechávám verše 900 a 902, které, kdyby měly zapadat do kontextu, by se překládaly následovně. 900: den na pohled nejkrásnější, po skončení bouře; 902: a radostné je zbavit se všeho, co nás svazuje. Oba verše zřejmě patří k sobě a mají se číst: nejkrásnější je vidět den po konci bouře // a radostné je zbavit se... Do textu nejspíše vnikly jako postranní glosy.

⁵²¹ Tradiční doplněk chvalořečí: míněna je "závist" bohů, kterou by přílišné vychvalování pomohlo vyvolat, a přinést tak neštěstí na hlavu vychvalovaného (srv. 132; 471). Někteří vykladači zde

⁹⁰⁵bylo mnoho. Nyní mi, milovaná hlavo,⁵²²
vystup z tohoto vozu a nepokládej přitom svou nohu
na zem, můj pane, [nohu,] jež zničila Ílion,⁵²³
Služky, proč váháte? Vám byla svěřena povinnost
rozestírat na zem před jeho kroky čalouny!⁵²⁴
⁹¹⁰Hned ať má cestu pokrytou purpurem,
aby jej Spravedlnost přivedla do domova, jehož se nenadál!⁵²⁵
A pokud jde o vše ostatní, úvaha nezmožená spánkem
zařídí s boží pomocí spravedlivě vše, co je určeno.⁵²⁶

AGAMEMNÓN

Lédina dcero, strážkyně mého domu,
⁹¹⁵tvá řeč byla úměrná mé nepřítomnosti:
rozpředla jsi ji do délky. Má-li však být chvála
náležitá, je třeba, aby tento čestný dar pocházel od jiných.⁵²⁷
A vůbec, nehýčkej mne, jako se hýčkají
ženy,⁵²⁸ nepadej přede mnou k zemi a neotvírej na mne s křikem
⁹²⁰svá ústa, jako bych byl nějaký barbar!
Neprostírej přede mnou oděvy⁵²⁹ a nepřipravuj mi tak cestu,
která vzbudí závist!⁵³⁰ Takovými věcmi se má vzdávat pocta bohům!
Já, smrtelník, však v žádném případě nemohu vstoupit
na takové pestrobarevné skvosty beze strachu!⁵³¹

v druhém plánu vidí klíč ke Klytaiméstrině pochlebnictví: K. chce vyvolat závist poddaných, ukázat jim, že král ve válce zpyšněl a přejal móresy barbarských panovníků, na něž byli Řekové v Aischylově době (krátce po řecko-perských válkách) obzvláště alergičtí. Další možný výklad je ten, že K. chce napomocť své věci právě také tím, že vyprovokuje boží závist. Agamemnón bude mít každopádně velmi dobré důvody Klytaiméstrino chování nepřijmout.

⁵²² Perifrastické oslovení, jež vyjadřuje úctu nebo něhu: srv. Sof. *Oid.* 40; 950 aj. Teprve nyní se K. obrací k Ag. přímo.

⁵²³ Motiv pošlapání nepřítele dobyvatelem je typický pro orientální umění. Není vyloučeno, že má už tento obraz vyvolat “barbarské” asociace. Srv. také 948 n.

⁵²⁴ Tapiserie, jemné tkané látky, jaké byly dováženy z Orientu (hlavně z Persie) a hrály snad úlohu při některých náboženských slavnostech (srv. 946). Rozhodně nebyly určeny k tomu, aby na ně někdo šlapal (srv. 948 n.). Překlad “koberce” je zavádějící. Lepší představu vytvoří slova jako “šarlat”, “brokát”, “tkaniny” apod. Jejich barva je purpurová (959 n.), a jejich cena vysoká (949). Tato působivá rekvizita, obraz přepychu, jaký náleží jen bohům (nebo obětem jdoucím na smrt, jež mají posvátný status) nejlépe vynikne na pozadí střídme pojaté scény. Jen tak může být divákům srozumitelné následující Ag. zděšení.

⁵²⁵ Dvojnásobné: “v nějž nedoufal” a “na nějž má právo”, v druhém plánu ale: “jaký si nepředstavoval” a “v němž jej stihne pomsta”. Služky začínají rozestírat látky.

⁵²⁶ “Co je určeno” nebo “přiděleno”: *heimarmena*. Heimarmené = Osud. V prvním plánu se snad říká: až se vyspíš, zařídíš náležitě vše, co je potřeba (srv. 844 n.). V druhém plánu, který zde už skoro vystupuje do popředí, hovoří samozřejmě K. o sobě a své nadcházející pomště.

⁵²⁷ Ten, kdo chválí člena své rodiny, jako by chválil sebe.

⁵²⁸ Nebo: jak je zvykem žen.

⁵²⁹ Pláště: plášť je také jen kus látky. Označení nám může pomoci učinit si představu o velikosti látek, které Kl. nechává prostírat po zemi. Aischylos takto nezvykle označuje purpurové látky, aby mohl vést souvislost s rouchem, do nějž bude Ag. později chycen: srv. 960, 963, 1383.

⁵³⁰ Nebo: nenávistnou.

⁵³¹ S Fränkelem aj. vynechávám následující verš coby interpolaci: říkám, abys mne ctíla jako člověka, ne jako boha.

⁹²⁶Utěrky na nohy a pestré látky mají v křiku pověsti
odlišný zvuk!⁵³² A největším darem od boha
je schopnost správně uvažovat.⁵³³ Velebit se má ten,
kdo ukončil svůj život v radostné spokojenosti.⁵³⁴
⁹³⁰Pokud bych se stále choval podle toho, neměl bych se čeho bát.

KLYTAIMÉSTRA

Dobře, ale pověz mi jednu věc podle svého úsudku.

AGAMEMNÓN

Buď si jista, že svůj úsudek nepřekroutím.⁵³⁵

KLYTAIMÉSTRA

Mohlo by se stát, že bys ve strachu slíbil bohům, že to takto provedeš?⁵³⁶

AGAMEMNÓN

Pouze pokud by takovýto rituální úkon⁵³⁷ předepsal někdo, kdo dobře ví, co říká.⁵³⁸

KLYTAIMÉSTRA

⁹³⁵Jak myslíš, že by se zachoval Priamos, kdyby dosáhl téhož?

AGAMEMNÓN

Myslím, že by se určitě prošel po pestrých látkách.

⁵³² Přesněji: pověst křičí odlišně o utěrkách na nohy a o pestrých látkách. Srv. 937. Podle jiného výkladu: Pověst křičí bez utěrek na nohy i bez pestrých látek, tj. ani utěrky nezlepší pověst, a proto ani pestré látky. Král a spol. následují starší tradiční výklad, podle nějž jsou “utěrky” a “pestré látky” v zásadě synonyma: “I bez rouch těchto pestrých, o něž otírá se noha, jest má sláva zvučná.” Tento výklad však není příliš pravděpodobný: nebylo by vhodné, aby král přirovnával vzácné látky určené pro kult k utěrkám na nohy. Pro lidské nohy se sluší šlapat po utěrkách, ale vzácné látky jsou vyhrazeny bohům (srv. 946).

⁵³³ Tj. rozlišovat božské a lidské, být si vědom vlastních mezí (srv. pozn. k 181) a zároveň brát ohled na dobrou pověst.

⁵³⁴ Nikoli tedy dříve, neboť neví, co se ještě může stát (srv. Sof. *Oid.* 1530 a můj kom. ad loc.). Ag. zakončuje svou řeč sérií oběžných mudroslovných výroků, které vyjadřují základní principy řecké náboženské etiky.

⁵³⁵ Nezfalšuji. Možná i: nenechám překroutit, zfalšovat (přesně to totiž Ag. po Kl. přesvědčování udělá).

⁵³⁶ Užité slovo “provádět” se typicky vztahuje k obětnímu ritu. Kl. říká: dokážeš si představit podmínky, za nichž bys toto nezvyklé chování slíbil bohům? Srv. 963.

⁵³⁷ Rituální úkon: *telos*, dosl. završení, naplnění, a tak splátka, povinnost, rituál. Srv. pozn. k 720 (*pro-teleia* = příprava před završením) a 974.

⁵³⁸ Verše 931–4 jsou předmětem dávné kontroverze. Všichni čeští překladatelé sledují starší čtení (Wilamowitz aj.), podle nějž je celý dialog otevřeným konfliktem obou manželů. Král překládá: Kl. Ó nechtěj jenom přání mému odpírat. Ag. Však věz, že rozhodnutí svého nezměním. Kl. Což z bázně jsi snad bohům slíbil jednat tak? Ag. Vím lépe, než kdo jiný, proč tomu tak chci. Jazykově není toto čtení vyloučeno, má však významové slabiny. Především: proč by měl Ag. kdy slibovat bohům, že nebude kráčet pro vzácných látkách? Sleduji výklad Headlamův (podobně Fränkel, Lloyd-Jones aj.), který konfliktnost celé pasáže výrazně zmírňuje. Napětí vyvrcholí až ve v. 940, ani zde však nepřeroste v otevřenou hádku, nýbrž v Ag. překvapení, když si uvědomí, že Kl. na celé věci opravdu záleží (942). Tím se rovněž vysvětluje jeho následný ústup. Jak by mohl v 944 n. tak snadno ustoupit, kdyby nyní rozzlobeně říkal “vím lépe, než kdo jiný, proč tomu tak chci” ?

KLYTAIMÉSTRA

Tak neber ohledy na výčitky lidí.

AGAMEMNÓN

Ale řeči rozhlašované mezi lidem přece mají velkou moc.⁵³⁹

KLYTAIMÉSTRA

Ale na koho nikdo nežárlí, tomu není co závidět.

AGAMEMNÓN

⁹⁴⁰To se pro ženu nehodí, chtít bojovat.

KLYTAIMÉSTRA

Ale požehnaným sluší i porážka.⁵⁴⁰

AGAMEMNÓN

Cožpak ti opravdu záleží na vítězství v téhle bitvě?

KLYTAIMÉSTRA

Poslechni.⁵⁴¹ Jestliže mi dobrovolně ustoupíš, jsi skutečný vítěz.⁵⁴²

AGAMEMNÓN

Tak když jinak nedáš,⁵⁴³ ať mi někdo rychle

⁹⁴⁵rozváže holínky, jež jako otrok slouží noze, když našlapuje,

a až budu našlapovat na tyto látky zbarvené mořem⁵⁴⁴ určené bohům,⁵⁴⁵

necht' na mne zdálky nedopadne závist oka.⁵⁴⁶

Neboť se velice zdráhám ničit⁵⁴⁷ dům svými nohami,

⁵³⁹ Srv. 456 n.

⁵⁴⁰ A proto bys v tomto "boji" mohl ustoupit. K "požehnaným" srv. 336–40. Přesněji se říká: i když se nad nimi zvítězí (k "vítězství" srv. 854). Slovo "porážka" bych doporučoval jako kompenzaci jiných, nepřevoditelných dvojsmyslů A. textu, přestože v řečtině asociace na obětovaný dobytek na tomto místě nejsou (srv. ale 1125 n.). K Ag. "porážce" srv. též 956.

⁵⁴¹ Dosl. nech se přesvědčit. Srv. pozn. k 87 a zejm. 385 n.! Podobně též 1049, 1054.

⁵⁴² Dosl. vládneš, máš navrch. Text je porušený, čtu podle úprav s Fränkelem aj. Stejně překládá Král a Šrámek, Stiebitzovo čtení (podle Wilamowitze) je jazykově nepravděpodobné a navíc oslabuje demagogickou působivost Klytaiméstřiny řeči. Málo pravděpodobné je i čtení Renčovo. Paradoxy vítězství a prohry, s nimiž se dosud rozmanitě žonglovalo (srv. 340), na tomto místě vrcholí. Srv. 956.

⁵⁴³ Přesněji: když ti to tak připadá [správné]. Běžná fráze mluvčího, který vzdal svůj odpor.

⁵⁴⁴ Vlastně: purpurové, dosl. vytvořené mořem, protože purpur pochází z mořských plžů. Nejde o Aischylovu metaforu, ale běžné označení pravého purpuru. Srv. *Ottův slovník*, s. v. purpur: "Ve starověku barvili látky na purpurovo šťavou některých měkkýšů (*Murex*, *Buccinum*, *Purpura*), žijících ve Středozemním moři, a to tím způsobem, že přízi nebo látku namočili do slizovité šťávy připravené z rozmačkaného těla měkkýšů a pak ji vyvěsili na slunce; tím látka poněmáhle zbarvila se na zeleno, pak na modro a konečně brunátně. Podle způsobu barvení bylo možno dosáti různých odstínů barevných: amethystového, violového až modrého. (...) Toto barvení bylo zdlouhavé a pracné a proto drahé, tak že již v starověku užívali nepravého purpuru původu rostlinného."

⁵⁴⁵ Slova od téhož základu ve dvou následujících verších spojují dvě protichůdné představy, a vyjadřují tak paradox celé situace: bota je otrokem, na nějž noha *našlapuje* (945), nyní má však noha *našlapovat* na to, co je určeno bohům.

⁵⁴⁶ Srv. 470.

ničit přepychové stříbrem zaplacené tkaniny.⁵⁴⁸
⁹⁵⁰K tomu tedy tolik.⁵⁴⁹ Pokud jde o tuto cizinku,⁵⁵⁰ vlídně
ji doprovod' dovnitř. Na toho, kdo vládne laskavě,
se bůh zdálky⁵⁵¹ dívá s přízní.
Nikdo totiž nenese otrocké jho dobrovolně.
Přijela se mnou jako květ vybraný
⁹⁵⁵z mnoha pokladů, jako dar vojska.
Jelikož jsem byl poražen a donucen⁵⁵² tě v tomto poslechnout,
jdu do prostor paláce a pošlapávám purpurové látky.⁵⁵³

KLYTAIMÉSTRA

Je moře – a kdo je vysuší?
Živí stále čerstvý výtok⁵⁵⁴ hojného purpuru
⁹⁶⁰vzácného jako stříbro, barvu oděvů.
A ten máme, vládce, s boží pomocí
v paláci. Dům neví, co je nouze.
Slíbila bych, že nechám pošlapat hojně oděvů,
kdyby to bylo paláci přikázáno ve věštírně,
⁹⁶⁵a já bych tak měla zajistit,⁵⁵⁵ aby se život tohoto muže navrátil.⁵⁵⁶
Neboť je-li kořen, vrací se k domu listoví
a rozpíná nad ním stín [jako ochranu] před psí hvězdou Síríem.⁵⁵⁷
A ty svým příchodem k domácímu krbu
oznamuješ, že uprostřed zimy přišlo léto.
⁹⁷⁰A když Zeus z kyselého hroznů vyrábí
víno,⁵⁵⁸ tehdy náhle nastává v domě chlad,
když mocný muž přechází po domě.⁵⁵⁹

⁵⁴⁷ Ve smyslu: ruinit, tím, že poničím jeho bohatství. Srv. ale 907, kde se podobně mluví o zničení Tróje Ag. nohou. Snad s tím souvisí i 371 n. a 957. Popravou Ifigenie a povražděním Trójanů (srv. 461 n.) Agamemnón pošlapal právo (srv. 383 n.), což má nyní symbolicky vyznat tím, že pošlape tkaniny patřící bohům (srv. 371 n. o “pošlapání nedotknutelného”), a tak “zničí” vlastní dům (Lebeck, s. 74 n.). Celý kolotoč msty v Pelopově rodě byl ostatně vyvolán “pošlapáním” Átreova lože (1193).

⁵⁴⁸ Dosl. přepych a tkaniny (figura *hen dia dyoin*). “Tkaniny”: též sítě nebo pavučiny (srv. 358; 1115 a zejm. 1382 n.; 1492; 1580). Ve skutečnosti jsou tyto “tkaniny” tím, co zničí Agamemnona. K motivu bosých nohou: král se zouvá proto, aby nepopudil bohy (a lidi) svou pýchou a neponičil vzácné látky určené bohům. Vstup bosého krále na purpurové tkaniny má však v druhém plánu zřejmě rituální konotace. Tkaniny jsou posvátným prostorem, který nesmí být znesvěcen. Zákaz vstupovat na posvátnou půdu v botách je dodnes znám u muslimů, má ale paralely i v Řecku (odkazy Fränkel, ad 948, Rose ad 944–5).

⁵⁴⁹ Toto téma jsme uzavřeli.

⁵⁵⁰ První zmínka o Kassandře, měla by však zůstat v neurčitosti.

⁵⁵¹ Opět totéž slovo spojuje dva protichůdné motivy: srv. 947.

⁵⁵² “Poražen a donucen” řečtina vyjadřuje jedním slovem.

⁵⁵³ Totéž sloveso (pošlapávat) jako v 371 n. Král sestupuje z vozu.

⁵⁵⁴ Tj. šťávu z rozmačkaného mořského plže.

⁵⁵⁵ Srv. 1127 a pozn. k 1530.

⁵⁵⁶ Přesněji: aby se navrátil tento život. Někteří zde vidí dvojznačnost. Je zajímavé, že Kl. celou věc staví hypoteticky. Aniž by lhala, vytváří dojem, že podobný slib opravdu učinila.

⁵⁵⁷ Tj. před vedrem. Srv. Hésiodos, *Práce a dny* 587 n. (přel. J. Nováková): “*Neboť hlavu i kolena milá jim Seirios praží, // vedro jim kůži vysušilo.*” Snad jde o obraz vinné révy.

⁵⁵⁸ Tj. na vrcholu léta, kdy dozrávají hrozny.

⁵⁵⁹ Agamemnón mizí v paláci.

Die, Die mocný, naplň mé modlitby!
Budiž tvou starostí naplnit to, k čemu se chystáš!⁵⁶⁰

SBOR

*Strofa 1*⁵⁶¹

⁹⁷⁵Pročpak je mému věštícímu
srdci představen⁵⁶² tento strach
a stále se před ním třepetá,
nevyžádaná a neodměněná píseň⁵⁶³ dává proroctví,
⁹⁸⁰a na trůně mé mysli
nesedí přesvědčivá odvaha
pohrdnout jí⁵⁶⁴ na způsob
nevyložitelných snů?
Od doby, kdy se zvířil písek
⁹⁸⁵vytažením zářových lan,
když námořní vojsko vyplouvalo pod Ílion,
minulo jinošství času.⁵⁶⁵

Antistrofa 1

Dozvídám se od vlastních očí
o jejich návratu, sám jsem svědkem.⁵⁶⁶
⁹⁹⁰Přesto však samouk⁵⁶⁷ v mém nitru,
mé srdce, zpívá bez lyry žalozpěv
Erínyje, a nemá sebemeně
radostné odvahy pramenící z naděje.
⁹⁹⁵Vnitřnosti nemluví nadarmo
a před myslí, již je vstípena spravedlnost,⁵⁶⁸ se točí srdce

⁵⁶⁰ V těchto třech verších vrcholí dosavadní hříčky se slovem *telos*. “Mocný” muž = *teleios*, ten, kdo má schopnost něco naplnit, uskutečnit, završit (podobně 104). Stejně je pak oslovován Zeus, jehož moc bude relativizovat “moc” krále, a je vyzýván, aby “naplnil” (*telein*) Iokastiny modlitby (mohlo by se říct: ať mé modlitby nabudou moci), a tak “naplnil” (*telein*) svou vůli. Celé toto završení bude mít podobu rituálního úkonu, “naplnění” (*telos*) náboženské povinnosti, o níž je řeč v 934 (pochod bosého krále po nachových látkách vzhůru do paláce za doprovodu královny–obětnice tento motiv jen podtrhuje). Je-li dobytí Tróje přirovnáváno k obřadu, jemuž předcházely “přípravné oběti” (*pro-teleia*: dosl. před naplněním, završením), také oběť Ag. bude mít tutéž povahu. Při druhé z těchto obětí se ale obrací role. V posledním verši je ještě hříčka s podobností řec. “mít starost” (*melein*) a “chystat se” (*mellein*). Verš je vůbec krásně zvukově vystavený: *me-loi de toi soi tón-per an mel-lés te-lein*. Srv. 1487.

⁵⁶¹ Většinou trocheje (lékythia: jako 160 n., 681 n.), v. 979 jsou daktyly, dále opět lékythia (— ◡ — x — ◡ —) prokládaná kretiky (— ◡ — — ◡ — : 982, 985) a jambickým trimetrem (984).

⁵⁶² Srv. 179. “Představen” je tedy doslova: postaven před. I v řečtině ale slovo označuje zároveň “představeného”, toho, kdo stojí v čele.

⁵⁶³ Takovou by žádný rapsód nikdy nezazpíval.

⁵⁶⁴ Tj. tou písni.

⁵⁶⁵ Tj. čas od té doby již dospěl, uteklo hodně času.

⁵⁶⁶ Dosl. “jsem samosvědkem”, tj. očitým svědkem, svědkem z první ruky.

⁵⁶⁷ Příbuzně utvořená slova jsou za sebou postavena v kontrastních kontextech: Sbor je doslova “samosvědek” návratu vojska, a tedy “očividně” šťastného cíle výpravy, proti této evidenci se však ozývá “samouk” jeho srdce.

⁵⁶⁸ Tj. jež si je vědoma spravedlivého řádu odplaty.

ve vírech směřujících k naplnění.⁵⁶⁹
Modlím se však, aby to oproti
mému očekávání dopadlo jako lež,
¹⁰⁰⁰a nenaplnilo se to.⁵⁷⁰

*Strofa 2*⁵⁷¹

Věru, že kypící zdraví má
nenasytnou mez.⁵⁷² Doléhá totiž nemoc,
tento soused za společnou zdí.
¹⁰⁰⁵A rovně plovoucí úděl člověka⁵⁷³
narazí na neviditelný útes.
Pokud pak pro záchranu vlastního
majetku obezřetnost shodí část [nákladu]
¹⁰¹⁰[přes palubu] dobře vyměřeným vrhem,⁵⁷⁴
nepotopí se celý dům
přespříliš překypující přesycením,⁵⁷⁵
a ona tak nenechá klesnout trup lodi ke dnu.
¹⁰¹⁵Veliký dar od Dia, hojný dar
z každoročních brázd,
zničí nemoc hladomoru.⁵⁷⁶

Antistrofa 2

Kdo ale dokáže zařikávadly
¹⁰²⁰znovu vyvolat černou krev,⁵⁷⁷ jež jednou
dopadla před člověkem na zem v okamžiku smrti?
Jinak by Zeus nezadržel
toho, jenž uměl vyvádět z mrtvých,
aby předešel škodě.⁵⁷⁸

⁵⁶⁹ *Telesforoi*: nesoucí naplnění, završení, splacení (*telos*), tj. naplnění spravedlivého řádu. Srv. 781 a pozn. k 974. Přízvisko se v jiných kontextech vztahuje k Diké či k Erínyji.

⁵⁷⁰ Ozvuk Kl. modlitby v 998 n.

⁵⁷¹ Šrámek tuto strofu vynechává.

⁵⁷² Věta je (z metrických důvodů) zcela jistě porušená. Přesný význam nelze s jistotou určit: je oxymoron “nenasytná mez” vyjádřením toho, že kypící zdraví nemá žádné vlastní meze? Při tomto výkladu však není docela srozumitelná explikativní částice v následující větě. Nebo jde o hranici vymezenou nemocí, která si “nenasytně” žádá obětí? Možná jsou oba významy míněny naráz (“věru” na počátku by mohlo naznačovat, že se jedná o nějaké obecně známé tvrzení, které je pak v další větě uvedeno do nového kontextu). V každém případě jde ale o to, že všechno má své meze a dříve nebo později se obrátí ve svůj protiklad. Králův (podobně i Stiebitzův) překlad je jen volnou parafrází.

⁵⁷³ Za (nebo před) tímto veršem jeden řádek chybí (z metrických důvodů).

⁵⁷⁴ Vědomí správné míry je opakem nenasytnosti neznající mezí. A. používá lodnickou terminologii. Závěr lze rovněž číst: z jeřábu rozumné míry, a bylo by to i čtení lepší, není však žádný doklad o tom, že by na řeckých lodích byly jeřáby (byly pouze v přístavech).

⁵⁷⁵ “Přesycením” čtu podle úpravy (Král a spol. čtou jinak).

⁵⁷⁶ Asociace jednotlivých obrazů v rámci strofy jsou dosti volné, avšak významové jádro, kolem něž se kupí, je dobovému divákovi zřejmé. Potápějící se loď je přirovnána k zemi postižené hladomorem (nepochybně za trest: srv. Sofokleova *Oidipa*). Loď má naději na záchranu pouze po očištění obětí, stejně jako strádající země (a např. Sofokleovy Thébý). Symbolem této naděje je nová úroda. Na motiv oběti, který nadnesla zlověstná předtucha, naváže antistrofa.

⁵⁷⁷ Zařikávadly se vyvolávají duše zemřelých. A. tento motiv spojuje s představou krve nenávratně vsáklé do země.

¹⁰²⁵A kdyby [jeden] stanovený
úděl nebránil [druhému] údělu
dostat od bohů více,⁵⁷⁹
srdce by předstihlo
jazyk a vyhrklo to ze sebe.

¹⁰³⁰Takto však nařiká v temnotě
plno bolestných myšlenek, bez naděje
provést cokoli, co by bylo namístě,
zatímco mysl je v jednom ohni.

KLYTAIMÉSTRA

¹⁰³⁵Ty se také seber a jdi dovnitř – tebe myslím, Kassandro.

Zeus stanovil, že máš s naším domem bez hněvu⁵⁸⁰
sdílet svčenu vodu, že se máš postavit
u domácího oltáře⁵⁸¹ mezi naše početné otroky.

Proto vystup z toho vozu a nebuď pyšná.

¹⁰⁴⁰Syna Alkmény⁵⁸² prý také kdysi prodali [do otroctví]
a musel vydržet dotýkat se otrockého chleba.⁵⁸³

A pokud už se přikloní⁵⁸⁴ nutnost tohoto osudu,⁵⁸⁵
může být člověk velmi vděčný za pány bohaté odedávna.

Ti, kteří sklídili hojnou sklizeň, v jakou nikdy nedoufali,

¹⁰⁴⁵jsou ve všem na své otroky přísní⁵⁸⁶ a podle metru
[...]⁵⁸⁷

⁵⁷⁸ Řeč je o Asklépiovi, jehož Zeus potrestal smrtí za to, že vzkřísil Hippolyta z mrtvých. Předěšel tak škodě, která by nastala narušením základního rozdílu mezi lidmi a bohy: rozmohla by se zpučnost, lidé by ztratili vědomí vlastních mezí.

⁵⁷⁹ Rovněž lze číst: kdyby [jeden] úděl stanovený od bohů nebránil [druhému] údělu dostat více... Slavná enigmatická fráze, kterou každý komentátor vykládá po svém (mám po ruce asi deset zcela odlišných výkladů). Otázka zní: jaký úděl jakému údělu brání dostat více, tj. mít výhodu? Může jít např. o úděly dvou stran, z nichž jedna se provinila na té druhé. Úděl toho, kdo byl postižen (v tomto případě Thyestés, Ifigenie, Trójané), brání, aby ten, kdo jej postihl (Átreův dům, Agamemnón a vlastně všichni Achájeci), unikl trestu, a z hlediska celkové spravedlnosti tak dostal nějakou výhodu: proto nemá smysl bédovat nad údělem krále (či za něj v obavách prosit bohy), který bude obětován za zločiny svého domu i své vlastní, jakož koneckonců i za vítězství Řeků. Tomuto výkladu dávám přednost (podobně Conacher, s. 40). Příklady jiných čtení: kdyby celkový úděl, řízení osudu, nebránil jednotlivému údělu (jednotlivé roli, tj. v tomto případě mně) překročit své stanovené meze, říkal bych věci, které mi jako poddanému nepřísluší říkat (Fränkel, podobně asi Král, Šrámek a Renč). Nebo: kdyby úděl krále (pravomoci, jež vyplývají z jeho role, jeho autorita) nebránil údělu mne, poddaného, překročit meze vyplývající z mé role, hovořil bych o tom, co mne znepokojuje, a sice o zločinech, jichž se král dopustil a za něž teď, jak se bojím, bude pykat (Lloyd-Jones, podobně asi Stiebitz).

⁵⁸⁰ Tj. aniž bychom se na tebe hněvali, nebo aniž by se na tebe dále bohové hněvali, neboť tě postihli už dost.

⁵⁸¹ Nebo možná: u oltáře Dia Ktésia, strážce majetku, tj. domácnosti. Překlad “domácí oltář” ale nakonec vyjde nastejno.

⁵⁸² Tj. Héraklés.

⁵⁸³ Verš je porušený, čtení jen přibližné. “Dotýkat se” čtu podle úpravy (Keck, West). “Chleba”: přesněji “ječmenné placky”.

⁵⁸⁴ Srv. 250. Osud se přiklání jako rameno váhy v Diových rukou.

⁵⁸⁵ Přesněji: nutnost této *nahodilosti* (tyché). Nahodilost a osud je však pro Aischyla ještě totéž (srv. můj kom. *Oid. Sof.* 877; 978).

⁵⁸⁶ Drsní, krutí.

Slyšelas od mne, co je u nás zvykem.⁵⁸⁸

SBOR

To jsi ty, s kým mluvila! Už skončila. Byla to jasná řeč.⁵⁸⁹

Bylas chycena do osudových osidel,⁵⁹⁰

tak poslechni, chceš-li poslechnout. Možná ale neposlechněš.⁵⁹¹

KLYTAIMÉSTRA

¹⁰⁵⁰Jestliže není jako vlaštovka a nemluví

nesrozumitelným barbarským jazykem,⁵⁹²

tak ji přece v mysli, když hovořím, má řeč přesvědčuje!

SBOR

Běž za ní. Říká ti to, co je za dané situace nejlepší.

Poslechni a opusť sedadlo na tom voze.

KLYTAIMÉSTRA

¹⁰⁵⁵Nemám čas se tady přede dveřmi

zdržovat. Ovce se už postavily k ústřednímu

ohništi⁵⁹³ a čekají na své obětování.⁵⁹⁴

Podívej, jestli se chystáš udělat něco z toho, co říkám, neztrácej čas.⁵⁹⁵

¹⁰⁶⁰Jestli mi ale nerozumíš a má řeč k tobě neproniká,

pak dej místo hlasu znamení svou barbarskou rukou.

SBOR

Zdá se, že ta cizinka potřebuje jasného

tlumočníka.⁵⁹⁶ Chová se jako nedávno lapené zvíře.

KLYTAIMÉSTRA

Je šílená a poslouchá chorobnou mysl.

¹⁰⁶⁵Vždyť přišla poté, co opustila⁵⁹⁷ nedávno dobyté⁵⁹⁸

město, a přesto neví, jak nést uzdu,

dokud její bujnost krvavě nevypění.⁵⁹⁹

⁵⁸⁷ Chybí nejméně jeden verš. Snad ve smyslu: vyměřují jim jen přesně tolik, na kolik mají nárok.

⁵⁸⁸ Podle jiného výkladu: máš od nás [v domě připraveno?] vše...

⁵⁸⁹ Tři důvody pro to, aby Cassandra nějak reagovala.

⁵⁹⁰ Jedná se o jakýkoli nástroj lovu: lovecká smyčka, ale třeba i síť (srv. 360 n.). Myslím ale, že "osudová osidla" by si český překlad neměl nechat ujít.

⁵⁹¹ Sbor (či spíše vůdce Sboru) se vyjadřuje velmi uctivě a opatrně. Poslechnout: dosl. nechat se přesvědčit. Srv. 943.

⁵⁹² Cizí řeč je v Řecku běžně přirovnávána ke štěbetání vlaštovek.

⁵⁹³ Ohniště uprostřed paláce, snad ve dvoře. Patrně totéž místo jako v 1037.

⁵⁹⁴ Čtení věty je nejisté. S některými editory vynechávám coby interpolaci následující verš, který by se asi četl: jako pro ty, kdo nikdy nedoufali, že dosáhnou této radosti. Někteří se domnívají, že je mezi 1057 a 1058 něco vynecháno.

⁵⁹⁵ Ozvěna verše 1055.

⁵⁹⁶ "Tlumočník" = vykladač: tatáž slova jako v 616.

⁵⁹⁷ Ozvěna 1054 (totéž sloveso ve stejném tvaru).

⁵⁹⁸ Ozvěna verše 1062: *nehaireton* = "nedávno dobyté" i "nedávno lapené".

⁵⁹⁹ Koně se v Řecku krotili pomocí ostrého stíhla připevněného k uzdě, které mohlo řezat neposlušného koně do tlamy, až z ní tekla směs pěny a krve.

Nebudu se přece ponížovat a plýtvat dalšími slovy.⁶⁰⁰

SBOR

Já se však zlobit nebudu, neboť je mi jí líto.

¹⁰⁷⁰Běž, ubožáčko, odejdi z toho vozu.

Poddej se té nutnosti, a přijmi nezvyklé jho.⁶⁰¹

[*Amoibaion*]⁶⁰²

Strofa 1

KASSANDRA

O-to-to-to-toj po-poj dá!

Apollóne! Apollóne!

SBOR

Proč jsi takto zaúpěla⁶⁰³ k Apollónovi?

¹⁰⁷⁵Tohle není bůh, který by se stýkal s truchlícími.⁶⁰⁴

Antistrofa 1

KASSANDRA

O-to-to-to-toj po-poj dá!

Apollóne! Apollóne!⁶⁰⁵

SBOR

Znovu volá neblahými výkřiky⁶⁰⁶ boha,

na něhož se vůbec nehodí být přítomen bědování.

Strofa 2

KASSANDRA

¹⁰⁸⁰Apollóne! Apollóne!

⁶⁰⁰ Odchází.

⁶⁰¹ Text je porušen, čtu podle drobné úpravy. Podle jiné úpravy by se četlo: dobrovolně přijmi nezvyklé jho této nutnosti.

⁶⁰² Verše 1072–1177 mají specifickou, snad velmi archaickou formu. Střídají se zde lyrické rozměry s jambickým trimetrem, a tudíž i zpívané a recitované party. Výměna začíná čtyřmi (ovšemže zpívanými a hudbou doprovázenými) Kassandřinými výkřiky (snad jeden neúplný jamb a tři bakcheje), po nichž následuje jambický trimetr Sboru. Cassandra se probouzí ze své strnulosti a spouští cosi na způsob barbarského žalozpěvu, v němž je rozumět pouze božímu jménu (možná by bylo lepší, aby ho zpívala v nominativu). Ve druhé strofě se ke Kassandřině partu (tři bakcheje a dochmius) přidává třetí verš, a sice jambický trimetr, v němž je vyslovena (možná už jen v recitaci?) první souvislá myšlenka. Následují opět (recitované) sborové trimetry. Podobnou strukturu má i třetí strofa. Ve čtvrté strofě se (po jambickém trimetru ve třetím verši) Kassandřin lyrický part dále rozšiřuje (bakcheje a dochmius), Sbor však zachovává stejnou strukturu i délku (a touž střízlivou věcnost). Zlom nastává v páté strofě, kde Sbor (v situaci náhlého rozrušení) po dvou jambických trimetrech překvapivě pokračuje v lyrických rozměrech, přechází tedy do zpěvu. Od šesté strofy pak Sbor pokračuje už výhradně v lyrických rozměrech, zatímco Cassandra svůj lyrický part zakončuje vždy dvěma jambickými trimetry.

⁶⁰³ Přesněji “vykřikla o-to!”: anototyzó.

⁶⁰⁴ Apollón je *apenthés theos*, bůh, jemuž je cizí žal. Nářky přísluší kultu chtonických božstev.

⁶⁰⁵ Cassandra začíná slézat z vozu.

⁶⁰⁶ Výkřiky věstícími neštěstí.

Agyiáte, moje zhoubo!⁶⁰⁷
Zahubils mne dočista už podruhé.⁶⁰⁸

SBOR

Zdá se, že bude věstit o vlastních útrapách.
Božství v mysli⁶⁰⁹ zůstává, i když je zotročena.

Antistrofa 2

¹⁰⁸⁵Apollóne! Apollóne!
Agyiáte, moje zhoubo!
Á, kams mne to přivedl?⁶¹⁰ Do jakého domu?⁶¹¹

SBOR

Do domu Átreovců. Pokud to sama nevíš,
tak ti to říkám. Nemůžeš říct, že je to lež.

Strofa 3

KASSANDRA

¹⁰⁹⁰Spíš do domu, jenž nenávidí bohy, svědka mnoha
zločinných poprav vraždících příbuzné,⁶¹²
obětiště lidí, kde krev zbrocuje zemi.

SBOR

Zdá se, že ta cizinka má dobrý čich
ohaře: hledá ty, jejichž vraždu nalezne.⁶¹³

Antistrofa 3

¹⁰⁹⁵Ano, jsou zde svědectví, jimž důvěřuji:
děti, které pláčou pro krveprolití
a opečení těl, jež snědl vlastní otec.

SBOR

Ano, o tvé věštecké proslulosti jsme
slyšeli. Nehledáme⁶¹⁴ ale žádné vykladače.⁶¹⁵

⁶⁰⁷ Agyiatés (rovněž Agyieus) je dosl. “pouliční” Apollón, “bůh ulice”, vlastně sloup, který se stavěl před domovní vrata. Cassandra zřejmě vylezla z vozu a spatřila Agyiata před královským palácem. Její křik k Apollónovi se tak přenesl na reprezentaci tohoto boha před domem. “Moje zhoubo” je opravdový překladatelský oříšek: slovo *apollón* totiž (při jiné akcentaci) znamená též “hubící”. V řečtině tedy oba verše znějí následovně (třikrát bakcheus ∪ — — a jeden dochmius ∪ — — ∪ —): *a-pol-lon, a-pol-lon, a-gyj-ját, a-pol-lón e-mos*.

⁶⁰⁸ Vysvětlení přijde po 1211. Vtipně překládá Mejsnar: “*Apollóne, Apollóne // provodníku, svodníku můj! // Tyť podruhé mne v jistou zkázu sprovodil.*”

⁶⁰⁹ Tj. věstecká inspirace: srv. můj kom. k Sof. *Oid.* 299.

⁶¹⁰ Další hříčka: slovo “ulice” (*agya*) v Apollónově přízvisku je odvozeno od slovesa “vést” (*agó*). Z Apollóna se pozornost přenáší na dům.

⁶¹¹ Recky: *poj-pot é-ga-ges me, pros poj-jan ste-gén*.

⁶¹² Část verše je porušena: “poprav” čtu podle úpravy.

⁶¹³ Jako by cítila pach jejich krve. Sbor má na mysli Thyestovy děti, které jejich strýc Átreus kdysi v tomto paláci nechal povraždit a předložil je Thyestovi k snědku.

⁶¹⁴ Ozvěna v. 1094.

Strofa 4

KASSANDRA

¹¹⁰⁰Í-jó po-poj! Co se to chystá?⁶¹⁶

Co je to za nové trápení? Veliké,
veliké zlo se chystá v tomto paláci,
nesnesitelné⁶¹⁷ pro jeho blízké, nezhojitelné. A pomoc
je daleko odtud.⁶¹⁸

SBOR

¹¹⁰⁵Tyto věštby mi nic neříkají.

Tamty jsem ale chápal. Vždyť o tom mluví celé město.

Antistrofa 4

Í-jó, bídačko! Tak tohle chceš provést?⁶¹⁹

Manžela, s nímž jsi sdílela lože
jsi čistě umyla⁶²⁰ v koupeli – jak vypovím konec?⁶²¹

¹¹¹⁰Ten totiž nastane brzy. Ruka za rukou se napíná
ve svém rozpětí.⁶²²

SBOR

Stále nerozumím. Už jsem pro samé záhady
z jejích zastřených věštech zmaten.⁶²³

Strofa 5

KASSANDRA

Eh, Eh, pa-paj, pa-paj, co se to ukazuje?⁶²⁴

¹¹¹⁵To je nějaká Hádova síť!⁶²⁵

⁶¹⁵ “Vykladač”: *profétés*; srv. 409 (česky 408). Přestože jsi proslulá věstkyně, nehledáme vykladače tvých věštech, neboť a) víme, co znamenají b) nechceme se těmito starými hrůzami zabývat. Podle jiného výkladu jsou zde “vykladač” (ve smyslu boží mluvčí) a “věštec” vlastně synonymní a Sbor pouze říká: takové věstce tu nepotřebujeme.

⁶¹⁶ Řec: *í-jó po-poj, ti po-te mé-de-taj*.

⁶¹⁷ Srv. 396; 564.

⁶¹⁸ Srv. 466 n.

⁶¹⁹ *Í-jó ta-laj-na to-de gar te-lejs*. Mejsnar: “*Achych padouchu! totě skoncuješ?*” “Provést”: *telein* (srv. pozn. k 974).

⁶²⁰ Dosl. očistila, rozjasnila (srv. 1120).

⁶²¹ Konec: *telos* (srv. 934 a pozn. 974).

⁶²² Pasáž není zcela jasná a má různé výklady. Podle některých starších výkladů se ruce napínají při smrtelných úderech (podle scholiasty se zde střídá Klytaiméstra s Aigisthem, podle pozdějších komentátorů jde jen o pohyby královny). Toto čtení není pravděpodobné, neboť narušuje pečlivě odstíněnou gradaci vrcholící v 1128. Král překládá velmi volně “Tam ruka, hle!, za rukou klade věc za věcí” a vykládá: “služky Klytaimestře podávají jednotlivé věci, potřebné k vraždě: roucho, v něž chtějí miní zaplésti, a meč” (s. 73). Tento výklad následují všichni čeští překladatelé počínaje Králem (Mejsnar: “*překotná přehání // ruka ruku vzchopenou*”), v řeckém textu však pro něj není dobrá opora. Snad jen Klytaiméstra Agamemnona otírá osuškou, aby jej vzápětí zavinula do jeho roucha.

⁶²³ Řec.: *a-méchanó*: dosl. jsem bezmocný, neschopný (srv. 1177, 1252, 1530).

⁶²⁴ Řec.: *e e pa-paj pa-paj, ti to-de fai-ne-tai*.

⁶²⁵ Srv. 358; 868 (totéž slovo), 949 a zejm. 1382 n. Stiebitz a Renč: síť smrti, Král a Šrámek ponechávají. “Síť” je míněno roucho, do něž Kl. krále zamotá.

Ale ta lovecká síť je společníci v loži, je spoluviníkem
vraždy! Necht' nenasytný svár před zraky rodu
zavýská⁶²⁶ nad obětí hodnou ukamenování!

SBOR

Jakou Erínyji to vybízíš, aby pozdvihla hlas
¹¹²⁰nad tímto palácem? Ta řeč mne netěší.⁶²⁷
K srdci se žene kapka šafránové
žluti,⁶²⁸ ta, jež k padlým ranou kopí
přichází se západem paprsků života.⁶²⁹
Zkáza je tu rychle.⁶³⁰

Antistrofa 5

KASSANDRA

¹¹²⁵Á, Á, dívej, dívej,⁶³¹ odstav od krávy
býka!⁶³² Chytila jej
do roucha⁶³³ černorohou nástrahou⁶³⁴
a bodá. A on padá do vany s vodou.⁶³⁵
Vyprávím ti o lsti úskočně⁶³⁶ vražedného kotle.

SBOR

¹¹³⁰Nemohu se chlubit jako prvotřídní znalec
věštev, tyto však vztahuji k něčemu neblahému.
Kdy ale z věštev vzejde lidem
nějaká dobrá zpráva? Vždyť špatnými zprávami,
které přináší mnohomluvné umění⁶³⁷ věštců,
¹¹³⁵se člověk učí bát.⁶³⁸

⁶²⁶ Srv. 28 n.

⁶²⁷ Dosl. nerozjasňuje: ozvěna 1109. Od následujícího verše přechází Sbor do lyrického rozměru (a tedy do zpěvu). Dosavadní jambické trimetry byly zřejmě pronášeny jedním členem Sboru (koryfejem?), zatímco nyní lze předpokládat vícehlas.

⁶²⁸ Srv. 179–80, 239. V předtuše Agamemnonovy smrti je slovní korespondencí evokován závěr Hymnu na Dia a líčení popravy Ifigenie, které k ní dávají klíč.

⁶²⁹ Žlut' je barva strachu (srv. Hom. *Il.* 10.376 aj.), neboť vystrašenému člověku se všechna krev těla nahrne k srdci (Aristotelés, *zl.* 243). Tyto dva motivy se podle většinového výkladu kombinují v metafoře "k srdci běží kapka šafránové žluti". Sbor je zasažen strachem jako voják kopím.

⁶³⁰ Zkáza: *até*. Srv. 386; 735–6; 819.

⁶³¹ 1114: *e, e, pa-paj, pa-paj!* 1125: *a, a, id-ú, id-ú!*

⁶³² "Jsou to výkřiky jako na pastvě, když voláním upozorňuje pasák pasáka" (Stiebitz).

⁶³³ Srv. 232–3 o oběti Ifigenie.

⁶³⁴ Obtížné místo: Klytaiméstřina léčka má rohy, neboť je zbrání krávy proti býku, rohy jsou snad černé proto, že jsou skryté a udeří znenáhla. Stiebitz: černorohou řízy leč (podle Stieb. výkladu připomínají rohy Kl. ruce, jimiž drží řízu; stejně už Mejsnar). "Nástraha": *méchané*, nástroj; srv. 677 a pozn. k 1530.

⁶³⁵ Slovo "vana" (*lebés*) též může znamenat "urna": srv. 444. Jedná se v tomto případě o veliký kotel.

⁶³⁶ Srv. 155; 1495.

⁶³⁷ Ozvěna 1129: "umění" i "lest" = *techné*.

⁶³⁸ Výklad je nejistý, ale snad jde o to, že bohové chtějí člověka udržet ve strachu, a proto na něm dobrými zprávami šetří.

Strofa 6

KASSANDRA

Í-jó, í-jó, [jak] neblahý osud nebohé [dívky]!
Ano, přilévám nářek nad vlastním utrpením.⁶³⁹
Na jaké místo jsi mne to nebohrou přivedl,⁶⁴⁰
pro nic jiného, než abych také⁶⁴¹ zemřela? Ne snad?

SBOR

¹¹⁴⁰Tvá mysl třesť v božské posedlosti,
sama pro sebe nařikáš⁶⁴²
v nezpěvném nápěvu, jako ona žlutohnědá⁶⁴³
pěvkyně,⁶⁴⁴ která se nemůže dosyta nakřičet,⁶⁴⁵ sténá, běda,
s žalostnou myslí pro Itya, Itya, ve svém životě,
¹¹⁴⁵jenž z obou stran kvete zlem.⁶⁴⁶

Antistrofa 6

KASSANDRA

Í-jó, í-jó, [jaká to] smrt tklivé pěvkyně!⁶⁴⁷
Neboť ji bohové oblékli do opeřeného těla
a sladkého života zbaveného slz.
Mne však čeká rozklácení dvojsečnou zbraní.⁶⁴⁸

⁶³⁹ Čtení nejisté. Snad jde o to, že Cassandra dosud “vylévala” nářky nad utrpením krále. Srv. 1261, 1397.

⁶⁴⁰ Cassandra se nejspíše obrací k Apollónovi (srv. 1087); podle jiných k Agamemnonovi.

⁶⁴¹ Tj. spolu s králem.

⁶⁴² Ozvěna 1137 (srv. pozn. k 1467).

⁶⁴³ Nejisté, snad by bylo lépe číst “rezavý”. Slavík, jak ho známe my, má podle Ottova slovníku “peří nahoře šedohnědé, poněkud do rezava, nad ocasem i na ocásku narezivělé, vezpod našedivělé, na hrdle a hrudi bělavé.”

⁶⁴⁴ Aédón znamená “pěvkyně” a rovněž “slavík” (v řečtině femininum). Na tomto místě je míněn jak pták, tak jeho mytická předkyně, s níž Sbor Kassandru srovnává (viz níže).

⁶⁴⁵ Mejnar má pěkné konfigurace souhlásek: “*lkáš nad sebou // hoře přehoře, jak tklivý kýsi // nedosytý vzdychnání z prsou tesklivých // ... slavík.*”

⁶⁴⁶ Je *amfithalés kakos*. Oxymoron: *amfithalés* znamená dosl. kvetoucí z obou stran, a typicky označuje chlapce, který má naživu oba rodiče. V tomto nezvyklém kontextu je slovo užito zřejmě kvůli rezonanci s 1149. Jedná se o příběh Aédony, slavičí ženy, srv. Ottův slov.: “Aédón (= slavík), v řec. mythu dcera Pandareova a choť thébského krále Zétha. Závidíc Niobě hojnost dítek jejích, chtěla usmrtiti nejstaršího syna jejího, omylem však zavraždila jediného syna svého Ityla (neb Itya), jenž s oním v témže lůžku odpočíval. I byla proměněna Zevem ve slavíka, jenž z jara v haluzích stromů zpěvem želí ztráty svého synáčka.” Podle jiné verze Aédón zabila svého syna úmyslně a předložila ho k snědku svému muži Polytechnovi za to, že znásilnil její sestru Chelidonu. Zeus ji pak zachránil před pomstou tím, že ji proměnil ve slavíka. K volání “Itys! Itys!” srv. Otto: “ve zpěvu (slavíka) lze rozeznati jisté strofy, jež mnozí pokoušeli se vyjádřit slabikami, jako *kvoi, ly, tvoj, tuj, cerr* a pod.”

⁶⁴⁷ 1136: *í-jó, í-jó, ta-lai-nás...* 1146: *í-jó, í-jó, li-gei-ás...* Aédón zahynula proměnou ve slavíka: Cassandra skončí hůře. Stiebitzovo “jak šťastný los má zpěvný ten pták” vychází z velmi nepravděpodobného výkladu slova *moros* (u Aischyla vždy osudová zhouba, nikoli “šťastný los”).

⁶⁴⁸ Enigmatické označení vražedného nástroje: může jít o meč (tím byl král zavražděn u Homéra, *Od.* 11.424: srv. níže 1262; 1529) nebo třeba o sekeru (tou Kl. zavraždila u Sofoklea, *Elektra* 99). “Dvojsečný” (*amfihékes*) rezonuje s *amfithalés* (“ze dvou stran kvetoucí”) ve v. 1144. Srv. k tomu 1496. Klytaiméstřin zločin bude “dvojsečný” i v přeneseném slova smyslu, neboť se obrátí proti ní samé.

SBOR

¹¹⁵⁰Odkud prýští ta nesmyslná muka
tvé božské posedlosti,⁶⁴⁹
ty strašné věci, které vyzpěvuješ
nesrozumitelnými skřeky i pronikavými tóny?
Odkud máš ty zlověstné milníky
¹¹⁵⁵věštebné cesty?⁶⁵⁰

Strofa 7

KASSANDRA

Í-jó, sňatku, sňatku Parida, zhoubo jeho blízkých!
Í-jó, Skamandře, má rodná řeko!
Tehdy jsem, nebohá, rostla a sílila
na tvých březích.
¹¹⁶⁰Ted' budu, jak se zdá, brzy zpívat své věštby
na březích Kókýtu a Acherontu.⁶⁵¹

SBOR

Co jsi to vyřkla za výrok až příliš jasný?
Dítě by rozumělo, kdyby to slyšelo.
Smrtelnou ranou mne zasahuje
¹¹⁶⁵tvůj trýznivý osud, když slyším tvůj nářikavý křik,
který je otřesné poslouchat.

Antistrofa 7

KASSANDRA

Í-jó, útrapy, útrapy města, zničeného zcela,⁶⁵²
í-jó otcovy oběti před hradbami,
které porazily mnoho dobytka, ale nestačily
¹¹⁷⁰na nalezení léku,
který by odvrátil utrpení, jež město muselo vytrpět.
A já se svou horkou myslí brzy padnu k zemi.⁶⁵³

SBOR

To jsi vyřkla v souladu s tím předchozím.
Nějaký zlý daimón na tebe padá
¹¹⁷⁵s velikou tíhou a způsobuje,
že zpíváš o žalostných smrtelných utrpeních.
Konec mi však uniká.⁶⁵⁴

⁶⁴⁹ Ve slovech “slzy” (1148) a “prýštění” je rezonance na verše 887–8.

⁶⁵⁰ Milníky vymezují průběh cesty, podobně jako slova vymezují věštbu. Odpověď na otázku Sboru přijde v 1202.

⁶⁵¹ Kókýtos (-tu), Acherón (-ontu): podsvětní řeky.

⁶⁵² 1156: *í-jó ga-moi ga-moi, pa-ri-dos o-le-thri-joj phi-lón* 1167: *í-jó po-noi po-noi, po-le-os o-lo-me-nás to pán* (na pátém místě jsou synonyma).

⁶⁵³ Nejisté čtení. “Horká mysl” je možná narážka na výsměchy, kterými byla Cassandra častována, když nikdo nevěřil jejím věštbám. Podle úpravy textu by se četlo: brzy horký proud [své krve?] vyliji na zem (srv. 1278).

⁶⁵⁴ Dosl. ohledně konce jsem bezmocný (*améchanó*): srv. 1113, 1530.

KASSANDRA

Má věštba už tedy nebude hledět
zpod závoje jako právě vdaná nevěsta,
¹¹⁸⁰ale myslím, že se vydá⁶⁵⁵ jako čerstvý⁶⁵⁶ vítr
směrem k východu slunce,⁶⁵⁷ aby se jako vlnění
vstříc paprskům vzedmulo daleko větší
neštěstí než toto.⁶⁵⁸ Už nebudu mluvit⁶⁵⁹ v hádankách.⁶⁶⁰
Budu sledovat po čichu stopu dávno spáchaných zločinů,
¹¹⁸⁵vy poběžte se mnou a buďte mými svědky.
Tuto střechu totiž nikdy neopustí sbor
zpívající jednohlasně, ale nelibozvučně: neříká libá slova.
A napil se na posilněnou
lidské krve tento [maškarní] průvod, který nepošleš pryč,
¹¹⁹⁰neboť zůstává v domě, průvod rodových Erínyjí.⁶⁶¹
Obléhají dům a zpívají hymnus na počest
počáteční bezhlavosti,⁶⁶² jedna po druhé plivou
na bratrovo lože, nenávisné k tomu, kdo je pošlapal.⁶⁶³
Minula jsem, nebo zasahuji cíl jako lukostřelkyně?
¹¹⁹⁵Jsem lživá věstkyně, žvanivá žebračka?⁶⁶⁴
Dosvědč mi pod přísahou, že znám
viny⁶⁶⁵ tohoto domu, o nichž se vypráví odedávna.

SBOR

Jak by záruka přísahy, ač stvrzená popravdě,
mohla mít léčebný účinek? Žasnu ale nad tebou:
¹²⁰⁰přestože jsi vyrostla za mořem, postihuješ svými slovy
to, co se týká cizího města, jako bys byla u toho.

⁶⁵⁵ Sloveso je v rkp. porušené, čtení jen přibližné.

⁶⁵⁶ Těž jasný, průzračný, ale i jasně znějící.

⁶⁵⁷ Srv. 251–4. Jde o Zefyros, západní vítr, který jde vstříc východu slunce.

⁶⁵⁸ Asi ozvuk Homéra, *Il.* 4.422 n.: *Jako když při břehu hlučném se zdvíhá vlnění mořské, // vlna se za vlnou valí, když Zefyros doráží na ně.* Na pozadí je představa ranního přílivu, který je podněcován západním větrem.

⁶⁵⁹ Sdělovat, poučovat, dávat na vědomí.

⁶⁶⁰ Šestiverší je provázáno obdobnými motivy. Verš 1178 končí slovy *ek ka-lym-ma-tón* (skrže závoj) a 1183 *ex ai-nig-ma-tón* (skrže hádanky). Verše 1179 a 1181 navíc oba končí přirovnáním (na konci je totéž slovo *dikén*, tj. “na způsob”, “jako”, které je v řečtině postponováno).

⁶⁶¹ Pointa přichází na konci věty: srv. 688. Průvod: *kómos*, rozverný procesí se zpěvy a tanci při dionýsovských slavnostech, které chodilo od domu k domu. K “rodovým” (dosl. vrozeným, tj. dědičným) Erínyjím srv. 151–5.

⁶⁶² *Até*: bezhlavost vedoucí ke zkáze. Srv. 386.

⁶⁶³ “Počáteční bezhlavosti”, která v Aischylově verzi roztočila kolotoč msty, byla nevěra Átreovy manželky Aeropy s Thyestem. Podle Apollodóra dala Aeropé Thyestovi Átreovo zlaté rouno, díky němuž se stal mykénským králem. Hermés s Diem však zázrakem potvrdili Átreovo právo na trůn, načež byl Thyestés vyhnán. Poté, co se Átreus dozvěděl o nevěře své ženy s Thyestem, pozval pod záminkou smíření Thyesta na známou hostinu: srv. 1583 n. K “pošlapání” srv. 948.

⁶⁶⁴ Těmito nadávkami byla Cassandra častována v Tróji (srv. 1212, 1273 n.). “Žebračkou” jistě coby dcera krále nebyla v doslovném smyslu: srv. “úskočného žebračka” v Sof. *Oid.* 388 a můj kom. ad loc.

⁶⁶⁵ Ozvuk v. 1194: “vina” (*hamartia*) je odvozeno od *hamartanó*, jež ve v. 1194 znamená “minout cíl”, jindy též “chybovat”, “provinit se”.

KASSANDRA

Věštec Apollón mi určil tuto úlohu.⁶⁶⁶

SBOR

Snad se nestalo, že touha zasáhla i boha?⁶⁶⁷

KASSANDRA

Dosud jsem se styděla o tom mluvit.⁶⁶⁸

SBOR

¹²⁰⁵Člověk začne být zjemnělý, když se mu dobře daří.

KASSANDRA

Nuže, svedl [se mnou] zápas, při němž na mne mocně dechl svou přízeň.

SBOR

Došli jste až k plození dětí, jak to bývá?

KASSANDRA

Svolila jsem, ale pak jsem Loxiu oklamala.⁶⁶⁹

SBOR

To už se tě zmocnilo tvé božské nadání?⁶⁷⁰

KASSANDRA

¹²¹⁰Už jsem lidem ve městě věštila všechna utrpení.

SBOR

Ale jakto, že ti neublížil Loxiův hněv?

KASSANDRA

Nikoho jsem po tom provinění o ničem nepřesvědčila.

SBOR

Nám se ovšem zdá, že věštíš důvěryhodně.

KASSANDRA

I-jú, i-jú, ó, ó hrůza!⁶⁷¹

¹²¹⁵Zase mnou víří strašlivé útrapy pravdivého
věštění a rozrušují mne zlověstnými předehtami.⁶⁷²

⁶⁶⁶ Povinnost, povolání, funkci.

⁶⁶⁷ Sbor správně předpokládá, že bůh věšebnou schopnost Kassandre nesvěřil pro nic za nic. Následující dialog má některé rysy satyrského dramatu a není vyloučeno, že má v této vypjaté chvíli těsně před katastrofou podobně odlehčující funkci jako Sbor v Sof. *Oid.* 1086 n.

⁶⁶⁸ Verše 1203 a 4 jsou v rkp. opačně. Přehazují pořadí s většinou editorů.

⁶⁶⁹ Není asi náhoda, že právě na místě, kde se hovoří o oklamání Apollóna, používá Kass. přízvisko Loxiás, tj. mistr dvojsmyslů, který člověka mate svými dvojznačnými věštbami.

⁶⁷⁰ Dosl. schopnosti, v nichž je bůh (*en-theoi*), tj. věštecké.

⁶⁷¹ Křik vybočuje z trimetru.

⁶⁷² “Zlověstné” je konjektura: v rkp. vypadlo slovo.

Vidíte ty malé posazené u domu⁶⁷³
 podobné snovým přízrakům?
 Zabité děti, jakoby svými příbuznými,
¹²²⁰s rukama plnými masa, vlastního masa k jídlu,
 nesou vnitřní orgány a střeva, jak jasně vidím,
 žalostný náklad, který jedl jejich otec.⁶⁷⁴
 A tvrdím, že kvůli tomu jistý zbabělý lev,⁶⁷⁵
 který zůstal doma⁶⁷⁶ a válel se v posteli,
¹²²⁵chystá odplatu, běda!, pánovi při jeho návratu.⁶⁷⁷
 Avšak vládce lodí, který zničil Ílion,
 neví, co jazyk nenávisné psice,
 jenž rozpředl⁶⁷⁸ svá slova se zářivou vstřícností
¹²³⁰zákeřné zkázy, způsobí s pomocí zlého osudu.⁶⁷⁹
 Taková opovážlivost! Žena vraždí muže!
 Je to – jak výstižně nazvat to vzteklé
 kousavé zvíře?⁶⁸⁰ Dvojhlavý had,⁶⁸¹ nebo Skylla
 žijící ve skalách, postrach námořníků,
¹²³⁵běsnící pekelná matka, která dýchá dechem nesmiřitelné války
 proti svým vlastním?⁶⁸² Jak zavýskla⁶⁸³
 ta bezostyšná,⁶⁸⁴ jako při zvratu ve válce!
 A tváří se, že se raduje z jeho bezpečného návratu!
 A když nikoho nepřesvědčím,⁶⁸⁵ vyjde to nastejno. Jak by ne?
¹²⁴⁰Budoucnost přijde, brzy jí budeš přítomen
 a s lítostí mne nazveš až příliš pravdivou věštkyní.

SBOR

Pochopil jsem, že jde o Thyestovu hostinu
 masa vlastních dětí, a zachvěl jsem se. Hrůza mě jímá,
 když říkáš pravdu beze všech obrazů.
¹²⁴⁵Když ale slyším to ostatní, ztrácím stopu a sbíhám z cesty.

KASSANDRA

Tvrdím, že spatříš smrt Agamemnona.

⁶⁷³ Snad přede dveřmi? Není to výslovně řečeno.

⁶⁷⁴ Vize se postupně zpřesňuje.

⁶⁷⁵ Tj. Aigisthos, jehož zbabělost je příslovečná (srv. Hom. *Od.* 3.310 aj.). “Zbabělý lev” je velmi nezvyklé oxymoron (příslovečná je naopak lví chrabrost), někteří vykladači si proto myslí, že je v rkp. chyba. Spíše jde však o ironické potvrzení Aig. zbabělosti.

⁶⁷⁶ Srv. 809; 1626.

⁶⁷⁷ Následující verš “mému pánovi – neboť je nutno snášet otrocké jho” s některými editory vypouštím.

⁶⁷⁸ Srv. 916 (čte se ale podle úpravy rkp.).

⁶⁷⁹ Čtení posledních tří veršů je nejisté.

⁶⁸⁰ Srv. 824.

⁶⁸¹ *Amfisbaina*, mytický had s hlavami na obou koncích.

⁶⁸² Skylla je šestihlavá obluda žijící v jeskyni u Messinské úžiny. Když kolem proplouvají námořníci, “vždy každou hlavou si unáší jednoho muže” (Hom. *Od.* 12.99). Přízvisko “pekelná matka” není zcela jasné (snad narážka na Oresta).

⁶⁸³ Srv. 28 aj. Vykladači tato slova vztahují k 973.

⁶⁸⁴ Srv. 221, kde je stejně označen Agamemnón!

⁶⁸⁵ Srv. odkazy u 87.

SBOR

Ztichni, nešťastná, a vypláchni si ústa!⁶⁸⁶

KASSANDRA

Při tom, co říkám, ale nestojí žádný lékař.⁶⁸⁷

SBOR

Ne, pokud to opravdu nastane. Ať se to ale nestane!

KASSANDRA

¹²⁵⁰Ty se modlíš, jiní myslí na vraždu.

SBOR

Co je to za muže, který chystá to trápení?

KASSANDRA

Opravdu daleko ses odchýlil od mých věštev.⁶⁸⁸

SBOR

Nechápu totiž, jakým způsobem⁶⁸⁹ by to kdo mohl provést.

KASSANDRA

A přece umím mluvit řecky až příliš dobře.

SBOR

¹²⁵⁵To i pýthické věštby. Přesto je jim špatně rozumět.

KASSANDRA

Pa-paj! Jaký oheň to na mě přichází!

O-to-toi vlčí⁶⁹⁰ Apollóne, já ubohá!

Ta dvounohá lvice,⁶⁹¹ která spí

s vlkem, zatímco je vznešený lev pryč,

¹²⁶⁰mě nešťastnou zavraždí! A jako při přípravě

lektvaru zamíchá do své nenávisti⁶⁹² také odměnu pro mě.⁶⁹³

⁶⁸⁶ Překládám volněji. Dosl. zklidni, ztiš svá ústa tak, aby mluvila “blahořečně” (*eu-fémós*), příznivě, tj. aby se vyhnula nepříznivým, zlověstným, zlo svolávajícím slovům. Srv. Král: “ztiš svůj jazyk zlověstný.” Stiebitz dokonce: “rouhavý.”

⁶⁸⁷ Jako při nemocném na lůžku. Lékař: *paión* (= *paián*) je asi narážka na (typicky apollónskou) apotropaickou modlitbu, která je právě “blahořečná”, díky čemuž odvrací zlo. Král: “Co jsem řekla, žádný lékař nezhojí.” Stiebitz to vztahuje k Apollónovi a překládá: “Však neřídí má slova spásy bůh.”

⁶⁸⁸ Nejsi schopen je sledovat, tj. rozumět jim, jako když honící pes ztratí stopu a je “mimo” (1184 n., 1245).

⁶⁸⁹ Způsob: *méchané*; srv. 965, 1127 a pozn. k 1530.

⁶⁹⁰ Nebo: Lykijský. K nejasnému přízvisku Lykeios srv. můj kom. k Sof. *Oid.* 203. Snad je zde Apollón vzýván jako ochránce před vlky (jiné jeho přízvisko je “vlkobijec”) v souvislosti s následující metaforou vlka ve lvím doupěti. Králův (a Stiebitzův) výklad “jasný” už dnes nikdo nedrží.

⁶⁹¹ Snad obraz grifona, další mytické obludy.

⁶⁹² Podle drobné úpravy: zamíchá do poháru.

Chvástá se, když ostří meč⁶⁹⁴ proti muži,
že si za můj příchod nechá zaplatit smrtí.
Proč si tedy k vlastnímu posměchu nechávám tyhle věci,
¹²⁶⁵tuhle berlu⁶⁹⁵ a věšebné stuhy kolem krku?
Tebe před svou smrtí zničím.⁶⁹⁶
Jděte k d'asu!⁶⁹⁷ Ted', když jste na zemi, takto se vám odměním.⁶⁹⁸
Dejte zas místo mne jiné [dívce] bohatství zkázy.⁶⁹⁹
A hleďte – sám Apollón mne svléká
¹²⁷⁰z věštného hávu.⁷⁰⁰ Díval se na mne,
když se mi přese všechny tyto ozdoby hlasitě vysmívali
mí blízcí nepřátelé, bez pochybnosti⁷⁰¹ pošetile.
A jako potulná žebravá kněžka jsem musela snášet,
když na mne volali nužačka, ubožačka, hladomřivá.
¹²⁷⁵Už se ale věstec s věstkyní vypořádal⁷⁰²
a odvedl mne, aby mne potkal takovýto zhoubný osud.
Namísto otcova oltáře⁷⁰³ mne čeká špalek,⁷⁰⁴
který zbrodí teplá krev mé porážky jako oběť mrtvému.⁷⁰⁵
Bohové však naši smrt nenechají bez odplaty.
¹²⁸⁰Přijde se za nás pomstít zase někdo další,
syn matkovrah, otcův mstitel.
Toulavý běženeček, jenž se stal cizincem vůči této zemi,⁷⁰⁶
přijde, aby završil zkázu svých blízkých.⁷⁰⁷
Přivádí jej pád ležícího otce.⁷⁰⁸

⁶⁹³ Nebo: za mě (Král, Stiebitz). V této ani v následující větě není zcela jasné, je-li řeč o trestu Agamemnona za to, že přivedl Kassandru, nebo o trestu Kassandry za to, že přišla, případně obojí. Mejsnar: „*jako jed by strojila, // i za mne vloží oplatek v mok otravný.*”

⁶⁹⁴ Srv. 1529. Stejně označuje vražedný nástroj Homér (srv. výše 1149).

⁶⁹⁵ Srv. Hom. *Il.* 1.14 o Apollónově knězi Chrysovi: „*Chrysés v pravici své měl vínek na zlaté berli.*”

⁶⁹⁶ Není jasné, k čemu se Cassandra obrací: snad k berli nebo jiné dosud nejmenované insignii, podle některých vykladačů ke svému oděvu. Podle mne jde nejspíše o berli, k níž se v násl. verši přidávají stuhy.

⁶⁹⁷ Srv. Sof. *Oid.* 430. Prvek hovorové až vulgární mluvy.

⁶⁹⁸ Věta je v rkp. porušená a nemá jednoznačný výklad, ale nejspíše teď Cassandra po tom všem šlape.

⁶⁹⁹ *Até.*

⁷⁰⁰ Srv. pozn. k 781 (o Kassandřině oděvu).

⁷⁰¹ Dosl. bez kolísání (srv. 815). „Bez pochybnosti” může vyjadřovat stanovisko Kassandry (teď je jasné, že se mylili), ale i tehdejší stanovisko „blízkých nepřátel”, tj. členů její rodiny, kteří nevěřili jejím věštбám a častovali ji nadávkami: ve své pošetilsti neměli nejmenší pochybnost. Při druhém čtení (dvoznačnost je ale možná úmyslná) bychom měli ve verši za sebou dvojí oxymoron.

⁷⁰² Snad ve smyslu: vyrovnal se mnou své účty, tj. už mne dostatečně potrestal za mou opovázlivost, a teď se mne chce zbavit.

⁷⁰³ Podle některých vykladačů má Cassandra na mysli oltář Dia Herkeia, u něhož Neoptolemos popravil krále Prima poté, co se král k oltáři uchýlil jako prosebník.

⁷⁰⁴ Nikoli popravčí, ale řeznický: na něm se porcovalo maso obětních zvířat.

⁷⁰⁵ Termín pro oběť vzdávanou mrtvému před pohřbem. Cassandra má smysl pro černý humor.

⁷⁰⁶ Orestés tak sebe sama označí v *Cho.* 1042.

⁷⁰⁷ Zkáza: *até*. „Završil”, přesněji: položil krycí (kordónový) kámen, jímž se zakončuje stavba věže.

⁷⁰⁸ Dosl. přivádí jej položení ležícího otce dozadu, tj. na záda. Není vyloučeno, že je zde dvojsmysl: výraz „položení dozadu” totiž v jediném dalším dochovaném výskytu (v pseudo?-Aischylově *Prométheovi*) označuje polohu rukou dlaněmi nahoru při prosebné modlitbě (je zde však výslovně řečeno, že se jedná o ruce, nevíme tedy, jde-li o běžný termín, který by Aischylovým posluchačům

¹²⁸⁵Proč ale já takhle lítostně naříkám?
Poté, co jsem viděla, že město Ílion
dopadlo tak, jak dopadlo, a že ti, kteří se města zmocnili,
vycházejí ze soudu bohů takto,⁷⁰⁹
půjdu a budu konat:⁷¹⁰ podstoupím⁷¹¹ smrt.⁷¹²
¹²⁹¹Obracím se k této bráně⁷¹³ jako k bráně Hádu.
A modlím se, abych dostala smrtelný zásah
a zavřela své oči bez křečí,
zatímco bude vytékat krev milosrdné smrti.⁷¹⁴

SBOR

¹²⁹⁵Ach ženo velice ubohá a zároveň velice
moudrá, dlouhou řeč jsi rozpředla. Jestliže však skutečně
víš, že máš zemřít, jakto, že kráčíš
tak odvážně, jako kráva, kterou k oltáři vede bůh?⁷¹⁵

KASSANDRA

Nelze, nelze uniknout, cizinci, na delší čas.⁷¹⁶

SBOR

¹³⁰⁰Poslední čas, který máš, je ale nejcennější.⁷¹⁷

KASSANDRA

Ten den nastal. Útěkem bych získala málo.

SBOR

Věz tedy, že máš statečnou mysl a dokážeš trpět.⁷¹⁸

KASSANDRA

Nikomu, kdo je šťastný, se takové věci neříkají.

SBOR

okamžitě připomněl rituální kontext). Pokud bychom tento dvojsmysl chtěli (např. s Wilamowitzem, ale proti většině editorů) předpokládat (jsem tomu celkem nakloněn), mohli bychom snad překládat ve stylu: přivádí jej otcův pád volající do nebe.

⁷⁰⁹ Srv. 812 n.

⁷¹⁰ O správnosti slov “budu konat” někteří pochybují. Snad jde o vyjádření aktivní povahy Kassandřina podlehnutí smrti, která kontrastuje s nevědomou pasivitou Agamemnona. Cassandra na rozdíl od krále ví, co dělá.

⁷¹¹ Snesu, vytrpím, dokážu unést.

⁷¹² Následuje verš “bohové totiž složili velikou přísahu”, která do kontextu významově ani gramaticky nezapadá. Někteří editoři předsunují před verš 1284 a navazují: že jej přivede pád...

⁷¹³ Jako se obracíme k bohům v modlitbě.

⁷¹⁴ Po těchto slovech se Cassandra zřejmě pomalu vydá do paláce.

⁷¹⁵ Tj. kráva, která jde na smrt dobrovolně, což je žádoucí pro zdárný účín oběti.

⁷¹⁶ Nejisté čtení na základě úpravy. Snad Cassandra prostě říká: na dlouho bych stejně neutekla. Králův a Stiebitzův výklad je gramaticky těžko obhajitelný, následující replika Sboru by navíc nedávala dobrý smysl.

⁷¹⁷ Asi ve smyslu: uteč alespoň nakrátko. Snad ozvuk přísloví.

⁷¹⁸ Následující dvě repliky někteří starší editoři (a s nimi čeští překladatelé) prohazují. Tato zbytečná úprava vede k tomu, že v. 1035 nemá na co navázat.

Zemřít slavnou smrtí je však pro člověka požehnání!⁷¹⁹

KASSANDRA

¹³⁰⁵[-jó, otče, za tebe i za tvé urozené děti!

SBOR

Co se to děje? Jaká hrůza tě obrátila?

KASSANDRA

Běda, běda.⁷²⁰

SBOR

Proč jsi takhle zabědovala?⁷²¹ Něco tvou mysl muselo zděsit.

KASSANDRA

Palác dýchá vraždou, kapající krví.⁷²²

SBOR

¹³¹⁰Ale ne! To jsou cítit obětiny na ohništi!⁷²³

KASSANDRA

Výrazný zápach jako z hrobu.

SBOR

To nemluvíš o syrském kadidle, které provoňuje palác.

KASSANDRA

Tak já půjdu,⁷²⁴ abych mohla v paláci naříkat nad svou i Agamemnonovou smrtí. Života bylo dost.⁷²⁵

¹³¹⁵[-jó, cizinci!

Netřesu se strachy jako ptáček před keřem,⁷²⁶

ale [křičím,] abyste mi to po mé smrti dosvědčili,⁷²⁷

až za mne, ženu, zemře žena

a za muže nešťastně ženatého padne muž.

¹³²⁰Žádám to od vás⁷²⁸ jako umírající.⁷²⁹

⁷¹⁹ Fráze, která vyjadřuje étos homérského válečníka (srv. např. Hom. *Il.* 22.110), Kassandře však připomene smrt jejích příbuzných v Tróji. Z následujícího plyne, že se již blíží k paláci, ale náhle se otočí.

⁷²⁰ *Feu, feu.*

⁷²¹ Vlastně: řekla “feu”.

⁷²² Srv. 179–80.

⁷²³ Srv. 1056 n.

⁷²⁴ Gesto rezignace nad nedovtipností starců.

⁷²⁵ Jde k domu, ale zarazí se.

⁷²⁶ Podobný obraz je v Shakespearově *Jindřichu III.*: “Pták, jehož chytili v křoví, třepotá v obavách křídly před každým keřem.”

⁷²⁷ Tj. abyste mi dosvědčili, že jsem to věděla.

⁷²⁸ Nejistý význam slovesa.

⁷²⁹ Znovu odchází k domu.

SBOR

Nebožačko, lituji tě pro tvou předpověděnou smrt.

KASSANDRA

Chci ještě jednou pronést řeč nebo žalozpěv
sama za sebe. Modlím se k poslednímu
slunečnímu světlu, aby mí nepřátelé
¹³²⁵zaplatili mým mstitelům také za mou vraždu,⁷³⁰
za smrt otrokyně, kterou je snadné přemoci.
Í-jó, lidské snažení! Když osud lidským věcem přeje,⁷³¹
přirovnal bys je ke stínu,⁷³² když ale nepřeje,
vrhem vlhké houby se vymaže obraz.
¹³³⁰A toho lituji mnohem víc než toho prvního.⁷³³

SBOR⁷³⁴

Když se lidem dobře daří, nemají
nikdy dost.⁷³⁵ A nikdo nezavře dům,
na nějž si všichni ukazují prstem,⁷³⁶ a neodmítne
[svůj zdar] slovy “ať už sem nev Kročíš!”⁷³⁷
¹³³⁵A tomuto muži dali blažení⁷³⁸ zmocnit se
Priamova města,
a vrátil se domů, jako někdo, koho bohové ctí.
Jestliže teď však splatí krev předků
a smrtí za mrtvé zajistí odplatu
¹³⁴⁰v podobě dalších smrtí,
jak by se ještě nějaký člověk, který o tom uslyší,
mohl kdy chvástat, že se narodil s osudem zbaveným zla?

AGAMEMNÓN

Ó-moi! Jsem zasažen do hloubky smrtelnou ranou!

SBOR

Tiše! Kdo to křičí o ráně? Kdo je smrtelně zraněn?⁷³⁹

AGAMEMNÓN

¹³⁴⁵Ó-moi! A znovu! Podruhé jsem zasažen!

⁷³⁰ Poslední verše jsou textově zmatené a přeložené jen přibližně. Cassandra prosí, aby její vrazi nepykali jen za smrt krále, ale i za její.

⁷³¹ Přesněji: Í-jó lidské věci! Když jim osud přeje...

⁷³² Čtu podle úpravy. Podle rkp. by se četlo: zvrátí je pouhý stín (Fränkel, Rose aj.).

⁷³³ Mizí v paláci.

⁷³⁴ 1331–1342: anapest.

⁷³⁵ Dosl. zdar (rozkvět, prosperita) má u všech smrtelníků nenasytnou povahu. Sbor navazuje na poslední Kassandřina slova.

⁷³⁶ Tj. závistivě nebo obdivně.

⁷³⁷ Nejspíše apotropaická formule (srv. biblické “odstup Satane!”).

⁷³⁸ Tj. bohové.

⁷³⁹ Tento a násl. dva verše Sboru (1346–7) jsou v trochejském tetrametru (původní metrum tragických dialogů), který oproti jambu působí vzrušeněji.

SBOR

Z králových výkřiků se mi zdá, že byl spáchán onen zločin!
Dejme teď hlavy dohromady a pokusme se najít bezpečné řešení.⁷⁴⁰

1.
Povím vám, co bych navrhoval já –
rozhlásit, že se občané svolávají k paláci na pomoc.

2.
¹³⁵⁰Já myslím, že bychom tam měli co nejrychleji vpadnout
a věc vyšetřit, dokud je meč čerstvě tasený.⁷⁴¹

3.
I já se přidávám k tomuto návrhu
a hlasuji, abychom nějak jednali. Není čas váhat.

4.
To je jasné. Neboť toto je předehra lidí,
¹³⁵⁵kteří svými činy věstí městu tyranidu.

5.
Protože ztrácíme čas, zatímco oni svou nohou pošlapávají
dobré jméno [bohyně] váhání⁷⁴² a jejich ruka nespí.

6.
Nemohu připadnout na žádné řešení a nevím, co říci.
Řešit má ten, kdo jedná.⁷⁴³

7.
¹³⁶⁰I já jsem téhož názoru, neboť nejsem schopen
slovy vzkřísit mrtvého k životu.

8.
Máme si ale prodlužovat život tím, že se takto podvolíme
těmto zhanobitelům paláce jako svým vůdcům?

9.
Ne, to bychom nesnesli. Zemřít je jistě lepší.
¹³⁶⁵Takový osud je lehčí než tyranida.

10.

⁷⁴⁰ Tak promluvil vůdce sboru. Budou následovat promluvy jednotlivých členů (už v jambickém trimetru), poslední bude zřejmě opět vůdce. Tato sborová pasáž je hlavním argumentem pro většinou dnes již přijímané tvrzení, že členů Aischylova chóru bylo dvanáct (podle jiných jich bylo patnáct). Někteří vykladači pasáž chápou jako parodii na politické diskuse v krizových situacích.

⁷⁴¹ Jiní (mj. všichni čeští překladatelé) vykládají “vpadnout s čerstvě vytaseným mečem”, což ale nedává dobrý smysl.

⁷⁴² O bohyni Melló (váhání) nemáme žádné doklady, že formulace je však patrné, že “váhání” zde Aischylos opravdu chápe jako osobu.

⁷⁴³ Zřejmě ve smyslu: ti, kteří to provedli, by měli tu situaci řešit, ne my.

Budeme ale věstit, že je ten muž mrtev
na základě toho, co lze vyčíst z výkřiků?

11.

Je třeba o tom mluvit až když budeme mít jistotou,
neboť odhad se liší od jistého vědění.

12.

¹³⁷⁰Tento názor schvaluji všemi svými hlasy,⁷⁴⁴
že je třeba jasně vědět, jak to s Átreovým synem je.⁷⁴⁵

KLYTAIMÉSTRA

Zaznělo předtím mnoho věcí, které se hodily pro danou chvíli,
a já se nyní nebudu stydět⁷⁴⁶ mluvit opačně.

Neboť když chystáš nepřátelský akt proti nepříteli, který je zdánlivě

¹³⁷⁵blízký,⁷⁴⁷ jak jinak bys postavil plot zhoubné sítě,
do výšky, kterou nelze přeskočit?⁷⁴⁸

Na tento zápas, který vzešel z dávného sporu,
jsem už dávno myslela, a časem konečně přišel.

A stojím tam, kde jsem zasáhla, nad vykonaným dílem.

¹³⁸⁰Udělal jsem to tak – nebudu to zapírat –,
aby nemohl utéci a ubránit se smrti.

Vrhla jsem kolem něj jako síť na ryby roucho,
z nějž nelze uniknout,⁷⁴⁹ neblahou hojností oděvu.⁷⁵⁰

⁷⁴⁴ Výklad věty není zcela jistý.

⁷⁴⁵ Stiebitzova scénická poznámka “všichni se hrnou s tasenými zbraněmi k paláci” je založena na jednom ze starších výkladů prostředkovaným Wilamowitzem. V textu pro ni není žádná opora, ba bylo by zvláštní, že by se starci vrhli k paláci, aniž by k tomu někdo vydal pokyn. Starci stojí na místě a rokují, zatímco se za nimi otevrou vrata paláce. Zde stojí Klytaiméstra, vedle ní ve vaně zavražděný Agamemnón a na zemi Cassandra, jak plyne z následujícího textu. Vedou se spory o to, zdali se vnitřek paláce odkryl pomocí *ekkyklématu*, tj. posuvné části jeviště, jehož se jistě pro podobné situace využívalo později, nevíme ale, zda už v pátém století.

⁷⁴⁶ Srv. 856!

⁷⁴⁷ V řečtině jsou slova “zdánlivě blízký” v obráceném pořadí a přesah tudíž vytváří pěkný efekt: proti nepříteli, který je blízký // podle zdání. “Blízký”: ten, kdo k tobě patří, příslušník rodiny nebo přítel (srv. 1272).

⁷⁴⁸ Srv. 358 aj. Jedná se o loveckou síť, která se napínala mezi stromy.

⁷⁴⁹ Řecká věta je přesně nepřeložitelná. “Roucho” i “síť” označuje Aischylos jedním slovem (*amfibléstron*), které znamená něco “vrženého kolem”, typicky rybářskou sítí, ale v druhém plánu evokuje i slovo “oblékat” (*amfiballó*), neboť je vytvořeno od stejného základu. Toto roucho-síť je dosl. “bez konce” (*apeiron*), což u sítě může znamenat, že ji nelze rozmotat, a u oděvu, že nemá díry na ruce a na hlavu. Obě v tomto kontextu směřuje k představě nemožnosti úniku, ač se to výslovně neříká. O “rybách” je řeč výslovně. Na attickém měsidle z 5. stol. (Boston 63.1246, viz např. Csapo, Slater, *The Context of Attic Drama*, Plate 2A) je zobrazena vražda Agamemnóna chyceného do průhledného roucha, v němž nejsou žádné otvory a připomíná pavoučí síť. Je zajímavé, že krále (v souladu s homérskou tradicí) vraždí Aigisthos, nikoli Klytaiméstra, a nejde tedy o ilustraci k Aischylovi. Srv. Taplin, *Stagecraft*, s. 329, pozn. 3, podle něhož měsidlo zachycuje starší verzi příběhu, snad Stésichorovu.

⁷⁵⁰ Ve slovech “neblahá hojnost oděvu” lze číst narážku na pestré látky, po nichž Ag. přicházel do paláce. Jako “oděvy” (*heimata*) jsou nazývány v 921, 960, 963, a pak už se slovo objevuje pouze zde. “Hojnost” lze též překládat “bohatství”. Srv. 945 a pro kontext 382, 741, 779, 820, 1268.

Zasáhla jsem ho dvakrát a s dvěma výkřiky
¹³⁸⁵mu na místě poklesla kolena. A když byl na zemi,
 přidala jsem třetí ránu, oběť děkovné modlitby
 podzemnímu Diovi, zachránci mrtvých.⁷⁵¹
 Takto padl a vypustil svého ducha.
 A když ze sebe chrlil⁷⁵² prudký proud⁷⁵³ krve,
¹³⁹⁰zasáhl mne černou sprškou krvavé rosy.
 Neradovala jsem se o nic méně než osení
 z Diem darované vláhy, když listová pochva rodí klas.⁷⁵⁴
 Tak je to, ctihodní argejší mužové:⁷⁵⁵
 radujte se, chcete-li se radovat,⁷⁵⁶ já jásám.⁷⁵⁷
¹³⁹⁵Kdyby bylo možné vhodně vykonat nad mrtvým úlitbu,
 bylo by to spravedlivé, ba více nežli spravedlivé.⁷⁵⁸
 Tak veliký pohár zla,⁷⁵⁹ jež vzbuzovalo kletby, tento člověk
 naplnil ve svém domě. Sám jej po svém návratu vypil.

SBOR

Žasneme nad tvým jazykem, jak opovážlivě mluví,
¹⁴⁰⁰když se nad svým mužem chvástáš takovouto řečí!

KLYTAIMÉSTRA

Zkoušíte mne jako ženu bez rozumu.⁷⁶⁰
 Já s vámi však hovořím s neohroženým srdcem a vy
 to víte. Chceš-li mne chválit, nebo mi vyčítat,
 vyjde to nastejno.⁷⁶¹ Tohle je Agamemnón, můj
¹⁴⁰⁵manžel a také mrtvola, dílo této mé pravé
 ruky, tohoto spravedlivého tesaře. Tak je to.

SBOR⁷⁶²

⁷⁵¹ Tj. Hádrovi: srv. Hom. *Il.* 9.457: “podzemský Zeus, s ním hrozná Persefoneia” a Aisch. *Suppl.* 155 n. Klytaiméstra naráží na kult Dia Zachránce, jemuž se obětovalo na třetím místě (srv. 247). Celá její řeč je skandálně rouhavá.

⁷⁵² Tj. z úst.

⁷⁵³ Nejisté čtení.

⁷⁵⁴ Volněji: když vyráží klas. Krutě ironická aluze na Hom. *Il.* 23.597 n. (o Agamemnonovi): “*Vládci tu ihned // v prsou okřívá duch jak klas, když rosou je pokryt // v době, kdy osení zraje a polnosti plny jsou klasů.*”

⁷⁵⁵ Srv. 855.

⁷⁵⁶ Srv. Srv. 1049.

⁷⁵⁷ Srv. Hom. *Od.* 22.411 (přel. O. V.): “*V duši jen, stařenko, plesej, buď zticha a nejásej hlasně! // Nebyl by pobožný čin chtít jásat nad smrtí mužů!*”

⁷⁵⁸ Čtení ani výklad dvojverší nejsou jisté. Snad ve smyslu: bylo by správné prolít děkovnou úlitbu, ale neexistuje vhodný způsob. Úlitby se vykonávaly nad těly obětovaných zvířat (srv. Hérod. 7.167 aj.). Podle jiného (dnes většinou přijímaného) výkladu je řeč o prolité králově krvi: “Kdyby bylo možné vykonat nad mrtvým vhodnou úlitbu, tato by byla spravedlivá, ba více nežli spravedlivá.” Snad je zde už narážka na “úlitbu mrtvému” v *Choéforách*, která se promění v královninu vraždu.

⁷⁵⁹ Srv. 1261 a snad i 1137 (pohár zla tentokrát naplňovaný královnou?).

⁷⁶⁰ Srv. 277.

⁷⁶¹ Srv. 1239.

⁷⁶² Komentář k celku 1407–1576: 1/ Ve v. 1407–47 se střídají lyrické pasáže Sboru (většinou dochmíus) a jambický trimetr Klytaiméstry (dva nestejně úseky): je to jakási předejhra rozsáhlejší

Strofa 1

Jaké zlo, ženo,
jsi požila v jídle, jež živila země,⁷⁶³
či v pití, jež vyvřelo z tekoucího moře,⁷⁶⁴
žes na sebe naložila tuto oběť⁷⁶⁵ a s ní kletby lidu?
¹⁴¹⁰Odřízla jsi [vše] a odvrhla. Budeš vyhnána z obce,
ve strašlivé nenávisti obyvatel města.

KLYTAIMÉSTRA

Ted' soudíš, že si zasloužím vyhnání z města
a nenávist jeho obyvatel a kletby lidu,⁷⁶⁶
přestože tehdy jsi nic nenamítal proti tomu muži,
¹⁴¹⁵který bez zvláštních ohledů, jako by měl zabít kus dobytka,
když se ovce v huňatých stádech jen hemží,
obětoval vlastní dítě, milovaný plod mých
bolestí, aby tak zaříkal Thrácké vichry.
Neměl jsi z této země vyhnat jeho,
¹⁴²⁰aby se ta poskvrna odčinila? Když se však dozvídáš o mých
činech, je z tebe přísný soudce. Říkám ti ale –⁷⁶⁷
vyhrožuj mi takto s vědomím, že jsem připravena
stejně jako ty,⁷⁶⁸ a vládnout mi bude ten, kdo mě silou
porazí. Pokud však bůh určí⁷⁶⁹ opak,
¹⁴²⁵naučíš se, ač pozdě, tou lekcí moudrosti.⁷⁷⁰

Antistrofa 1

SBOR

Velice odvážná jsi
a pyšná slova jsi pronesla. Ano, vidím, že
z té krvavé události⁷⁷¹ tvá mysl šílí:

epirrhématické kompozice. 2/ Od v. 1462 přechází Klytaiméstra do anapestů (dva stejné a – nejsou-li vv. 1521–2 interpolované – dva nestejně úseky) a struktura lyrických pasáží se komplikuje. Symetrie strofy a antistrofy je kupodivu přesně dodržena jen v rozmezí 1481–1529 (strofa-antistrofa č. 3). V této pasáži tvoří druhou část obou strof slovně identický refrén (1489–96 a 1513–20), truchlozpěv za mrtvého krále. Strofa č. 2 a 4 mají rovněž svůj “refrén” (*ep-hymnion*) (1454–61; 1537–50), který se ale neopakuje v antistrofě. Všechny tyto “refrény” mají obdobnou (ač nikoli identickou) metrickou strukturu (neobvyklá kombinace anapestů a lyrických meter). Někteří editoři se jedinečnou strukturu tohoto *kommu* pokoušeli “normalizovat” tím, že doplňovali “chybějící” refrén také v antistrofě 2 a 4. Tento pochybný postup, který je dnes všeobecně odmítán, následují všechny české překlady (srv. pozn. k 1568).

⁷⁶³ Tj. z bylinek: srv. Hom. *Il.* 11.741 (přel. O. V.): “znala tolika bylin, co širá země jich rodí”.

⁷⁶⁴ Srv. Apollónios Rh., *Argonautika* 3.529 n. (přel. J. Jaroš): “*Hekaté božská prý učila prostředky chystat // kouzelné, které i země i proudící vody jsou plodem.*” Co “vyvřelo z tekoucího moře” je obtížné hádat, nejsou žádné paralely.

⁷⁶⁵ Srv. 1118. Jde samozřejmě o “obětní” vraždu krále. Význam slova ale není zcela jistý (srv. překlad Stiebitze).

⁷⁶⁶ Klytaiméstra opakuje tatáž slova, jaká pronášel Sbor. Srv. 1467.

⁷⁶⁷ Srv. týž obrat na závěr Teiresiovy řeči v Sof. *Oid.* 447.

⁷⁶⁸ Vojenská terminologie: o armádách, které jsou stejně vyzbrojeny, mají stejné výchozí podmínky.

⁷⁶⁹ Totéž sloveso jako v 369.

⁷⁷⁰ Ozvuk 180–181.

⁷⁷¹ Dosl. [osudové] události, z níž teče krev: eufemistické označení královnina zločinu.

v očích je zřetelně patrná krvavá skvrna.⁷⁷²
Ještě musíš, zbavena přátel, na oplátku
¹⁴³⁰splatit ránu ranou.⁷⁷³

KLYTAIMÉSTRA

Zde slyšíš mou právoplatnou přísahu:
při Spravedlnosti, jež se naplnila za mé dítě,⁷⁷⁴
při Zkáze⁷⁷⁵ a Erínyji, jimž jsem tohoto muže obětovala,
mé očekávání nekráčí po domě strachu,
¹⁴³⁵dokud oheň u mého krbu zapaluje
Aigisthos,⁷⁷⁶ který je mi oddaný stejně jako dříve.
V něm mám nemalou záštitu,⁷⁷⁷ která mi dodává odvahu.
[Mrtev] leží muž,⁷⁷⁸ který ublížil této ženě,⁷⁷⁹
miláček [všech těch] Chrýseoven⁷⁸⁰ pod hradbami Ília,
¹⁴⁴⁰a s ním tato jasnovidná zajatkyně,
jeho boží věštby zvěstující souložnice,
spolehlivá družka do postele,⁷⁸¹ zároveň však (...) námořnických
laviček.⁷⁸² Dopadli podle svých zásluh,
on, jak jsem řekla,⁷⁸³ a ona, poté, co jako labuť

⁷⁷² Oči podlité krví jsou běžným symptomem šílenství. Králův i Stiebitzův (v detailech lepší) překlad celého dvojverší je založen na odlišném výkladu (Wilamowitz aj.), který je po jazykové i obsahové stránce méně pravděpodobný. Překlad “skvrna” je ovšem spíše odhadem možného významu řeckého pojmu.

⁷⁷³ Mejsnar nepřekonatelný: “Ty hrdopyšna jsi, // zuřivě jsi řčila, jaktě již // zkrvavený zuří vrah zběsilým duchem; // hle skvrna krevnatá nad brvy zřejmě tkví: // zavržena, osamělá ty odekátí máš // ještě úrazem úraz.”

⁷⁷⁴ Srv. 997.

⁷⁷⁵ Tj. Até: srv. 386.

⁷⁷⁶ Zapalovat oheň u rodinného krbu je úlohou pána domu.

⁷⁷⁷ Štít.

⁷⁷⁸ Dosl. leží ten, který... Homérská aluze: Srv. *Il.* 5.467 (“Mrtev je muž, jenž rovně byl ctěn jak slavený Hektór”) aj.

⁷⁷⁹ Tj. mně.

⁷⁸⁰ Tj. miláček Chrýsovy dcery a jí podobných. Chrýsés byl Apollónův věstec, jehož dceru Řekové zajali a Agamemón si z ní udělal jednu ze svých četných milenek. Srv. co říká králi Thersítés (*Il.* 2.226 n., přel. O. V.): “...máš přemnoho přece // dívek ve svém staně – a vybraných – které ti vždycky // Achajci dáváme nejdřív, když vezmem nějaké město!”

⁷⁸¹ Klytaiméstra se vysmívá Kassandřiným věštebným schopnostem a staví je do kontrastu s jejím postavením otrokyně a milenky krále. Apollónovy věstkyně neměly zpravidla dovolen sexuální styk. “Spolehlivá” je zřejmě rovněž ironická narážka na Kassandřino věšectví.

⁷⁸² Nejasná pasáž. Pokud by se četlo podle rkp., muselo by se překládat asi “která se však na námořnických lavičkách otírala o stěžeň”, což sice vyvolává pikantní konotace, svým smyslem je to ale velmi temné. Část vykladačů se domnívá, že zde máme námořnickou hantýrku, jejíž přesný význam můžeme jen těžko odhalit. Lloyd-Jones dokonce překládá “the public harlot of the sailors benches”, tedy “veřejná děvka námořnických laviček”. Osobně se mi tohle zdá trochu přehnané: mohla by opravdu králova osobní milenka být (třeba jen v afektu) podezřívána z toho, že byla k dispozici všem námořníkům? Jiní vypouštějí jedno písmenko v rkp. a čtou ve smyslu “se kterou se třel o námořnické lavičky”, což není významově špatné, je to ale trochu podezřelý jazykově. Doporučoval bych překládat nějak vágně ve stylu “která však znala i tvrdost námořnických laviček” nebo podobně (Smyth: “yet equally familiar with the seamen’s benches”). V českých překladech (s výjimkou Renče, který si ovšem lecco přimýšlí) se pikantní obraz námořnických laviček docela ztrácí.

⁷⁸³ 1380 n.

¹⁴⁴⁵zapěla⁷⁸⁴ svůj poslední žalozpěv smrti⁷⁸⁵
padla [mrtva] vedle svého milovaného. Přivedl mi
milostné zpestření mé přepychové hostiny.⁷⁸⁶

Strofa 2

SBOR

Feu!⁷⁸⁷ Kéž by rychle, bez velké bolesti,
bez dlouhého stonání⁷⁸⁸
¹⁴⁵⁰přišel takový úděl, který by nám přinesl
nekonečný spánek, nyní, kdy byl přemožen
náš nejlaskavější strážce,
poté, co mnoho vytrpěl kvůli ženě.⁷⁸⁹
A rukou ženy ztratil svůj život.⁷⁹⁰

Ephymnion

Í-jó,

¹⁴⁵⁵šílená Heleno!

Jediná mnoho, velice mnoho

jsi životů zničila pod Trójí!

A nyní ses vyzdobila posledním⁷⁹¹ památným [věncem]

¹⁴⁶⁰nesmýitelné krve (?).⁷⁹² Svár,⁷⁹³ který byl tehdy
v paláci, se stal (?) nepřemožitelnou (?)⁷⁹⁴ strastí⁷⁹⁵ manžela.⁷⁹⁶

⁷⁸⁴ Krásné poetické sloveso, pro jehož konotace je instruktivní např. Hom. *Il.* 1.472 n. (přel. O. V.): “Zpěvem po celý den pak hleděli Achajci jaří // usmířit Apollóna a zpívali chvalo zpěv krásný, // chválíce Svémocného, ten slyše to, těšil se v duši.” Totéž sloveso o Ifigenii ve v. 244. Renčovo “přišla mi skřehotat do domu” dokonale stírá perverzní poetičnost Klytaiméstřiny řeči (srv. 1389 n.), podobně jako (méně extrémní) Šrámkovo “skučela”. Je to dobrá ukázka toho, jak se v adaptačním překladu snadno rozbíjí křehké napětí významových odstínů, o něž usiluje původní autor. Představoval bych si, že adaptační překlad by měl pouze filologické čtení prohlubovat, nikoli zplošťovat.

⁷⁸⁵ Nejstarší doklad “labutí písně” v evropské literatuře. Labuť je zasvěcena Apollónovi a svou píseň tedy patrně zpívá na počest jemu. Srv. Platón, *Faidón* 84e (přel. F. N., upr.): “a zdá se, že mne považujete za horšího věštce nežli jsou labuti, které, když ucítí, že mají zemřít, zpívají. Zpívají i dříve, ale tehdy zpívají nejvíce a nejkrásněji, neboť se radují, že mají odejít k tomu bohu, jehož jsou služebnicemi.”

⁷⁸⁶ Výklad věty je nejistý, někteří editoři pochybují o spolehlivosti zachování. Možný výklad: “milostné zpestření” je dosl. příkrm k [manželskému] loži, a častěji se tak označují mimomanželské svazky. Klytaiméstra by tak mohla označovat Kassandru: Agamemnón si jí chtěl zpestřovat své manželství. Přitom ale, říká Kl., zpestřil mou již tak “přepychovou hostinu”, tj. mou rozkoš pomsty.

⁷⁸⁷ Řec: feu.

⁷⁸⁸ Přesněji: bez střežení lůžka (jako v 53), tj. bez držení na lůžku.

⁷⁸⁹ Tj. kvůli Heleně: srv. 60, 448, 800, 823.

⁷⁹⁰ Srv. Hom. *Od.* 11.436 (mluví Odysseus v podsvětí k Agamemnonovi; přel. O. V.): “Aj! Toť pochyby není, že na rod váš zanevřel hrozně // Kronovec vidoucí v dálku skrz lestné úklady ženské, // od dávných dob; z nás mnozí jsme hynuli – Heleně kvůli, // tobě pak Klytaiméstra, když pryč byl’s, chystala úklad.”

⁷⁹¹ Těž: dokonalým, úplným, završeným.

⁷⁹² Tj. krve Agamemnonovy. Čtení i výklad je však nejistý. Možná též “kvůli nesmyté krvi”, což by mohlo odkazovat ke krvi Trójanů (srv. 347, 715) a v druhém plánu Ifigenie.

⁷⁹³ Srv. 697, kde se rovněž hovoří o Sváru (bohyně Eris) v souvislosti s Helenou. Eris je tou bohyní, která vhodila “jablko sváru” mezi Athénu, Afrodítu a Héra, aby je Paris podal Afrodítě a dostal za to Helenu. Tato souvislost Eridy s Helenou zde není výslovně zmíněna (Eris má na starosti především konflikt Řeků a Trójanů), není však vyloučeno, že hraje v pozadí rovněž určitou roli.

KLYTAIMÉSTRA⁷⁹⁷

Nemodli se za úděl smrti
pod tíhou těchto událostí
a neobracej svůj hněv proti Heleně,
¹⁴⁶⁵s tvrzením, že je vražedkyní, že jediná zničila
mnoho životů danajských mužů
a způsobila zoufalství, jemuž se nikdo neubrání.⁷⁹⁸

Antistrofa 2

SBOR

Daimone, který jsi dopadl⁷⁹⁹ na palác a dva
potomky Tantalovy,⁸⁰⁰
¹⁴⁷⁰a vládneš mocí vzešlou z žen, odpovídající
jejich povaze,^{†801} jež šírá mé srdce!⁸⁰²
Jako zlý havran⁸⁰³ je
posazen na těle a jása⁸⁰⁴
neladným zpěvem oslavných zpěvů.⁸⁰⁵

KLYTAIMÉSTRA

¹⁴⁷⁵Nyní jsi napravil názor svých úst,
jestliže vzýváš
trojnásob přesyceného⁸⁰⁶ daimona tohoto rodu.
Neboť to on v břiše⁸⁰⁷ živí krvežíznivou
touhu.⁸⁰⁸ Dříve než skončí

⁷⁹⁴ *Eridmatos*, dosl. asi: pevně vystavěnou. *Hapax legomenon*, jehož význam lze jen odhadovat, snad mají ale tato slova ozvuk ve v. 1467. Je zde pseudo-etymologická hříčka: *eris* (svár) – *eri-dmatos* (pevně vystavěný).

⁷⁹⁵ Srv. 756.

⁷⁹⁶ Poslední tři verše jsou přeloženy jen velmi hypoteticky; místo považuji za beznadějně porušené, žádný komentář nenabízí výklad, který by mi zněl přesvědčivě. “Manželem” někteří chápou Meneláa, jiní (to považuji za pravděpodobnější) Agamemnona. Helena svým zločinem na Meneláovi způsobila zlo i dalšímu manželovi. Svár, který vyvolala měl důsledky až do současné doby. Vše jsou to ale jen dosti chatrné dohady.

⁷⁹⁷ Klytaiméstra přechází do anapestů, v nichž zůstává až do 1576.

⁷⁹⁸ Srv. 773. Klytaiméstra opakuje některá slova Sboru, vlastně jen neguje všechny jeho stesky. K podobné rezonanci srv. 1141, 1413. Patrně jde o prvek archaické formy dramatického dialogu před zavedením druhého herce (Fränkel, III, s. 518, 694).

⁷⁹⁹ Srv. 1174 n.

⁸⁰⁰ Tj. Agamemnona a Meneláa.

⁸⁰¹ Velmi nejisté. Povaze žen snad odpovídá svou úskočností: srv. 1636.

⁸⁰² Začátek antistrofy se formálně podobá modlitební evokaci. Je-li text dochován správně, následuje výpověď ve třetí osobě.

⁸⁰³ Havran se živí mrtvolami.

⁸⁰⁴ Srv. 1394. Tak jako Helena se blíží bohyni Sváru, daimón msty je líčen způsobem upomínajícím na Klytaiméstru.

⁸⁰⁵ Rkp. je neúplný: chybí zřejmě adjektivum charakterizující ony zpěvy.

⁸⁰⁶ Tj. krví.

⁸⁰⁷ Nejisté. Navíc není jisté, jde-li o břicho daimona, nebo břicha mstitelů (naposledy Klytaiméstry). Dával bych přednost spíše druhé možnosti, ale první má rovněž mnoho zastánců.

⁸⁰⁸ Přesněji: touhu lízat krev.

¹⁴⁸⁰staré trápení, je tu nový hnis.⁸⁰⁹

Strofa 3

SBOR

Je to mocný daimón, o němž vyprávíš.⁸¹⁰

Jeho hněv na tento dům těžce doléhá.⁸¹¹

Běda, běda,⁸¹² zlé je vyprávění,⁸¹³ které se
nemůže nasytit ničivého osudu –⁸¹⁴

¹⁴⁸⁵í-jó, í-jé, z vůle Dia,⁸¹⁵

příčiny všeho, konatele všeho!⁸¹⁶

Vždyť co se smrtelníkům uděje⁸¹⁷ bez Dia?

Co z těchto věcí není božsky určeno?⁸¹⁸

Ephymnion

Í-jó, í-jó, králi, králi,

¹⁴⁹⁰jak tě oplakat?⁸¹⁹

Jak se jen vyslovit ze své milující mysli?⁸²⁰

Padl jsi do tohoto pavoučího tkaniva,⁸²¹

vydechls život v bezbožné smrti,⁸²²

běda mi!,⁸²³ abys ležel takto otrocky⁸²⁴

¹⁴⁹⁵přemožen⁸²⁵ v úskočné⁸²⁶ záhubě

dvojsečným kopím⁸²⁷ rukou ⟨své ženy⟩.⁸²⁸

⁸⁰⁹ Tj. (je-li text dochován správně): dříve, než se zacelí stará rána, je tu nová. Možná (ale to je čirá spekulace, pro niž nemám žádnou oporu), že Aischylos sarkasticky naráží na to, že slovo *íchór* (v klasické řečtině “hnis”) v homérské řečtině označuje tekutinu v žilách bohů (nyní tedy “hnis” v žilách daimona msty).

⁸¹⁰ Možná: jehož opěvuješ.

⁸¹¹ Čtení “na tento dům” je nejisté. Snad by se mělo číst: mocný daimón ničící dům, jehož hněv těžce doléhá.

⁸¹² *Feu, feu*.

⁸¹³ Nebo: opěvování.

⁸¹⁴ “Osud” (*tyché*) jsou události, které přivodil domu “přesycený daimón”. Klytaiméstra vypráví jeho příběh (či jej velebí?) a sama se toho nemůže nasytit. “Ničivý”: *atéros*, tj. směřující k *até*, ke zkáze (srv. 1192 o “počáteční *até*” a další výskyty). *Tyché* však může znamenat také “úspěch” a může jít o oxymoron: ničivého úspěchu, tj. “úspěchu” onoho daimona.

⁸¹⁵ *Dia Dios*. Etymologická hříčka. Předložka “skrze” (*dia*) zní stejně jako akuzativ jména Zeus. Dosud byla za příčinu všech strastí označována Helena, či přesněji “žena” (448 a 1453: *dia gynaikos*). Předložka v této vazbě typicky označuje prostředníka, na uvedených místech jde však nepochybně zároveň o původce děje. Překlad “z vůle Dia” by docela v duchu Aischylova jazyka podtrhl znepokojivě ambivalentní úlohu, kterou zde nejvyšší božstvo má.

⁸¹⁶ Řec.: *pan-ai-ti-jú, pan-er-ge-ta*. Dosl. vše-příčiny, vše-konatele.

⁸¹⁷ Dosl. naplní, završí, uskuteční (jako v 974!).

⁸¹⁸ Srv. 369 (totéž sloveso).

⁸¹⁹ Řec.: *pós se da-kry-só*.

⁸²⁰ Srv. 805. Řec.: *phre-nos ek phi-li-ás ti pot ej-pó*.

⁸²¹ Srv. 949; 1580.

⁸²² Slovosled orig. má uprostřed kontrastní substantiva: v bezbožné *smrti* život jsi vydechl.

⁸²³ Řec.: *ó-moj moj!*

⁸²⁴ Dosl. nesvobodně, a tak i nedůstojně.

⁸²⁵ Srv. 1451.

⁸²⁶ Srv. 155, 886, 1129.

KLYTAIMÉSTRA

Sebejistě tvrdíš, že je to mé dílo

[...]

že jsem manželkou Agamemnona (?).⁸²⁹

¹⁵⁰⁰To se ale ženě tohoto mrtvého připodobnil

dávný zuřivý mstitel,⁸³⁰ který

za krutého hostitele Átrea

zaplatil tímto mužem

dospělou obět' za mlád'ata.⁸³¹

Antistrofa 3

SBOR

¹⁵⁰⁵Kdo ti dosvědčí, že nejsi

vinna touto vraždou?

Jak by ne! Jak by ne! Díky otci ti však možná

přispěl mstitel jako komplic.

V proudech příbuzné

¹⁵¹⁰krve si proráží cestu

černý Arés a valí se tam, kde by splatil

pokutu sedlině⁸³² snědených dětí.⁸³³

Ephymnion

Í-jó, í-jó, králi, králi,

jak tě oplakat?

¹⁵¹⁵Co jen říci ze své milující mysli?

Padl jsi do tohoto pavoučího tkaniva,

vydechls život v bezbožné smrti,

běda mi!, abys takto ležel jako otrok

přemožen úskokem a zahuben

¹⁵²⁰dvojsečným kopím rukou <své ženy>.

KLYTAIMÉSTRA

Nemyslím ani, že smrt toho muže

byla otrocká, [...]⁸³⁴

⁸²⁷ Srv. 1192. Je zvláštní, že Sbor zde mluví o kopí (či oštěpu), přestože na jiných místech (1262, 1529) je výslovně řeč o meči. O vražedném nástroji se zde z nějakých důvodů mluví poněkud nejasně.

⁸²⁸ Slova jsou doplněna podle kontextu, v rkp. zřejmě část vypadla.

⁸²⁹ Místo je zřejmě nezhojitelné. Mnozí vykládají: “a nedomnívej se, že jsem...”, to je ale sporné z jazykových důvodů (Fränkel) a navíc to, zdá se mi, nedává dobrý smysl. Je možné, že by Klytaiméstra i nyní sebe sama označovala za přízrak Agamemnonovy manželky? Doplnil bych třeba: “a vytýkáš mi...”, nemám však pro to žádnou oporu.

⁸³⁰ Slovo, které se typicky vztahuje k vyšším silám: duch pomsty, mstivý démon apod.

⁸³¹ Nebo: mlád'atům.

⁸³² Tj. sražené krvi. Slovo, které typicky označuje zmrzlé kapky vody, jinovatku.

⁸³³ Nejisté. Král a spol. čtou podle Wilamowitze (podobně Fränkel).

⁸³⁴ Chybí nejméně jeden a půl verše (Stiebitz doplňuje: a bez práva nebyl ten úklad můj). Slova navazují na 1518. Někteří editoři (z našich je následují Mejsnar a Král) větu vynechávají coby interpolaci (pravda, dosti obtížně vysvětlitelnou). Oporou je jim především to, že po vynechání věty by rozměr Klytaimétriny řeči odpovídal vv. 1497–1504. Nejde však o pasáže lyrické (jsou to

Copak to nebyl on, kdo přivolal na palác
 zkázu⁸³⁵ svým úskokem?⁸³⁶
¹⁵²⁵Ale mé dítě, jež vzešlo z něj,
 žalostně oplakávaná
 Ifigenie —⁸³⁷ jednal nehodně
 a utrpěl, čeho byl hoden.⁸³⁸ Proto ať se v Hádu
 příliš nechvástá,⁸³⁹ neboť smrtí
 mečem splatil to, co spáchal.

Strofa 4

SBOR

¹⁵³⁰Jsem v rozpacích,⁸⁴⁰ v mých úvahách chybí
 důmyslné⁸⁴¹ myšlenky.
 Nevím, kam se obrátit, nyní, kdy palác padá.
 Bojím se, že domem otřese prudký⁸⁴² lijavec
 krve.⁸⁴³ Přestává krápat.⁸⁴⁴
¹⁵³⁵A Osud již brousí na novém brusu
 spravedlnost pro nový ničivý čin.⁸⁴⁵

Ephymnion

anapesty), a tento důvod proto není rozhodující. Fränkel a většina současných editorů (Page, Lloyd-Jones, West) větu v textu ponechávají (proti např. Rose, Thomson). Sám si myslím, že by se vypuštěním věty nic moc nepokazilo.

⁸³⁵ *Até.*

⁸³⁶ Podle tradice (kterou Aischylos sám nikde nezmiňuje) přilákal Ag. Ifigenii do Aulidy Istí: slíbil, že ji provdá za Achillea. Motivem úskoku se Klytaiméstrin zločin znovu přirovnává zločinu Agamemnonovu (srv. 886 aj.). Podobně čte Král a rámcově i Šrámek a Renč (zajisté, že o *úskoku* u posledních dvou není ani slovo). Stiebitz překládá podle podivného výkladu Wilamowitzova: “A on, když přivodil na náš dům strast, si nevedl zrádně.” Toto čtení hájí překvapivě i Fränkel.

⁸³⁷ Zdá se, že v textu vypadla nějaká slova; “Ifigenie” je možná vysvětlivka, která překryla původní znění. Snad by se ale mohlo číst: “vůči mému dítěti...”

⁸³⁸ Řec.: *An-a-xi-a drá-sas a-xi-a pas-chón*. Volněji: utrpěl to, co si zasloužil svým jednáním. Stiebitz: jak jednal, tak se mu stalo. Vedle maximy “utrpením k poznání” (178) jde o další základní etický princip Aischylovy trilogie (srv. 1564).

⁸³⁹ Snad nářezka na rozhovor Agamemnona s Odysseem v podsvětí v Hom. *Od.* 11.385 n.

⁸⁴⁰ Jsem bezmocný, neschopný zvládat situaci (*a-méchanó*). Bezmoc Sboru, nedostatek “nástroje” nebo “způsobu” (*méchané*), jak aktivně zvládnout situaci, je opakovaně zdůrazňována (srv. 1113, 1177), nyní tváří v tvář paradoxu Klytaiméstriny viny (srv. též 1561). Tato bezmoc je v kontrastu aktivní schopnosti uskutečnit vlastní záměr (najít způsob, mít nástroj), který na jedné straně charakterizuje Dia (677), na druhé královnu (965, 1127). Srv. též 1582, kde se totéž slovo (*méchané*) vztahuje ke zločinu Thyestovu. Charakteristicky je konflikt vyjádřen ve v. 1253, kde Sbor dosl. říká: “Nechápu způsob (*méchané*) uskutečňujícího”, tj. nechápu, jak by někdo mohl uskutečnit, naplnit (*telein*) svůj záměr, v tomto případě vraždu krále. K motivu uskutečnění (*telos*) srv. pozn. k 974.

⁸⁴¹ Tvořivých, nápaditých, dosl. zručných (takových, které dávají do rukou nástroj, umožňují, aby si člověk poradil).

⁸⁴² Dosl. bušící, flukoucí.

⁸⁴³ Stejný přesah jako v řečtině.

⁸⁴⁴ A začíná se spouštět déšť.

⁸⁴⁵ Čtení celého dvojverší je nejisté. “Spravedlnost”: Diké, bohyně, která “nosí meč” (Eur. *Bacch.* 991). V Aisch. *Cho.* 646 n. kuje Osud (*aisa*) meč na kovadlině Spravedlnosti. Zde jde zřejmě o akt spravedlnosti, spravedlivou odplatu, která bude zbrání nového zločinu (Stiebitz: meč pomsty). Srv. pozn. k 814.

Í-jó země, země, kéž jsi mne přijala
 dříve, než jsem spatřil, jak tento muž zaujímá⁸⁴⁶
¹⁵⁴⁰tvrdé lůžko⁸⁴⁷ vany se stříbrnými stěnami.
 Kdo jej pohřbí? Kdo jej bude oplakávat?
 Opovázíš se to snad udělat ty – zabít
 vlastního manžela a pak za něj naříkat,
¹⁵⁴⁵a jeho duši se tak za velké činy nespravedlivě
 odvděčit laskavostí, o niž není co stát?⁸⁴⁸
 A kdo se bude s upřímnou myslí namáhat,
 aby se slzami v očích pronesl
¹⁵⁵⁰na tohoto božského muže chvalozpěv nad hrobem?⁸⁴⁹

KLYTAIMÉSTRA

Tobě nepřísluší, aby ses staral o tuto
 povinnost. Mou rukou
 padl a zemřel, a bude i pohřben.
 Nebude to provázeno nářky z domu,
¹⁵⁵⁵zato však Ifigenie, jeho dcera,
 až se s otcem setká
 u rychlého přivozu nářků,⁸⁵⁰
 jej, jak se sluší, s láskou
 obejmeme rukou a políbí.

Antistrofa 4

SBOR

¹⁵⁶⁰Ted' je tu výčitka proti výčitce,
 a je nesnadné⁸⁵¹ soudit.
 Plenitel je pleněn a vražda se vrací vrahovi.⁸⁵²
 Trvá, dokud setrvává⁸⁵³ Zeus na svém trůně,
 [pravidlo,] že pachatel trpí.⁸⁵⁴ Tak je to stanoveno.
¹⁵⁶⁵Kdo by dokázal vyhnat z domu rodinné prokletí?
 Rod je přilepen ke zkáze.⁸⁵⁵

KLYTAIMÉSTRA

Na tuto věštbu jsi přišel
 správně.⁸⁵⁶ A pokud jde o mne,

⁸⁴⁶ Srv. 453.

⁸⁴⁷ Nízké, nedůstojné. Dosl. lůžko na zemi, na jakém spávají otroci: srv. 1494.

⁸⁴⁸ Je to doslova “nelaskavá laskavost” a zároveň “nevděčný vděk” (*a-charis charis*), kterou by královna královi vzdala (provedla, splnila) ve svých obřadech. Obřad je “laskavostí” mrtvému, která je zároveň výrazem vděku.

⁸⁴⁹ Terminus technicus. Můžeš třeba přeložit “pohřební”, i když to není zcela přesné: chvalozpěvy “nad hrobem” (spojené s tanci či závody) se prováděly i ve výroční dny, nikoli jen během pohřbu. Podle jedné hypotézy se sama řecká tragédie vyvinula z podobných obřadů.

⁸⁵⁰ Nářky: *aché*. Narážka na jméno podsvětní řeky Achérón.

⁸⁵¹ Dosl. obtížně zvládnutelné, dosažitelné těžkým bojem.

⁸⁵² Dosl. vrah platí pokutu. Celý verš řecky: *phe-rej phe-ront, ek-ti-nei de ho kta-jón*.

⁸⁵³ Řec.: *mi-mnei de mi-mnon-tos*.

⁸⁵⁴ Srv. 1528.

⁸⁵⁵ Řec.: *até*. Srv. 1192.

chci s daimonem Pleisthenova rodu⁸⁵⁷
1570uzavřít smlouvu, díky níž bych vše snesla,
ač je to těžké, a on že by odešel
z tohoto domu a nadále soužil
příbuzenskými vraždami jinou rodinu.⁸⁵⁸
Budu-li mít jen malý díl majetku,
1575úplně mi to stačí, pokud jsem zbavila
tuto střechu šílenství vzájemného vraždění.⁸⁵⁹

AIGISTHOS

Laskavé světlo dne, jenž přináší spravedlnost!⁸⁶⁰
Nyní bych již řekl, že mají lidé mstitele⁸⁶¹
v bozích, kteří seshora hledí na pozemská trápení,⁸⁶²
1580když vidím, jak tento muž k mé radosti
leží ve tkaném⁸⁶³ rouchu⁸⁶⁴ Erínyjí,⁸⁶⁵
čímž zaplatil za nástrahu, kterou zosnovaly ruce jeho otce.⁸⁶⁶
Neboť Átreus, vládce této země, otec tohoto muže,
Thyesta, mého otce, aby bylo jasno,
1585svého bratra, kvůli zpochybnění své vlády
vyhnal z města a z domova.⁸⁶⁷
A když ubohý Thyestés přišel zpět
jako prosebník ke krbu,⁸⁶⁸ našel bezpečný úděl,
a nemusel zemřít a poskvřnit krví otcovskou zemi.
1590On ne. Jako projev pohostinnosti mému otci
však bezbožný Átreus, otec tohoto muže, spíše ochotně
než přátelsky, uspořádal velkorysé posvícení,

⁸⁵⁶ Editori, kteří předpokládali, že se nyní opakuje refrén 1537–50, museli narušit kontinuitu dialogu, neboť Klytaiméstra v následující replice na slova Sboru bezprostředně navazuje. Stiebitz tuto kontinuitu rovněž porušuje, navazuje ji ale na úvod královny řeči shrnutím, které v originále není: *“Tvůj výrok o zkáze, v domě jež dlí, // má pravdivý zvuk.”*

⁸⁵⁷ Pleisthenova identita je nejasná. V běžných genealogiích Tantalova rodu nefiguruje, podle jednoho pozdního výkladu (schol. Eur. Or. 4) byl neduživým synem Átreia a otcem Agamemnonovým. Zemřel v raném věku, a proto byl Agamemnón dán na výchovu k Átreovi.

⁸⁵⁸ Tradiční figura apotropaických modliteb.

⁸⁵⁹ Do verše 1648 následuje jambický trimetr. Sbor = vůdce sboru. Vstupuje Aigisthos, nejspíše z bočního vchodu (Taplin, *Stagecraft*, s. 329).

⁸⁶⁰ Srv. 525.

⁸⁶¹ Srv. 1280, 1324. Totéž sloveso se ve zcela odlišném významu (patron povolání) objevuje v 514, v řeči Agamemnonova posla, s níž má Aigisthova řeč i další společné rysy

⁸⁶² Srv. Hom. Od. 24.351 n. (přel. O. V.): *“Dosud, ó otče ty Zéve, jste bohové v Olympu širém, // v skutku-li za zpupný psych ted’ ženiši ztrestáni byli.”*

⁸⁶³ Srv. 949; 1492.

⁸⁶⁴ Srv. 1127.

⁸⁶⁵ Srv. 1115.

⁸⁶⁶ “Nástraha”: *méchané*, co bylo důmyslně zosnováno. Srv. pozn. k 1530 a zejm. 1127.

⁸⁶⁷ Aigisthos ve své šroubované řeči (snad parodie na svědeckou výpověď u soudu) zapomíná na skutečný důvod bratrské rozepře: srv. 1193. Poslední slova vyjadřují pointu výpovědi.

⁸⁶⁸ Nejpozději od homérských dob prosebníci sedávali u krbu těch, které prosili o laskavost. Srv. Hom. Od. 7.146 n. a např. Thúkýdídés, *Dějiny* 1.136.3 (o Themistokleovi ve vyhnanství): *“Král nebyl právě doma; Themistoklés se obrátil jako prosebník na jeho manželku a ta mu poradila, aby vzal jejich synka do náručí a posadil se s ním u krbu.”* (přel. V. Bahník).

jak se zdálo, a nabídl mu hostinu masa jeho dětí.⁸⁶⁹
Hřebínky na krajích nohou⁸⁷⁰ a rukou
¹⁵⁹⁵†rozsekal, nahoře [...] seděli (?) každý zvlášť,†⁸⁷¹
zatímco to z nich, co nebylo možné poznat, si ihned vzal a nevědomky
jedl jídlo, jak vidíš, ničivé pro celý rod.⁸⁷²
A pak, když poznal, jak zřůdný čin byl spáchán,⁸⁷³
zakvílel, padl dozadu a vyzvracel tu řezničinu,⁸⁷⁴
¹⁶⁰¹a převržený stůl přirovnal k rozsudku své kletby,⁸⁷⁵
podle níž takto zahyne celý Pleisthenův rod.
Kvůli tomu⁸⁷⁶ zde můžeš vidět ležet tohoto muže.
Zosnoval jsem tuto vraždu po právu.⁸⁷⁷
¹⁶⁰⁵Spolu s mým nebohým otcem totiž vyhnal i mne,
jeho třináctého,⁸⁷⁸ když jsem byl ještě drobeček v plenkách.
Když jsem ale vyrostl, přivedla mne Spravedlnost⁸⁷⁹ zpátky,
a ačkoli jsem byl za dveřmi,⁸⁸⁰ vztáhl jsem ruku na tohoto muže,
neboť jsem plně ručil⁸⁸¹ za způsob provedení⁸⁸² neblahého plánu.
¹⁶¹⁰Proto by teď pro mne bylo krásné třeba i zemřít,⁸⁸³

⁸⁶⁹ Věta postupně graduje až do úděsné pointy. Pokouším se rovněž napodobit funkci Aischylových veršových přesahů.

⁸⁷⁰ “Hřebínky”: prsty. “Nohou”: dosl. sahající k nohám (typicky o šatu: srv. 898).

⁸⁷¹ Tento verš je porušený. První slovo zní “rozsekal” (nikoli “uťal”, jak podle Wilamowitze překládá Král a spol.), a mohlo by ještě mít za předmět “hřebínky” (Fränkel: the foot parts... he cut up small...), další slova však nelze složit do srozumitelného sdělení. Navíc se zdá být zvláštní, proč by měl Átreus rozsekat právě prsty, a někteří badatelé upozorňují na paralely u Hérodota a jinde, kde jsou naopak upečená těla dětí podávána bez prstů (a hlavy). Píše Hérodotos (1.119; přel. J. Šonka): “Jakmile přišel Harpagův syn, dal ho Astyagés zabít a rozsekat na kusy... Když nastal čas hodování a přišli Harpagos i ostatní hosté, dal Astyagés předložit ostatním i sobě stoly plné skopového masa, Harpagovi však všechno maso z jeho syna kromě hlavy rukou a nohou; ty byly ukryty stranou v košíku.” Někteří proto opravují “rozsekal” (*ethrypte*) na “ukryl” (*ekrypte*), což ale stejně nestačí k vyjasnění zbylého textu. Další slovo je “nahoře”, což někteří vykládají tak, že Átreus na prsty položil jiné, nerozeznatelné kusy pečeného masa. V takovém případě by za slovem “nahoře” musela vypadnout část textu. Wilamowitz doplňuje zhruba dva verše, podle čehož překládá Král a spol. Jiní opravují “nahoře” (*anóthen*) na “v dálce” (*apóthen*) a chápou to tak, že Átreus ukryl prsty (a hlavu?) dětí daleko od stolujících. Poslední slova verše by bylo možné překládat “sedící každý zvlášť”: každý z hostů měl zřejmě svůj vlastní stůl, takže maso dětí jedl jen Thyestés. Vzhledem k nejasnému kontextu je těžké určit, jak se tato slova vážou k předchozímu. Od následujícího verše je podmětem Thyestés.

⁸⁷² Přesněji: jídlo, z něhož (tj. z jehož důsledků) není rodině záchrany.

⁸⁷³ Átreem, že zavraždil příbuzné, Thyestem, že je jedl.

⁸⁷⁴ Následuje verš “svolával na Pelopův rod nesnesitelnou zhoubu”, který s některými editory (Schmitt, Fränkel aj.) vynechávám.

⁸⁷⁵ Přesněji: stanovil, že se převržení stolu děje stejným právem, jako kletba...

⁸⁷⁶ Ozvuk v. 1223.

⁸⁷⁷ Dosl. ušil.

⁸⁷⁸ Někteří editoři (z novějších Rose, Thomson) opravují dle pozdější tradice na “třetího”. Argumenty ve prospěch rkp. snáší Fränkel, ad loc.

⁸⁷⁹ Srv. 911 (Agamemnón), 1284 (Orestés).

⁸⁸⁰ Možná volněji: mimo palác.

⁸⁸¹ Dosl. neboť jsem spojil dohromady, sešil, zosnoval: zřejmě pokračování metafory krejčího. Volnějším překladem se snažím postihnout slovní hříčku: “vztáhl jsem ruku” ve v. 1609, dosl. “dotkl jsem se”, je stejné sloveso (*haptomai*), od něhož je utvořeno ono “spojit dohromady” (*syn-haptó*) ve v. 1610. Možná by se mohla použít (nikoli etymologická) příbuznost “dotknout se” a “tkát”.

⁸⁸² Řec. *méchané*: srv. 1582.

když jej vidím v tenatech Spravedlnosti.⁸⁸⁴

SBOR

Aigisthe, v neštěstí nemám za ctné někoho urážet.⁸⁸⁵

Tvrdíš tedy, že jsi úmyslně zabil⁸⁸⁶ tohoto muže,

že jsi sám naplánoval tuto hanebnou vraždu.⁸⁸⁷

¹⁶¹⁵Já tvrdím, že v hodině spravedlnosti neunikne,

to si buď jist, tvá hlava kletbám lidu, s nimiž poletí kameny.⁸⁸⁸

AIGISTHOS

Tak mluvíš ty, který sedíš dole

u vesla, ačkoli na lodi vládneš ti na můstku?

Při svém stáří poznáš, jak těžké je učit se

¹⁶²⁰ve tvém věku, když je zmoudření dáno příkazem.⁸⁸⁹

Okovy, a také muka hladovění, to jsou

i ve stáří nadevše vynikající⁸⁹⁰ jasnovidní léčitelé⁸⁹¹

rozumu. Máš oči a tohle nevidíš?⁸⁹²

Nevzpouzej se proti bodcům,⁸⁹³ abys bolestivě nenarazil.⁸⁹⁴

SBOR

¹⁶²⁵Ženo!⁸⁹⁵ Tak [se chováš] k těm, kdo právě přišli z boje?!⁸⁹⁶

Zůstalas doma,⁸⁹⁷ zostuzovala jsi⁸⁹⁸ lůžko manžela a k tomu

⁸⁸³ Srv. 539, 550.

⁸⁸⁴ Srv. 1580. Řeč končí stejným motivem, kterým začala. Aigisthova řeč je (až na porušená místa) lexikálně i syntakticky velmi průzračná, ve srovnání s dřívějšími monology královny však působí klopotně a těžkopádně. Aigisthos není v Aischylově podání jen alibistický slaboch, ale i buran bez špetky fantazie. Vulgarita jeho mluvy se bude stupňovat s rostoucí frekvencí konvenčních úsloví a klišé.

⁸⁸⁵ Překlad Krále a spol. (“nectím zpupnost po zlém činu”) je zavádějící. Sbor se ostýchá říci, co si o Aigisthovi myslí, a raději přechází do právnické terminologie.

⁸⁸⁶ Důležitá právnická kategorie: úmyslně spáchaný zločin se v attickém právu posuzoval jinak než zločin spáchaný nechtěně.

⁸⁸⁷ Právnická distinkce mezi vrahem a objednavatelem vraždy: oba byli souzeni jako pachatelé.

⁸⁸⁸ Srv. 1118.

⁸⁸⁹ Srv. 710, 1425. K “zmoudření” srv. 181.

⁸⁹⁰ Bombastický superlativ: dosl. nejvynikajícenější.

⁸⁹¹ Metafora léčitele je zřejmě vyvolána motivem hladovění, které bylo jednou z léčebných metod. “Jasnovidný (věštebný) léčitel” je božský titul Apollóna či Asklépia.

⁸⁹² Tradiční úsloví.

⁸⁹³ Nevzpouzej se: dosl. nekopej. Jde o bodce, jimiž se pohánějí tažná zvířata. (Král a spol. překládají “bič”, což není přesné, ale vyvolává to analogickou představu). Přísluví typu “nechod hlavou proti zdi”, které se nejspíše prostřednictvím Eurípidových *Bakchantek* (795) dostalo i do Nového zákona (Sk 26.14). Srv. též Pindaros, *Pythiae* II 94–5; Eur. fr. 604 aj.

⁸⁹⁴ Srv. 1006.

⁸⁹⁵ Nikoli “sketo”, jak po vzoru Mejsnarově překládá Král i Stiebitz. Lépe Renč: “Jsi zbabělec” a nejlépe Šrámek: “Ty babo!” Srv. např. Hom. *Il.* 2.235 (přel. O. V.): “*Změkčilci, bídné skety! Vy Achajky, nikoliv muži!*”

⁸⁹⁶ Srv. Hom. *Od.* 3.262 n. (o Aigisthovi: přel. O. V.): “*Zatímco v Trójské zemi jsme sváděli zápasy četné, // on žil v zákoutí Arga a hověl si, v pastvišti koní, // všemožně královskou choť svou sladkou sváděje řečí.*”

⁸⁹⁷ Nebo: “zůstal jsi”, v závislosti na rodu následujícího slovesa. Srv. 809, 1224.

jsi [hrdinnému] vojevůdci⁸⁹⁹ připravila tuto záhubu?!

AIGISTHOS

Tato slova jsou také původci rodu⁹⁰⁰ nářků!

Tvůj jazyk je opakem Orfeova:

¹⁶³⁰on totiž všechno v radosti vedl svým zpěvem,
zatímco ty se svým rozčilujícím štěněcím štěkotem
budeš odveden.⁹⁰¹ V poutech budeš krotší!

SBOR

Takže králem Argejců máš být ty,
který poté, co připravil záhubu tomuto muži,
¹⁶³⁵ne měl odvahu ten čin provést vlastní rukou?

AIGISTHOS

Ten úskok⁹⁰² byl samozřejmě na jeho ženě.
Já byl jako dávný nepřítel podezřelý.
Pokusím se ale vládnout občanům
pomocí jeho majetku. A toho, kdo se nepodvolí,
¹⁶⁴⁰zapřáhnou do těžkého jařma a nebudu ho jako krajního
koně⁹⁰³ živit ječmenem. Nenávistný soused
temnoty,⁹⁰⁴ hlad, se bude dívat, jak měkne.⁹⁰⁵

SBOR

Proč jen máš tak zbabělou povahu,⁹⁰⁶ že jsi tohoto muže
nezabil vlastní rukou? Proč s tebou
¹⁶⁴⁵k poskvrně země a místních bohů
zabíjela jeho žena! Zdalipak Orestés někde vidí světlo,⁹⁰⁷
aby sem s přízní osudu mohl přijít⁹⁰⁸
a dobýt slavného vítězství vraždou těch dvou?⁹⁰⁹

⁸⁹⁸ Většina editorů opravuje na “zostuzoval jsi” (čímž se mění rod celé věty). Výsměch Sboru jde ale snad tak daleko, že o Aigisthovi i nadále mluví v ženském rodě (Rose). Tón repliky pěkně vystihuje Šrámek, ač v detailech si jako vždy vymýšlí (ve v. 1625 navíc přijímá opravu, která není s ženským rodem slovesa v následujícím verši slučitelná).

⁸⁹⁹ “Hrdinnému” doplňuji pro zvýraznění kontrastu: vojevůdce je řecky dosl. “muž vedoucí vojsko”. Slovo “muž” je v tomto spojení neplnovýznamové, zde ale podtrhuje kontrast s Aigisthovou zbabělostí.

⁹⁰⁰ Původci rodu: *hapax legomenon*, jehož vyznění je patrně záměrně bombastické.

⁹⁰¹ Rozumí se: v poutech, zatčen.

⁹⁰² Srv. 1129, 1195, 1519 aj.

⁹⁰³ Srv. pozn. k 842.

⁹⁰⁴ Tj. vězení.

⁹⁰⁵ Král a Renč (podle Weckleina) vynechávají násl. vv. 1643–8.

⁹⁰⁶ Srv. 1470–1.

⁹⁰⁷ Tj. žije.

⁹⁰⁸ Srv. 1283.

⁹⁰⁹ Od násl. verše až do konce přechází dialog do trochejského tetrametru, původního rozměru tragických dialogů, který časem ustoupil vážnějšímu a poklidnějšímu jambu. Trocheje se pak užívají pro podtržení vzrušených scén, čehož zde máme přímo učebnicovou ukázkou. Vše jako by se najednou zrychlilo. Pěkně tuto metrickou změnu postihuje Stiebitz, který ze svého blankversu přechází do

AIGISTHOS

Jestliže chceš jednat a mluvit takhle, brzy poznáš!⁹¹⁰

SBOR

¹⁶⁵⁰Heja, milí ozbrojenci! Ten čin není daleko!

AIGISTHOS

Heja, s rukou na jílci každý ať si chystá meč!

SBOR

Já mám ale také ruku na jílci a neodmítám smrt!

AIGISTHOS

Tvou řeč o tvé smrti přijímáme.⁹¹¹ Takový osud bereme.⁹¹²

KLYTAIMÉSTRA

V žádném případě, nejmilejší muži, nepáchejme další zlo!

¹⁶⁵⁵I těchto je na sklizení až dost. Nešťastná je to žeň.

Už bylo dost škody.⁹¹³ Už neprolévejme krev.

Běžte domů, ctihodní⁹¹⁴ starci, a poddejte se tomu, co je určeno, než budete trpět.⁹¹⁵ Je třeba se smířit s tím,⁹¹⁶ jak jsme pořídili.⁹¹⁷

osmislabičného trocheje. Vedou se spory o tom, jak má být následujících pět veršů distribuováno: srv. výklad u 1653.

⁹¹⁰ Tj. zač je toho loket. Však uvidíš!

⁹¹¹ Jako se přijímá věštba.

⁹¹² Rukopisy distribuují vv. 1649–1653 následovně: 1649 Aigisthovi; 1650 Sboru; 1651 se rkp. různí; 1652 Aigisthovi; 1653 Sboru. Zdá se být vyloučené, že by vv. 1651–2 říkal oba Aigisthos, je tedy nutné distribuci změnit, není ale jasné jak. Hlavní možnosti jsou tyto (přecházím okrajové varianty, např. Weckleinovu, podle níž překládá Král a Renč): 1/ 1649–50 Aig.; 1651 Sbor; 1652 Aig.; 1653 Sbor. Pro tuto možnost (Wilamowitz, Smyth, Fränkel, Rose aj.) by zdánlivě mluvil sg. v 1652 a pl. v 1653, to však není směrodatné, neboť Sbor o sobě typicky mluví v sg. a král o sobě může mluvit v pl. Není dokonce vyloučeno, že právě sg. a pl. v těchto verších vedly písaře k chybné distribuci partů. Fränkel pro tuto možnost argumentuje hlavně tím, že ve v. 1652 Aig. nevědomky předjímá svou smrt, což Sbor ve v. 1653 chápe jako věštbu. Proti svědčí v. 1651, který předpokládá, že starci mají u sebe meč, což ve světle v. 75 a dochovaného obrazového materiálu nepůsobí příliš věrohodně (s jistotou to ovšem vyloučit nelze). Podle této varianty překládá Mejsnar, Stiebitz a Šrámek. 2/ 1649 Aig.; 1650 Sbor; 1651 Aig.; 1652 Sbor; 1653 Aig. Tato distribuce (Page, Lloyd-Jones, West) naráží na slovo “ozbrojenci” ve v. 1650. Ke komu by se Sbor takto obracel? Přestože podle Lloyd-Jonese může mít vůdce sboru na mysli své soudruhy, daleko pravděpodobnějším se jeví, že je míněna Aigisthova stráž: srv. např. Sof. *Oid.* 750, kde je takto označován Láiiův ozbrojený doprovod. Sám se přiklání ke druhé z uvedených možností, a to z následujících důvodů: a) zdá se mi neuvěřitelné, že by Aigisthos tvář v tvář starcům mluvil o svém odhodlání zemřít; b) následující slova Klytaiméstry dávají mnohem lepší smysl, předchází-li jim vyvrcholení Aigisthovy agresivity (smrtí dosud starcům nevyhrožoval), než kdyby poslední ofenzivní repliku pronášel náčelník sboru. Mám i své řešení problému “ozbrojenců” ve v. 1650. Podle mne Sbor oslovuje *Aigisthovy* ozbrojence v reakci na předchozí výhrůžku. V 1649 Aig. říká: pokud budeš takto mluvit a jednat, ihned poznáš, zač je toho loket. Na to Sbor odpovídá: Tak do toho, ozbrojenci, neboť přesně to mám v úmyslu! “Ruku na jílci” ve v. 1652 je asi třeba chápat metaforicky: i já jsem připraven bojovat; sahá však přitom nejspíš jen po holi.

⁹¹³ Zhouby, zabíjení: jako v 1375.

⁹¹⁴ Čtu podle úpravy: srv. 600.

Kdyby už těchto strážní mohlo být dost, přijměme to,
¹⁶⁶⁰jakkoli nás nešťastně postihla těžká rána božího kopyta.⁹¹⁸
Taková jsou slova ženy,⁹¹⁹ pokud je chce někdo slyšet.

AIGISTHOS

Oni ale pokoušejí osud, když mne takto zasypávají
květy⁹²⁰ svého pošetilého jazyka a házejí takovými slovy!
Míjíš se s moudrým uvažováním,⁹²¹ když hanobíš vládce!⁹²²

SBOR

¹⁶⁶⁵To by nebyli Argejci, kdyby se lísali k ničemovi!⁹²³

AIGISTHOS

Však já si za tebou později zajdu!⁹²⁴

SBOR

Ne pokud bůh povede Oresta, aby se sem vrátil.

AIGISTHOS

Já vím, že běženci se živí nadějemi.⁹²⁵

SBOR

Jednej, tučni, poskvřňuj právo, dokud můžeš.⁹²⁶

AIGISTHOS

¹⁶⁷⁰Buď si jist, že mi za tuto hloupost časem⁹²⁷ zaplatíš pokutu!

SBOR

Chvástej se sebejistě, jako kohout před slepicí!⁹²⁸

KLYTAIMÉSTRA

Nestarej se o tento pošetilý štěkot. Já
a ty budeme v tomto domě vládnout a vše zařídíme k dobrému.⁹²⁹

⁹¹⁵ Dvojverší je porušeno a čtení “poddejte se tomu, co bylo dáno” se zakládá na úpravě textu. “Poddejte se”: srv. 1071 (i tam je ovšem text upraven); “co je dáno”: srv. 68, 685.

⁹¹⁶ Text porušen: čtu podle úpravy.

⁹¹⁷ Nebo: jak jsme to provedli.

⁹¹⁸ Srv. 1174 n.

⁹¹⁹ Srv. 348.

⁹²⁰ Zasypávají květy: nejisté.

⁹²¹ Metafora terče: srv. 175. “Moudrý”: *sófrón* (srv. 181).

⁹²² Poslední verš je nejistý. “Hanobíš” je celkem libovolné doplnění mezery v textu. Jiní doplňují “odmítáš”, další zas něco jiného.

⁹²³ Srv. 788.

⁹²⁴ Běžný způsob, jak říci: však já se ti později pomstím. Později: dosl. v pozdějších dnech.

⁹²⁵ Příслови: srv. 1623, 1624.

⁹²⁶ Řec.: *prá-se, pi-jaj-nú, mi-jaj-nón, tén di-kén, e-pej pa-ra*.

⁹²⁷ Čtu podle úpravy.

⁹²⁸ Řec.: *kom-pa-son thar-son a-lek-tór hós-te thé-le-jás pe-las*. Zvukomalebná hravost podtrhuje výsměšný tón ale i zlověstnost posledních replik Sboru.

⁹²⁹ Srv. 913. I v řečtině je drama zakončeno slovem “dobře”.